

Sri Sri Devananda Lalabhai Janas Pustakalodhara, Fund Series: No. 91

VAIRĀGYA ŚATAKĀDI GRANTHA-PANCAKAM

With Notes, Commentary, etc.

Grantha	Name	Author	Year	Commentary etc. by	Vikram Era	Christian Era	Pages
1	Vairāgya Śataka	not available	not available	Gopavindya	1647	1591	1-33
2	Vairāgya Rasajana	Laxmilabha Gopi	do	Not available	Not available		34-42
3	Padmānanda Śata	Śreṣṭhi Padmānanda	do	nū	nū		43-50
4	Laghu Ajita Śānti Śtavan	Jina Vallabha Sūri	do	Dharmatilaka	1322	1266	51-63
5	Dharma Śloka Prakarana	Jina Vallabha Sūri	do	nū	nū		64-66

Vikrama Era 1997]

Price Re. 1-0-0

[Christian Era 1941

**The Executive Members of
S'etha Devacanda Lālabhāi Jaina Pustakoddhāra Fund**

The Board of Trustees :

Manchubhāi Sākaracanda Jhaverī

Nemacanda Abhecanda, J. P.

Nemacanda Gulābacanda Devacanda

Hirābhāi Manchubhāi Jhaverī

Sākaracanda Khus'ālacanda Jhaverī

Hon. Secretary,

Jivanacanda Sakaracanda Jhaverī

सटीकचैराग्यशतकादिग्रन्थपञ्चकस्य ग्रन्थानुक्रमः—

अङ्कः	ग्रन्थाभिधानम्	मूलकणं	टीका-छाया-विवरण-रक्तो	पृष्ठाङ्कः
१	चैराग्यनवतन्त्रम् (सटीकम्)	पूर्वाचार्यः	श्रीगुणविनयगणिः	१-३३
२	चैराग्यरसामननकरणम् (सच्छायम्)	श्रीलक्ष्मीलालगणि.	—	३४-४२
३	पद्मगन्धदत्तम् (मृन्मात्रम्)	श्रेष्ठि पद्मानन्दनकविः	—	४३-५०
४	लम्पटिनशान्तिनानम् (सविषरणम्)	श्रीजिनवल्लभस्वरिः	श्रीधर्मतिलकमुनिः	५१-६३
५	वर्गदिशामकरणम् (सचनपग्यद्वयम् मूलभाष्यम्)	श्रीमद् जिनवल्लभस्वरिः	—	६४-६६

श्रेष्ठि देवचन्द लालभाई-जैनपुस्तकोद्धार-फण्ड-भाण्डागारस्य कार्यकराः

(द्रुस्तीमण्डलम्)

- (१) मंछुभाई साकरचंद, झवेरी
- (२) नेमचंद अमेचंद, (जे.पी.)
- (३) नेमचंद गुलाबचंद देवचंद
- (४) हीराभाई मंछुभाई झवेरी
- (५) साकरचंद खुशालचंद झवेरी

वर्षेतिनिक मन्त्री-

जीवणचंद साकरचंद झवेरी

नय शान्तिः-धीशान्तिः

मीमांसिकादिनां मया विनाशः, लक्ष्मणपुराणोद्देशः, सुमनसं चक्रे जनें ह्यल्लिखम् ।
दुष्कर्मप्रतिषेधित्वेनैवैतच्छेषोक्तानुपेक्षायाम्, जीपादेव सुपुननापसमतः धीसिद्धिपुरीश्वरः ॥

किञ्चिद्वक्तव्यम् ।

शेठ देवचन्द्र लालभाई जैनपुस्तकालय फंडसांघी, पुण्य पृथक् गुनिययोधी गुम्फितः थयेला वैराग्यशक्त्यादि पांच ग्रन्थोऽतिप्रशसनी" कृपापत्रे "ग्रन्थाद् ९१" तरीके प्रसिद्ध करवा शकिसाक्षी थावं छुं.

प्रत्य जने ग्रन्थकारो सम्यन्त्रे संशोधक गुनिययं श्रीबुद्धिसागर-गणिये विस्तारधी आलेखेछुं होवायी ते ज वस्तुने फरी मूकवानुं प्रयोजन देवातुं नयी. संशोधक गुनियल ए परमप्रभाविक वचनसिद्धिरुप गुनियल श्रीमन्मोहनलालजी महाराजकीना मुख्य शिष्य महान् तपस्वी आचार्य श्रीजिनयशःसूरिजी (प्रसिद्ध नाम श्रीजसगुनिजी) महाराज के जेओ जेपन ५३ उपवासनी महान् तपस्या करी प्रभुश्रीमद्दासीदेवनी नियोगभूमि पावापुरीमां खर्गवासी थया हवा, तेमना आज्ञातुवर्ती अने श्रीमन्मोहनलालजी महाराजना ज शिष्यरत्न श्रीहेमगुनिजी महाराजनां शिष्य स्वर्गीय अनुयोगाचार्य श्रीमत्केशरसुनिजी महाराजना शिष्य छे. एओश्रीये लघुवयसां मात्र वस १० वर्षेनी हमरे मारवाडमां चवां गामसां दीक्षा अंगीकार करी हती. संशोधक लघु वये पण शास्त्रादिपठनमां अति लटसाही अने उद्यमवंत

હરદેશ મ્હારા જોવામાં આવ્યા છે. પોતે કદાચ લઘુજખ્યાસી હોય તોપણ તેઓના ઉત્સાહને પ્રોત્સાહન મળે, અને મવિષ્યમાં આવા પૃથક્ પૃથક્ ગચ્છો અને સમુદાયોના લઘુલઘુવચના મુનિમહારાજો પણ સંશોધનાદિકાર્યમાં પ્રેરાતા રહે. ઘટલી જ આવનાથી, ‘અઠ્ઠ ૯૦’મો વિદ્યમાન તપગચ્છાચાર્ય શ્રીવિજયરામચન્દ્રસૂરિ-શિષ્ય-ચાલગ્રજાચારી મુનિશ્રી કનકવિજયજી દ્વારા, અને આ વૈરાગ્યશતકાદિ પાંચ પ્રન્યો શ્રીમદ્બુદ્ધિસાગરજી ગણિ દ્વારા સંશોધન કરાવવા પ્રેરાયો છું. સશોધક મુનિરાજનો ઉપકાર માનીયે એ જરૂરી છે.

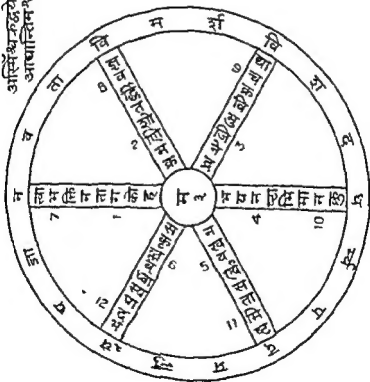
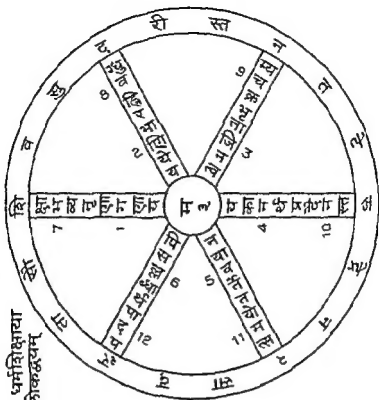
આ પછી પ્રસિદ્ધ યનારા પ્રન્યોના (૧) અભિધાનચિંતામણિ કોષ, ત્રિપુંડ્રોપ, લિંગાનુશાસન, શબ્દભેદપ્રકાશ, દુષ્કાશરનામમાળા, શિલોહ (૨) જમ્યુગુરુ ગુપ્તિ નિનશતક અને (૩) ચૈત્રકુમારસમવ-સતીક પ્રેસમાં ચાલુ છે. ઉપરાંત (૧) પ્રમાણનયતત્ત્વાલોકાલંકાર તત્ત્વાકરાયતારિકા દીપા, દિપ્તિ, પત્રિકાસહિત (૨) આવશ્યકનિર્યુત્તિ હાયાસહિત (૩) શ્રીમદ્ યજ્ઞોવિજયજીકૃત અનેકાંતવિવરણ અને (૪) આગમોદ્ધારક આગમવ્યાખ્યાપ્રજ્ઞ આચાર્યપ્રવર શ્રીમદ્ આનન્દસાગરસૂરીશ્વરજીની દેશરેખ નીચે દીર્ઘ સર્વવાલ્કો, શક્ત્ય ઘટલો સમ્પૂર્ણ અને સુન્દર ‘પ્રાકૃતકોષ’ પ્રસિદ્ધ કરવા નાટે દેશપ્રવર તૈયાર કરવાનું કાર્ય ચાલી રહ્યું છે. એ પ્રંથ હવે પછી પ્રેસમાં મોકલાશે.

દોષીવાલા ચાલ, સેન્ટરસ્ટ્રોટ, મુંબઈ
સં. ૧૯૯૭ શ્રાવણશુદ્ધ પૂર્ણિમા
ગા. ૭ મી ઑગસ્ટ ૧૯૪૧ ગુરુવાર

જીવણચંદ સાકરચંદ જવેરી,

ઔવૈતનિક મન્ત્રી

अस्मिन्श्रृङ्खले धर्मशिक्षाया
आधान्तिमं लोकद्वयम्

श्रेष्ठी देवचन्द लालभाई जह्वेरी.

जन्म १९०९ वैक्रमाब्दे

कार्तिकशुक्लादश्याम्

(देवदीपावली-सोमवासरे)

सूर्यपूरे.

निर्याणम् १९६२ वैक्रमाब्दे

पौषकृष्णतृतीयायाम्

(मकरसङ्क्रान्तिमन्दवासरे)

मुम्बय्याम्.

The Late Sheth Devchand Lalbhai Javeri.

Born 22nd Nov. 1852 A. D. Surat,

Died 13th January 1906 A D Bombay.

11-41 :-Copies 1500

नमोऽस्तु श्रमणाय भगवते महावीराय

समारभ्यतेऽयं सटीकवैराग्यशतकादिग्रन्थपञ्चकस्योपक्रमः ।

शान्ताय दान्ताय जितेन्द्रियाय, धीराय वीराय मुनीश्वराय ।

सच्चान्त्रयोधादिगुणाकराय, भक्त्या नमः श्रीमुनिमोहनाय ॥ १ ॥

अपि अद्भुतभरमारितान्तःसरणाः सज्जनाः ! गृह्णन्त्वलोकयन्तु चैतत् “सटीकवैराग्यशतकादिग्रन्थपञ्चकम्” । अत्र हि सर्वतोऽर्वाङ्-
वैराग्यसाराख्यं सटीकं ग्रन्थरत्नं मुद्रितमस्ति, यदनुपमां संसारसारां प्रख्यापयद्यत्तुत्तमवैराग्यरसपोषकत्वेन शताधिकगाथाप्रमितत्वेन
च ‘वैराग्यदातक’मित्यन्यर्थाभियानं स्वीयं विभर्ति । निसर्गतः प्रादुर्भवत्सारेकेयं धीधनानां हृदये, यदुत-क इमेऽस्य ग्रन्थरत्नस्य मूलप्रणे-
तारः ? के च इमे वृत्तिकारा ? इति, तत्र तावन् ‘मूलप्रणेत्तारस्तु पूज्यप्रवराः के ?’ इत्यत्रोत्तरप्रदाने नास्ति ममेतिवृत्तानभिज्ञस्य साम-
र्थ्यम्, यदुपलम्भरसायनानुपलम्भात् । एतदपिप्यन्तीतिवृत्तज्ञा महापुत्रभावास्तद्धृत्तमित्याशासे ।

वृत्तिकाराश्चास्य प्रसिद्धा एव वन्द्यचरणा विनयगुणैकनिलयाः श्रीमन्तो गुणविनयवाचनाचार्यवर्याः ।

पूण्याश्रमे स्वतनुषा कदा कं देशं पुरं कुलं चालच्छ्रुः?, कदा कुत्र च दीक्षिता बभूवुः?, कस्य विनयेवराः?, कदा स्वपादवि-
न्यासेतेमं कुडलयं पापयाश्चक्रुः?, कदा चैनां वृत्तिं विरचितवन्तः?, के के चान्ये ग्रन्था निर्मिता एभिः पूज्यवरैरिति जिज्ञासायां 'कदा
स्वजन्मना कं देशादिकमलच्छ्रुः?, कदा कुत्र च दीक्षिता अभूव'त्रिलेतब्धायितुमसमर्थोऽहं विदुषां पुरः, तत्साधनाभावात् । परं संवत्त्रे-
न्दसमुद्रपदशिमिते [१६४९] वैक्रमे लाभपुर(लाहोर)प्रत्तने श्रीजिनसिंहसूरीणां सूरिपदेन सममेयामपि वाचनाचार्यपदं प्रवदे^x गच्छा-
धिर्येयुगप्रधानश्रीमज्जिनचन्द्रसूरिवरैरिति सुज्ञावमेवेतिहासविदाम् । कस्यैते विनेयाः?, कस्यैषां सत्तासमयः? कस्यास्या वृत्तेर्विरचन-
काळः? इत्याचारिकाद्वन्द्वकस्त्वस्या एव वृत्तेः ग्रन्थोद्धारितेन—

“श्रीगुरुसरतलगच्छे, श्रीमज्जिनचन्द्रसूरिराजानाम् । राज्ये विराजमाने, मुनिर्वाद्धिरसेन्दुमित[१६४७]वर्षे ॥ १ ॥

श्रीक्षेमराजामिषयाठकानां, दिग्या विदिष्या क्षमया क्षमभाः । क्षमाधराक्षोभ्यविनेयवृन्दाः, श्रीवाचकाः कीर्त्तिमहीजकन्दाः ॥ २ ॥

प्रमोदभागिस्वसुनामवेया-स्तेषां च सन्त्यदुतभागवेयाः । शास्त्रार्थसर्वसकलापविज्ञा, जयन्ति सुज्ञा जयसोमसंज्ञाः ॥ ३ ॥

तेषां शिष्येणं, गुणविनयाख्येन निर्ममे न्याल्या । काऽपि यथादर्शमणु-स्त्वरितं वैराग्यज्ञातकस्य ॥ ४ ॥”

इत्येतेन पद्यचतुर्लोकैर्न निरस्ता भवति, यतः स्फुटीभवत्यनेन यदुत-शुद्धधर्मोपदेशाश्चतुषानप्रीणिनाकब्बरूपतिभ्य आपाटीयाष्टाहिकायां

* “तेषु च गणिजयसोमा, रत्ननिधानाश्च पाठ्या विदिताः । गुणविनयसमयसुन्दर-गणी कुलौ वाचनाचार्यौ ॥ १ ॥” कर्मचन्द्रवंशावली ।

मनपरेतेऽनादिप्रपञ्च-सम्पत्तीर्यायजलप्यन्वर्पण्यपि यावन्मलप्रपातनिवारणेन समस्तजलचरजन्तुजातरक्षाकारके-शयुञ्जयादिसमस्ततीर्थ-
रक्षणागारव(गुमान)पद्मपङ्के-सग्राह अकथ्यप्रदचयुगप्रधानपदालङ्कृत्यश्रीमज्जिनचन्द्रसूरीश्वराणां धर्मसाम्राज्यवर्तिनः श्रीमज्जयसोम-

१ "भक्तपरत्ननूयै, द्रावरा मूषेसु(मुग्धेषु)सपदेसेषु । स्फुटतरममापरिपटहः, प्रयादितो येष्ट्य सूरिवरेः ॥ १ ॥"

इति कल्पलताप्रशस्तौ श्रीमत्समयहुन्दरोपाध्यायः ।

"नुनिमासे नुची पक्षे, प्रसन्नो दिनसप्तकम् । नयमीतो द्रवौ साहि-रमारिगुणपावनम् ॥ १ ॥

एकप्रदरासु मुग्धेषु, कुरमानानि साहिना । अमारियोपणां कर्तुं, लेखयित्वाऽपिंतान्यहो ॥ २ ॥" कर्मचन्द्रवशावली ।

२ "अन्(टीन)न्ते धीअकवरिणीणांपात्रीपटाहिचऽमारि-यर्गवधिध्रीलम्भतीर्थीयजलप्यन्तर्वातिजलचरजीवतविम(ः)रक्षणसमुद्भूतप्रभूतयशःसम्भारसाहि-
प्रसन्नप्रधानपिररुपार + + धीज्जिनचन्द्रसूरिपुरन्दरानाम्" इति पत्तनचित्तोद्घोसीयोगपदप्रतिशिष्टावृत्तिग्रन्थे ।

१ "गाथेनाय प्रसन्नेन, जैनास्तीर्थांस्तमेऽपि हि । मन्त्रिसाद्यक्रिरे नूनं, पुण्डरीकाचलादयः ॥ १ ॥" कर्मचन्द्रवशावली ।

४ "संपन्नसुसुप्तपदशमिते [१६४९] धीकालुने मासि ये, "नम्राक्षुर्भीक्ष्ण्य"प्रशमीतिथी[हि विल]सत्पुण्याः सतां नन्दिनः ।
दादिशसुगमप्रधानपिरदा अनन्दकन्यान्विते, धीमच्छ्रीजिनचन्द्रसूरिगुरवो जीवन्तु विभ्वे चिरम् ॥ १ ॥"

इति "युगप्रधान श्रीजिनचन्द्रसूरि"नामानि हिन्दी-पुस्तके ।

"तत्पटावुक्रमतः, धीमज्जिनचन्द्रसूरिनामानः । जाता युगप्रधाना, दिक्षीपतिपातिसाहिहृताः ॥ १ ॥" कल्पलताप्रशस्तौ ।

• नाशि प्रादुर्गण्डिन्या निष्ठाया धी-चन्द्रप्रसन्नचित्तस्य दोभा यत्रैवविधा वृष्णपक्षीया ।

महोपाध्यायानां शिष्यवरा इमे वृत्तिकारपूर्व्याः, सप्तचत्वारिंशदधिके षोडशे शते च वैक्रमाब्दे विनिर्मितं वृत्तिरिति । एतेन सत्ता-
समयोल्लेखेण पूर्व्यानां सप्तदशशताब्द्या मध्यकालीनः सुस्पष्ट एव ।

विहायेतां वृत्तिभेदे निम्नोद्धृताः समुपलभ्यन्तेऽन्येऽपि ग्रन्थाः श्रीमद्वृत्तिकृत्वाः ।

१-रघुप्रशस्तिकाव्यस्य हनुमानकविकृतस्य वृत्तिः, शंशिसंहारसेन्दुं (१६४१)मिते वैक्रमे सूत्रिता ।

२-रघुवंशकाव्यवृत्तिः, विक्रमाद्रसदेदीयनिकायेन्दुं (१६४६)हायने निर्मिता ।

३-नलदमयन्तीकथायास्त्रिविक्रममदृक्तायाष्टीका, तस्मिन्नेवाब्दे (१६४६)गुम्फिता ।

*४-सम्बोपसप्ततिकावृत्तिः, शंशिशेरजीवनिकायेन्दुं (१६५१)मिते वैक्रमे सन्दृब्धा ।

५-कर्मचन्द्रवंशावल्याः स्वगुरुनिर्मितायाष्टीका, रत्नयाणैर्दर्शनेन्दुं (१६५६)मिते वैक्रमाब्दे निर्मिता ।

६-विचाररत्नसंग्रहः^१, मुंनियानैरसेन्दुं (१६५७)मितेऽब्दे वैक्रमीये दृब्धः ।

^१ जैनप्रयागना ११५ तमे पृष्ठेऽस्या गुणविजयवृत्तिस्तेनोद्धृत्य ग्रामादिकं आम्रिकं वेल्गुमीयते, जालिपुर (जालोर) इति यतिवर्धश्रीपुनमवद्रचित्कोशीयप्रती-
कानुर्येवेत्येवैव वृत्तिरुतां नामोद्धृतस्य मददृष्टकात् ।

† एतदप्येव 'जैनप्रयाग' ११४ तमे पृष्ठे 'दमयन्तीचम्पूशृंगिणविजयगणिदृते'स्युल्लिखितं परं ग्रामादिकं आम्रिकं वाऽनुमीयते, यतोऽनवरतं ग्रन्थसंशोधने कृत-
परिभ्रमैः श्रीमथनुरविजयमुनिपुत्रवै सम्बोपसप्ततियुगोदाते जैनग्रन्थावल्यागपि च २१० तमे पृष्ठे टिप्पण्या एतद्वन्मदीक्षकृत्स्नितयैवोद्धिखितम् ।

* मुद्रितपूर्वा एतच्चिह्नाङ्किता ग्रन्थाः, शेषा जमुदिता इति ।

† यजैनप्रयागवत्या ११० तमे पृष्ठे श्रीमज्जयसोममहोपाध्यायया कृतितयोद्धितमस्य ग्रन्थस्य ग्रामादिकं आम्रिकं वेल्गुवादीयते, प्रागुक्तमुनिपुत्रवैजैनग्रन्थावल्या-
नपि च २१० तमे पृष्ठे टिप्पण्या एतद्वन्मदीक्षकृत्स्नितयैवोद्धिखितम् । हायने जैनग्रन्थावलीतो यदुत्तास्त्वं ग्रन्थो राजनबरे, परं नोक्कन्धो गवेपितोऽपि यत् ।

- ७-उगुशान्तिस्तयवृत्तिः, विक्रमतो नन्दयार्णैरसंश्लेशि(१६५९)मिते ह्ययने रचिता ।
 * ८-उत्तमोद्गाटनगुलरुण्डनम्, शरैरसंश्लेशि(१६६५)मिते समे वैक्रमीये प्रथितः ।
 ९-इन्द्रियपरायणशतकवृत्तिः, विक्रमतोऽभ्युधिरसंश्लेशि(१६६७)वर्षे प्ररचिता ।
 १०-अष्टमलसत्पञ्चगुणदिना, वेदेष्वर्द्धिरसंश्लेशि(१६७४)मिते वैक्रमीये समे संसृत्रिता ।
 ११-दुग्धकृतगोदिनकरचतुष्पदिका, शेरगुधिरसंश्लेशि(१६७५)मिते वैक्रमान्दे सूत्रिता ।
 १२-परुषप्राद्विचारसारचतुष्पदिका (गु०) संस्कृतटीकयाऽन्विता, रसमुनिपर्याप्तिशशाङ्क(१६७६)मिते विक्रमान्दे सन्दुब्धा ।
 * १३-'सप्तत्य'शब्दार्थसमुगयः ।
 १४-उभयजितशान्तिस्तयवृत्तिः ।
 * १५-कर्मचन्द्रयंसायलीरासकः ।
 १६-अष्टनामुन्दरीसम्पन्धः (गु०), युगेरसंश्लेशि(१६६२)मिते वैक्रमे गुम्फितः ।
 १७-गुणमुन्दरीपुष्पदिका (गु०), शरैर्दशैरसंश्लेशि(१६६५)मिते विक्रमहायने प्रथिता ।
 १८-जिनभट्टीयद्वहत्सद्गण्याः गौर्वतो वालाववोयः ५ ।

§ अगम्योऽयं प्रयो गुम्वापुरीस्थानतनायजिनलभ्यसकं चित्त्रोपेक्षति, तस्यैते आदिमाः श्लोकाः—

“निरां वेपी नमस्तुल्य, संस्मृत्य पुरुषोत्तमम् । श्रीपांभ्ये पांभ्येसाधिच्य-कारिपांभ्येमहोदयम् ॥ १ ॥

अविष्यन्त्येऽप्यनेके ग्रन्था एतद्बृत्तिकृताः, परं न मे श्रवणगोचरसंगताः ।

युक्तिश्चैषा मन्दधियामप्यत्युपकारिणी, यतो नास्तत्र शब्दकाठिन्यं पद्यपाण्डित्यं वा, वर्तते च भाषाललितं वाचकानामन्दानन्द-
सन्दोहजनकं प्रासङ्गिको गद्यपद्योभयात्मकः कथासमूहश्चापूर्ववैराग्यरसोत्पादकः ।

प्राकृतितो यद्यप्ययं सटीको ग्रन्थो नव्य(जाम)नगरवास्तव्यसुभाह-हंसराजात्मजेन पण्डित-दीराललेन, परञ्चाशुद्धियदुल्लवा-
हुप्याप्यत्वाच्च सम्प्रति श्रेष्ठि-देवचन्दलभाई-नैनपुस्तकोद्धारसंस्थान्यवस्थापकपौतनिकमन्त्री-शिवेरी-जीवणचन्दसाकरचन्दद्वारा पुन-
मुद्रणमभूते ।

संशोधने चास्य पुस्तकचतुष्टयं समासादितम् ।

१-तत्रायं मोहमयीस्यानन्तनाथजिनालयसत्त्वचित्कोशीयं, लेखनकालादिसूचनरहितमतीवाशुद्धम् ।

२-द्वितीयमपि तत्रत्यमेव “संवत् १६६३ वर्षे कार्तिकवदि पष्ठी भृगु लिखितं” इति लेखकलेखान्वितं, नात्यशुद्धम् ।

श्रीजितदत्तगुरुणां, कल्पतरुणामनन्तकामानाम् । पूर्त्यै चरणास्मोजे निवेद्यालिम् ॥ २ ॥

श्रीजितकुशलमहीनां, कुलमास्ते यस्य सर्वदाऽधीनम् । श्रीघरणेन्द्रं निध्याय, माग्यैः पद्मावतीजानिम् ॥ ३ ॥

पाठकक्षिरोमणीनां, गुरुवशक्षीणबुद्धिबिम्बानाम् । श्रीजयसोमगुरुणां, प्रसादमासाद्य सद्यशसाम् ॥ ४ ॥

त्रैलोक्यदीपिकाया, व्याख्यां वार्त्ताविनोदविस्थाताम् । वितनोमि संग्रहिण्याः, श्रीमद्गुणविनय'गणिरैयः ॥ ५ ॥ पद्यभिः कुलम् ।

३-मृतीयं पुना राजनगरस्य 'डहेले' त्याख्याप्रसिद्धभाण्डागारसत्कं, नालखुडं, लेखकनामादिविरहितमप्यनुमानतो नातिप्राचीनं, सततं साहित्योद्धारैकचक्र-झवेरी-श्रीमजीवणचन्द साकरचन्दद्वारा सम्प्राप्तम् ।

४-चतुर्थं तु छायापुरीयचित्कोशसोपाध्याय-श्रीमद्वीरविजयशास्त्रसंग्रहसत्कं, मुनिवर्ये श्रीमन्मङ्गलविजयैः प्रेषितं झवेरी-जीवणचन्द साकरचन्दद्वारेण सम्प्राप्तं, नूतनमपि शुद्धप्रायम् ।

द्वितीयं प्रन्थरत्नं "वैराग्यरसायनप्रकरणं" (सच्छायं) मुद्रितमस्ति, रचितं त्वेव "हृत्स्मीलाभे" न वरमुनिनैति "रश्चयं प्रकरणमेयं, लच्छिलादेण वरमुणिणा" इत्येतस्यैव प्रकरणस्यान्तिमार्याऽर्द्धेन स्फुटीमयति ।

परमेते किंगच्छीयाः ? केपा सुगुह्यां विनीतविनेयाः ? कं विषयं ग्रामपुरादिकं चालञ्चुकुः स्वजनुपा ? कतमानन्दं यावत्प्रवयामासुः श्रमणविहारेणामां भारतायनिम् ? कदा च विरचयाञ्चकुरेतं प्रकरणरत्नं ? कोस्वान् जगन्मथुरन्यान् ग्रन्थान् ? इत्याद्यारेकाकदम्बकस्य समाधानमाधातुं नालम्भविष्णुरहं, ताटक्सामग्र्यभावात् ।

एकैव प्रतिरस्य 'महावीरग्रन्थमाला-धूलिया'द्वारा मुद्रिता (सच्छाया) सम्प्राप्ता, तामेव यथावबोधं विशोच्य मुद्रापितमिदम् ।

चतुर्थं पुनर्वैराग्यैकरसोत्कर्षपोषकत्वेन 'वैराग्यद्वय'मित्यन्वयाभिधानं पद्मानन्दकविना स्वाख्यया गुम्फितं 'पद्मानन्दशत'मित्यभिधया प्रसिद्धं प्रन्थरत्नमस्ति ।

कवेश्चास्य सत्तासमयादि रचनाकालादवस्थाप्यस्य शतस्य यद्यपि निश्चितं नोपलब्धं, परं—

“सिक्तः ‘श्रीजिनवल्लभ’स्य सुगुरोः श्रान्तोपदेशामृतैः, श्रीमन्नागपुरे’चकार सदनं ‘श्रीनेमिनाथ’स्य यः ।

श्रेष्ठी ‘श्रीधनदेव’ इत्यभिधया ख्यातश्च तस्याङ्गजः, ‘पद्मानन्दशतं’ व्यधच्च सुधियामानन्दसम्पत्तये ॥ २ ॥”

इत्येतद्वन्धोपग्रान्तपथेन प्रकटितं स्वयमेव कविना सुगुरं ‘श्रीजिनवल्लभसूरी’श्रान्तोपदेशामृतसिक्तेऽपि ‘श्रीधनदेवा’ङ्गजत्वं स्वस्य, ‘नागपुरे’ (नागोर-महधरे) ‘श्रीनेमिनाथ’सदनकारकत्वमपि च स्वजनकत्वेति ।

‘श्रीजिनवल्लभसूरी’णो सत्तासमयः प्रतीत एवेति हासविदां पट्टावल्यादिना द्वादशशताब्द्या मध्यकालीनो वैदम्भीयः । ततो नायुकं स एव समयः ‘पद्मानन्द’कवेरपीत्यनुमानकरणम् ।

संशोधनेऽस्य प्रतिद्वयं समासादितं, तत्राद्या तावन्निर्णयसागरमुद्रणालयमुद्रिता कान्वयमाला-उत्तमगुच्छकस्या अन्तरन्तर्लुटितपाठा, द्वितीया पुनः राजनगरस्थ ‘डहले’त्याख्याप्रसिद्धभाण्डागारसत्का, नातिश्रुद्धाऽपि च ।

चतुर्थं ग्रन्थरत्नं ‘छव्यजितशान्तिस्वर्गतं’ सटीकमस्ति, विषयोऽस्य मुख्यतया भगवद्वोरवित्तशान्त्योः स्ववनात्मको नयादिस्वरूपप्रतिपादनेनोपदेशात्मकोऽपि च ।

‘मूलस्थास्य स्वस्य प्रणेताः ‘उद्धृपट्टक-पिण्डविशुद्धि-पौषधविधिप्रकरण-यडशीति-सूक्ष्मार्थविचारसार्द्धशतका’द्यतल्य-ग्रन्थसम्बन्धसंग्रहे सूत्रधारपयमाणाः सुविहितचक्रचूडामणयः कविद्वन्द्वन्द्वारकाः कूर्चपुटीयचैत्यचासपरिहागपुरत्तरे नमोऽनुत्तिकारक

श्रीमदभयदेवसूरीश्वराणामुपसम्पन्नसद्गुरुगोपसम्पदत्वेन* शिष्याः† श्रीमज्जिनवल्लभसूरिपादाः । पूज्यानां विशेषत इतिवृत्तक्षीप्सुभिर्विद्विक्कया
‘अपभ्रंशकान्यत्रयी’भूमिकादय इति ।

* यदुक्तं—“तस्याभयगुरोः पार्थ्या-दुपसम्पत्ततोऽभवत् । जिनवल्लभशिष्योऽयं, सर्वसिद्धान्तपारगः ॥ ४३ ॥

क्रमशोऽभयसूरीणां, पट्टकन्दरकेसरी । जिनवल्लभसूरिन्द्रो, द्रव्यलिङ्गिगजादैनः ॥ ४४ ॥”

इति सारतरंगच्छन्दुविहितसूरिपरम्पराप्रशङ्को ।

श्रीमन्तोऽपि च खं—“लोकार्णवकूर्चपुरगच्छमहायनोत्थ-मुक्ताफलोच्चलजिनेश्वरसूरिशिष्यः ।

प्रातः प्रयां भुवि गणिर्जिनवल्लभोऽयं, तस्योपसम्पदमवाप्य ततः श्रुतं च ॥ १ ॥”

इति अष्टसप्ततिश्रया (चिन्मूदीयमहावीर्यासादशिलालेखे), अपभ्रंशकान्यत्रयीप्रस्तावनातः समुद्भूताम् ।

तथैव “कै वा सहुरवोऽत्र चारुचरणाः; श्रीसुश्रुता विश्रुताः” इत्येतद्विश्रयोत्तरं “श्रीमदभयदेवाचार्याः” इति जैनश्रेयस्सम्पदात्महेतुनाद्वारा
मुद्रिते सटीकस्तोत्रजाकरद्वितीयविभागस्थे प्रश्नोत्तरैवप्रश्नितके प्रश्ने श्रीमदभयदेवसूरीनेव सहुरवेनोचु । यच्चोक्तं तत्रैव खंयथे “ब्रूहि श्रीजिनवल्लभ ! स्तुतिपदं;
कीदृशियाः कै सताम् ?” इति प्रश्नस्योत्तरं “महुरवो जिनेश्वरसूरयः” इति, तथा अष्टसप्ततिकया “जिनेश्वरसूरिशिष्यः” इति च, तच्च न्युपसम्पन्नो-
पसम्पदत्वे सहुरव, किन्तु खं गार्हस्थ्यात्समुद्रस्य धर्मबोधं ज्ञानादिगुणोरयं च सम्प्राप्तवत्त्वादुपकरं संस्मरद्भित्तयवासित्वगुणत्वमपिदृश्य तेभ्यः सतां स्तुतिपदत्व-
मुक्तम् । तच्चचित्तमेव । यतो नामवस्ते पूज्या अववालीनमनुजा इव कृतोपवारीण उपवारास्मास्तोरः कृतप्राः, किन्तु शिष्टाः, तथैव पदशीविद्यती वर्णितत्वात् ।
तथाहि—“न चायमाचार्यो न शिष्टः” इति श्रीमन्मलयगिरयः, तथा “शिष्टश्चायमाचार्यार्यः” इति श्रीमदरिभद्रसूरयो युगयुग्निशोऽर्थे(११७२)नर्पमाविनः ।

† “देवसूरि पट्ट नेमिचंदु बहुगुणिहि पसिद्ध । उज्जोयणु तद्द वद्धमाणु, खारतरवर लद्ध ।

विनिर्मिताऽस्य वृत्तिः सङ्क्षुब्धपट्टक-पञ्चलिङ्गीवृत्त्यादिविविधग्रन्थनिर्मातृत्वाकिञ्चूढामणिश्रीजिनपतिसूरिशिष्यश्रीजिनेश्वरसूरिविनेयवरेण श्रीधर्मतिलकमुनिना नवकरंशिलीन्दुं (१३२९)मिते वैक्रमाब्दे । संशोधिता च वृत्तिकृत्सवीर्यैरेव जिनेश्वरसूरियः श्रावकधर्मप्रकरण-वृत्तिविधायकैः श्रीलक्ष्मीतिलकोपाध्यायैरिति निगदितं—

“तैः श्रीलक्ष्मीतिलको-पाध्यायैः परोपकृतिदक्षैः । विद्वद्भिर्वृत्तिरियं, समशोधितरां प्रयत्नेन ॥ ४ ॥”

अनेन प्रशस्तिगतपद्येन वृत्तिकृता स्वयेव । संशोधनेऽस्यावाप्तं प्रतित्रयं, तत्राद्या श्रेष्ठि-देवचन्द्रलालभाई-जैनपुस्तकोद्धारसंस्था-न्यवस्थापकैः कारापिता मुद्रणयोग्या प्रतिः, या हि वि० संवत् १५८७ वर्षे लिखितायाः कस्याश्चित्प्रत्या आधारेण कारापिताऽऽसीत्, कापटीवेत्युपाह-प्रोफेसर-हीरालालरसिकदासविहितया मूलमात्रस्य संस्कृतच्छाययाऽन्विता नात्यशुद्धा । द्वितीया सूर्यपुरस्थजैनानन्दपुस्तका-

सुगुह जिनेसरसूरि नियमि जिणचंडु सुसंजमि । अभयदेउ सखंगु नाणि जिणवह्नुहु आगमि ।

जिणवससूरि ठिउ णट्टि तदि जिण उब्बोइउ जिणवयणु । सावदहिं परिक्खिवि परिचरिउ मुहि जीव रयणु ॥ ४ ॥”

इति कविपाददृष्टपद्याक्त्याम्, संवत् १९७० वर्षे धारागरीलिखितायाम् ।

“तच्छिष्यो जिनवह्नुमः प्रभुरभूद्विध्वम्भरभामिनी-भास्वद्दाललालमकोमलयशःस्तोमः शमाराभभूः” इति जयन्तविजयकाव्यग्रन्ते ।

“आकर्ण्यार्भयदेवसूरिसुगुरोः सिद्धान्ततत्त्वासृतं, येनाह्वयि न सङ्गतो जिनगृहे वासो यतीनामिति ।

तं त्यक्त्वा गृहमेधिगेहवसतिर्निर्दूषणा शिथिले, सूरिः श्रीजिनवह्नुभोऽभवदसौ विख्यातकीर्तिस्ततः ॥ १ ॥”

इति पूर्वोक्तदीयशालिभद्रचरित्रान्ते ।

सुपमत्सरा नानगुणा नाभिप्राणीनाऽपि च । तृतीया तु विप्रमपुरस्यश्रीमज्जिनकृपाचन्द्रसूरिभाण्डागारसत्का, साहित्यसेवारसिक—विविधे-
विद्वान्गोपेन—रेगक—भीमान्—अगरचन्द्रजीनाहदामहाशयसम्प्रेषित‘सटीकसप्तस्मरण’प्रत्यन्तर्गता शुद्धप्राया ।

आत्मन्याः प्रीष्टतेः श्रान्ते “संवत् १३२२ वर्षे, फाल्गुन सुदि ६, कृता वृत्तिरियं वाचनाचार्य-श्रीधर्मतिलक-गणिभिः ।
ममाप्तमिति । शुभं भवतु” इति लेखः । अनेन स्वामाविक्रमेव भवति घृतेरस्या रचनेलेखनकालयोरेकत्वानुमानमदीर्घदर्शिनम्, परं न तत्सङ्गतं
गतो लिङ्गिना वसंते तस्यामेव प्रती दादा—भीजिनदत्तसूरिविनिर्मितस्य गणघरदेवस्तुत्यादिस्मरणत्रिकस्य वृत्तिर्जयसागरोपाध्यायसन्दूढ्या ।
जयसागरोपाध्यायास्तु वैप्रणीयपाध्यायपद्मदशशतपादारभ्य षोडशशतकप्रारम्भं* यावद्विद्यमानसत्ताका इत्यन्यान्याभ्यस्तलुतिभ्यो निश्ची-
यतेऽतस्तत्प्राप्तत्वा एव फाले लिखितेऽपि प्रतिरिति सुदमेव । प्राङ्निर्दिष्टलेखस्तु घृतेरस्या रचनाकालसूचनायैव लेखकेन लिखितस्सम्भाव्यते ।

पद्यमं त्वय विविधचन्द्रोऽलङ्कारसारारिकाव्यभूषापूषितं चत्वारिंशत्पद्यात्मकं ‘धर्मशिक्षाप्रकरणं’ विन्यस्तम् । प्रणेतारस्तयस्यापि
त एव यन्त्ररचनाः कविपत्रशक्या नयाद्गृत्तिविधायकश्रीमदभयदेवसूरिपट्टपूर्वोचलार्यमणः श्रीमन्तो जिनवह्मसूरिमिश्राः । विषयोऽप्यस्य
प्रत्यभिपारं पद्यद्वयनिषद्धभैत्यभक्तितपस्तत्त्वाद्यष्टादशाधिकारेऽनौपदेशिक एव । विदुषां चेतश्चमत्कारकरी रचनाऽस्य प्रकरणस्य, नाना
एन्दोऽलङ्कारशब्दालिङ्गार्थप्रयनपाणिउत्पादिगुणैः पूर्णत्वात् ।

* “भीजयसागराग्निना, तेन मया वाचकेन शुचिवाच्यम् । पृथ्वीचन्द्रचरित्रं, विरचितमुचितप्रविस्तारम् ॥ ६ ॥

भीमगाननपुरनगरे, त्रिविन्दुतिथि (१५०३) वसरे कृतो ग्रन्थः । माध्यावकवसतौ, समाधिसन्तोषयोगेन ॥ ७ ॥”

इति पृथ्वीचन्द्रचरित्रे ।

आस्य त्वेकैव प्रतिकृतिः पिचुमन्दपुरी (लीन्वढी) सा (आणंदजी-कल्याणजीत्याख्यया प्रसिद्ध) श्रीसहस्रसत्सवितोशीया शिवेरी-
जीवणचन्द साकरचन्दद्वारा सम्प्राप्ता ।

एवं पञ्चानामपि ग्रन्थानां क्रमशः प्रतिचतुष्टयैकद्वयत्रयैकाधारेण कृतेऽप्यायासे संक्षोधवकर्मणि छादयरज्यसुलभा दृष्टि-मुद्रणद्वोपजा
प्रमादजा वा याः काश्चन स्मरलना जाता भवेयुस्ताः सम्मार्जनीया निसर्गतोऽनुग्रहपरान्तःकरणैः सहृदयैरित्यभ्यर्थयते ।

सप्तद १९९८, ई० शु० १२, श्रीमहावीरचैलनिश्रिते

मण्डोवर-सरतरंगच्छेपाश्रये

मुन्यापुर्याम्

प्रवचनप्रभावक-श्रीमन्मोहनमुनीश्वरप्रशिष्यरत्नस्वर्गायानुयोगाचार्य-
श्रीमत्केशसुनिजीगणिवरान्तिपदः

बुद्धिसागरो गणिः

संवर्षष्टनवाङ्केन्दुं (१९९८)-मिते विक्रमहायने । शुके त्रयोदशीवधे, माघवस्य सिते दले ॥ १ ॥

मुग्धव्याख्यमहापुर्यां, श्रीवीरचैलनिश्रिते । उपाश्रये सुरम्ये तु, श्रीस्वरतरसंज्ञिते ॥ २ ॥

श्रीभोहममुनीशानां, प्रशिष्यप्रिष्यकेण हि । यद्गः-केशरपादाब्ज-द्विरेफेणाल्यबुद्धिना ॥ ३ ॥

जिनद्विरलसूरीणां, छत्रच्छायासु तिष्ठता । उपक्रमोज्यं सन्दब्धो, गणिना बुद्धिसिन्धुना ॥ ४ ॥

(चतुर्भिः कलापकम्)

અર્ચિત-સેટ-સિદ્ધે, દીવતા-નાળં-સિસીદિવા જસ્ય;
તં ઘમ્મ-ચણ્ઠવર્તિ, અરિદ્ધ-નોમિ નમસામિ.

[અર્ચા]

જેના દર્શીત દેવતા ન્હવળયી નાહી જતા-યાદવી, જેના માતલી-સારથી રથ-છળી ફેરી સુરક્ષા કરી;
જેમે નાગુક નાર શતુલ તઝી ઘેરાવવા રમયી, યુવા સ્ત્રીજગદીસા નેમિચિત્તને ચંદું સદા આવરી ॥ ૧ ॥

શ્રીહંસવિજયજી

શેઠ દેવચંદ લાલભાઈ જૈન પુસ્તકોદ્ધાર ફંડના ઉદ્ભવનો इतिहास.

જેમની સ્મૃતિને અર્થે આ ફંડ સ્થાપવામાં આવ્યું છે તે શેઠ દેવચંદ લાલભાઈ શંવેરીય પોતાના મૃત્યુપત્રમાં રૂ. ૧૦૦૦૦૦ (એક લાખ)ની રકમ વિલયી જાહેર કરી ત્રિરાઝી તપશીલ મુજબ નીચે પ્રમાણે શુભકાર્યોમાં खर्चવા માટે પોતાના દૂસ્ટીઓને ફરમાવ્યું હતું.

૨૦૦૦૦ જૂનાં વહેરાસરોનો જીર્ણોદ્ધાર કરવામાં. (આ રકમ શેઠ આણંદજી કલ્યાણજીની પેઢી મારફતે, ૯ પેઢીની પળ પટ્ટી જ રકમ રમેશવીને, રાણકપુરજીના ધન્નાશાહ પોરવાડના જગન્નાસિદ્ધ 'ત્રિલોક્યદીપક' વહેરાસરના જીર્ણોદ્ધારમાં શેઠ દેવચંદના દૂસ્ટીઓએ માર્દશ્રી મુલાવચંદની દેસરેલ નીચે તરત્તેલ છે. વિ. સં. ૧૯૭૧. ૭૨ લગભગ.)

૫૦૦૦ પાંડરાપોલ સુરત અને ઘીજે. (સુરતની પાંડરાપોલમાં અપાઈ.)

૨૫૦૦૦ યાદી કરવા માંડી છે તેની ધર્મશાલા કરવી. (સુરતમાં ચેઠ દેવચંદે રૂ૦ ૨૦૦૦૦ (વીસ હજાર) સરચી મકાન સહિત યાદી યાંચવા માંડી હતી તેમાં ૨૫૦૦૦ (પચીસ હજાર) તમેરી ધર્મશાલા સ્થાપી, જેથી ધર્મશાલામાં કુલે રૂ૦ ૪૫૦૦૦

(પિસ્તાલીશ હજાર)ની રકમ ચપરાઈ.)*

૫૦૦૦ ફેસર અને ઘરાસમાં. (આ રકમ ચેઠ ચેલામાંઈ લાલમાંઈ શવેરી કેસર ઘરાસ ફંઢમાં અપાઈ છે.)

ચેઠ દેવચંદ ઉપર મુજબ રૂ૦ ૫૫૦૦૦ (પંચાવન હજાર) સરચવાની યાદી લખી શક્યા હતા, અને રૂ૦ ૧૦૦૦૦૦ (એક લાલ)માંથી રૂ૦ ૪૫૦૦૦ (પિસ્તાલીશ હજાર) શેમાં સરચવા ફરમાવડું તે વિચાર કરી લલવાના હતા. પરંતુ પોતાના અવસાન-કાલ પૂર્વે ૫ યાદી પૂર્ણ કરી શકાઈ નહિ, જેથી રૂ૦ ૪૫૦૦૦ (પિસ્તાલીશ હજાર)ની રકમ નામ-નિર્દેશ વિનાની શુભકાર્યમાં સરચવાની ધારી રહી. ૫ રૂ૦ ૪૫૦૦૦ (પિસ્તાલીશ હજાર)ની રકમ શુભકાર્યોમાં સરચવાની ચેઠ દેવચંદના મુપુત્ર શા૦ ગુલાબચંદની કાયદેસર રજા મઝ્યા ઉપરાંત, શા૦ ગુલાબચંદ દેવચંદે પોતાના તરફથી મઠૂમની યાદગીરી માટે શુભકાર્યમાં સરચવા કાંટેલા રૂ૦ ૨૫૦૦૦

* ચેઠ દેવચંદનો આશય રૂ૦ વીસ હજાર સરચેલા હતા તેમાં રૂ૦ પંચીશ હજારની ધર્મશાલા કરવાનો હતો. પણ કાનૂન પ્રમાણે વિઠ્ઠનો અર્પે પુલો પુલો કે “ચેઠ દેવચંદ ગમે પટ્ટી રકમ સરચી ગયા હોય તે વિલમાં યા મિરાઝા ચપરીલપત્રમાં ૫ મુજબડું સ્પષ્ટ કરેલું ન હોવાથી ૫ સારચેલ રકમ ગણવાની નહિ, પણ તેમાં રૂ૦ પચીશ હજાર ટસ્ટીઓ ૫ વધારે આપી તે વાદીની ધર્મશાલા કરવી.”

આ ધર્મશાલાનો પરંપરાઝા ઘડીકે છામ લેવાલો ન હોવાથી સ્વ૦ ગુલાબચંદે કોટંની રજા મેઝડી ધર્મશાલાને ‘શ્રીરલસામાત્રી ઝેન ચોટીંગ હાજત’ ઘડીકે ફેરવી. વિધાર્થીઓ આજે પુલો મુંદર લામ લડે રહ્યા છે.

(પર્ણીશ હજાર) પણ આ રકમમાં ઉમેરી મહૂમ શેઠ દેવચંદના નામનું એક સ્થાયી ફંડ સ્થાપવા સૂચવ્યું. આથી રૂ. ૨૫૦૦૦ (પર્ણીશ હજાર)ની રકમને રૂ. ૪૫૦૦૦ (પિસ્તાલીશ હજાર)ની રકમ સાથે ઉમેરી રૂ. ૭૦૦૦૦ (સિત્તેર હજાર) સંગીન ફંડ સ્થાપવા માટે શેઠ દેવચંદના પિલના ટ્રસ્ટીઓદ્વારા જુદા રાશવામાં ખાવ્યા.*

આચાર્ય મહારાજ ૧૦૦૮ થીમદ્ આનન્દસાગર સૂરિશ્વરજી (તે સમયે પંચાસ વર્ષે)ની સલાહ અને ઉપદેશથી તથા શા. ગુલાબચંદ દેવચંદ પ્રચેરીની સમ્મતિથી, આ એકત્ર રકમોનું મહૂમ શેઠ દેવચંદની ચાલગીરી માટે “શેઠ દેવચંદ લાલભાઈ જૈન પુસ્તકોદ્ધાર ફંડ” નામનું આ ટ્રસ્ટ શેઠ દેવચંદના ધૂપુપત્રના ટ્રસ્ટીયો (૧) શેઠ નગીનભાઈ ઘેલાભાઈ, (૨) શેઠ કેશરીચંદ રૂપચંદ, (૩) શા. જીવણચંદ મારદરંદ અને (૪) પાઈ ધીજકોરે (શેઠ દેવચંદની પુત્રી) રૂપી સન્ ૧૯૦૯માં સ્થાપ્યું. તેમજ યોગ્ય વ્યવસ્થા જલ્દવાઈ રહેવા માટે (૧) શેઠ નગીનભાઈ ઘેલાભાઈ, (૨) શેઠ કેશરીચંદ રૂપચંદ, (૩) શા. જીવણચંદ સાકરચંદ, (૪) શા. ગુલાબચંદ દેવચંદ, (૫) શેઠ ફુલચંદ કસ્તૂરચંદ, અને (૬) શા. મંદુભાઈ સાકરચંદને ટ્રસ્ટીઓ નિમી ટ્રસ્ટીઢીડ કપવચામાં આવ્યું.

• શેઠ દેવચંદનો આત્મ વિકાસો હવળા મુજબ હાલ રૂ. પૂરા સરચવાનો હતો પરંતુ “કુટુંબી જળાલેખી યાદિ પ્રમાણે તે તે સ્વાભાવિકોમાં સરચવા” તેમ વિકાસો દર્શાવેલું હતું, ક્યારે જુદા વપરીલપત્રકમાં પોતે માત્ર રૂ. વપચાવન હજારની રકમની યાદિ હતી શક્યા અને રૂ. પિસ્તાલીશ હજારની યાદિ પૂરી કરી શક્યા નહિ. આથી કામદેસર પૂરો અર્થ નીકળ્યો કે “વિકાસ કરતી વસ્તુ રૂ. એક હાલ સરચવાની રૂપા હશે, પરંતુ તપરીલ હાલતી વસ્તુ રૂ. વપચાવન હજાર ન સરચવાની રૂપા નહિ હોય” રૂ. પિસ્તાલીશ હજાર નહિ સરચવા માટે જ તપરીલપત્રકમાં નોંધ્યા નહિ હોય, તેથી વ રકમનો માલિક વપત્રક ગુણવત્તુ જ રહેશે. ટ્રસ્ટીઓને પોતાની મરજીથી જુમકામોમાં વ રૂ. પિસ્તાલીશ હજાર સરચી નાસવાની સત્તા નથી. પણ જો ચારત ગુણવત્તુ વ રકમનો માલિક પોતે ન થતાં વ સરચવા માટે ટ્રસ્ટીઓને સમ્મતિ આપે તો તેની મરજી મુજબ ટ્રસ્ટીઓને વ રકમ સરચવાને સત્તા પ્રાપ્ત થાય છે.” માટે ધી ગુણવત્તુની રૂપા વ રકમ પોતે લેવાની નહોતી તેથી તેની સમ્મતિ મળવાથી જ આ કાલની સ્થાપના થઈ શકી.

મંડૂમ સેઠની દીકરી, સેઠના મૃત્યુપત્રની એક વહીવટકાર (ઈક્ઝિક્યુટિવ્સ), મહૂમ શાં મૂલચંદ નગીનદાસ શ્વેરીની વિધવા ચાંદ વીજકોરની, રૂં ૨૫૦૦૦ (પચીસ હજાર) ઉપરાંતની રકમની આસી મિલકત વાંદ વીજકોરના મૃત્યુપત્રના ટ્રસ્ટીયો તરફથી, ઈસ્વી સન્ ૧૯૧૧ના એક દસ્તાવેજદ્વારા મેટ મલ્કયાથી, તથા મહૂમ સેઠના મગીજા અને ફંડના મુલ્ય ટ્રસ્ટી મહૂમ શેઠ નગીનભાઈ વેલાભાઈ શ્વેરીના મૃત્યુપત્રની રૂં ૨૦૦૦ (બે હજાર)ની રકમ તેમના ટ્રસ્ટી અને વહીવટકાર (ઈક્ઝિક્યુટિવ્સ) 'ધાઈ ચંદન ઉર્ફે લીલાવતી' તરફથી ઈસ્વી સન્ ૧૯૨૨માં મેટ મલ્કયાથી તથા પરચુરણ બ્યાલની રકમો મલ્કા-યધયાથી ફંડનું મંડોલ રૂં ૧૧૦૦૦૦ (એક લાખ દશ હજાર)ના આશરારું થયું છે.

ફંડનો હેતુ "જૈન શ્વેતાંવર મૂર્તિપૂજક ધાર્મિક સાહિત્યની, જેવું કે પ્રાકૃત, માગધી, સંસ્કૃત, ગુજરાતી, અંગ્રેજી થગેરે ભાષામાં લરાવેલાં ધંધાવેલાં પ્રાચીન પુસ્તકો, કાવ્યો, નિપયો, હેતો વગેરેની જાલવણી, રીલવણી, પુનરુત્થાવન, રક્ષણ અને અભિવૃદ્ધિ કરવાનો" છે. પ્રાચીનવાની હવે વિક્રમ સં. ૧૯૫૦ પૂર્વેની વેશે અને મુદ્રિત ગ્રન્થ માટે થયેલા લર્ચ કરતાં અઢધી કિમ્મતે તે વેચાશે એવું ટ્રસ્ટ-ઢીઢમાં ધરનાવવાનો આવ્યું છે.

શેઠ કૈલસીચંદ રૂપચંદ સને ૧૯૧૬માં ટ્રસ્ટીપદેથી શુક થયા, અને શેઠ નગીનભાઈ વેલાભાઈ સં. ૧૯૭૮, —ઈસ્વી સન્ ૧૯૨૧માં વેદમુક યવાથી તેમના સ્થાને શેઠ અમરચંદ કલ્યાણચંદ અને શેઠ નેમચંદ અમેચંદ જે. પી. ને સને ૧૯૨૬માં ટ્રસ્ટી નિમણામાં આવ્યા. માઈ શ્રી ગુલાવચંદ વેવચંદ સં. ૧૯૮૩, —સન્ ૧૯૨૭માં વેદમુક યવાથી, તથા શેઠ ફુલચંદ કલ્પચંદના સને ૧૯૨૮ના રાજીનામાથી તેમના સ્થાને શાં નેમચંદ ગુલાવચંદ વેવચંદ અને શેઠ હીરાભાઈ મંછુભાઈનું સને ૧૯૨૯માં ટ્રસ્ટી તરીકે સંપરણ કરવામાં આવ્યું, અને એ ચારે નવા ટ્રસ્ટીઓનું સને ૧૯૨૯માં નિમણુકરત (એપોઇન્ટમેન્ટ-ટીઢ) કરાવી લેવડાવ્યું.

શેઠ અમરચંદ કલ્યાણચંદના સને ૧૯૩૨માં થયેલા અવસાનથી, શેઠ સાકરચંદ સુશાલચંદને સને ૧૯૩૬માં ટ્રસ્ટી-પદે સંવરવામાં આવ્યા, અને સને ૧૯૩૬માં તે ધાવણનું નિમણૂકતત (एपोइंटમેન્ટ-લીટ) કરાવવામાં આવ્યું.

સને ૧૯૩૭માં મેં ટ્રસ્ટીપદનું રાજીનામું આપ્યું; અને અમુક સમય બાદ ટ્રસ્ટીમંડલે મારું રાજીનામું સ્વીકારી મને ટ્રસ્ટીપદથી મુક્ત કરી મંત્રી તરીકે મીમ્બો.

ફંડની શરૂઆતથી ફંડનું મંડોલ સં ૧૯૯૩ સુધી ગર્વર્નેમેન્ટ સિલ્યુરિટિમાં રોકવામાં આવેલું હતું. સં ૧૯૯૩માં, મુંબઈ ચદાર-ફોટ કાલચાવેલી રોડ ઉપર ફંડને વધુ ઉત્પન્ન કરવા માટે સ્થાવર મકાન સરીદવામાં આવ્યું ત્યારથી ફંડનું સંઘલું મંડોલ તે સ્થાવર મિલ્કતમાં રોકાયેલું છે.

ફંડની ૫ સ્થાવર મિલ્કત ઉપર આ મુજબ નામો અંકિત કરાયાં છે:—

મિલ્કતની માલિકી-સૂચક]

“શેઠ દેવચંદ લાલભાઈ જૈન પુસ્તકોદ્ધાર ફંડ મિલ્કત (સુરત)”

મિલ્કતનું નામ-સૂચક]

“આગમોદ્ધારક”

છેલ્લું પાંચ છ વર્ષથી પંડ તરફથી આગળ જેટલા વધુ પ્રમાણમાં પુસ્તકો પ્રસિદ્ધ ન થવાનું કારણ એ હતું કે એ સમય દરમિયાન પંડ પાસે પૂરતી રોકડ રકમનો અભાવ હતો. તે પહેલાંના વર્ષોમાં આગળ કરતાં વધુ રકમ સ્વરચાઈ ગયેલી, અને નિર્દિષ્ટ વર્ષો દરમિયાન વેચવાના પુસ્તકોનું મંડોલ ઘણું વધી ગયું હોઈ પુસ્તકના વેચાણમાંથી યતી આવક પણ આગળ કરતાં વધુ ઓછી થઈ ગઈ હતી. આથી થોડો સમય પુસ્તકપ્રકાશનનું ધામ મુલતવી રાખવું આવશ્યક થઈ પડ્યું હતું. ત્રણે વર્ષ વ્યાજની રકમ ભેગી થવા વેચાણમાં અને પુસ્તકોનો સ્ટોક વેચાણમાં ગયાં.

આ પછી ટૂંકીઓએ ફક્ત રૂ. ૦ એક લાખ દસ હજારનું ધાન જતું આણું મંડોલ વધારે ઉત્પન્નમાટે સિંક્યુરિટિમાંથી છૂડે ફરી ઉપરોક્ત મફાનમાં રોક્યું. તે પછી એકાદ વર્ષે મફાનની આવક એકત્ર થવા માંડી.

આ રીતે પૈસાની દૃઢ ધતો પુસ્તકપ્રકાશનનું કાર્ય હવે ફરી હાથમાં લેવામાં આવ્યું છે. જો વિક્રય પ્રમાણમાં ઠીક ચાલુ રહેશે તો પુસ્તકો મોટા પ્રમાણમાં પ્રસિદ્ધ કરવાનું અમારે માટે વધુ સુગમ થશે. જૈનસંપ્રદાય આ વાત લક્ષ પર લઈ વને પટલાં પુસ્તકો સ્પીડી જ્ઞાનપ્રભાવનાના કાર્યને ઉત્તેજન આપશે, એવી આશા રાખું છું.

મુંબાઈ તા. ૭ ઑગસ્ટ, ૧૯૪૧ મુસ્તાર.

વિ. સં. ૧૯૯૭, શ્રાવણ શુદ્ધ નારાયણી-પૂર્ણિમા.

જીવણચંદ સાકરચંદ જાવેરી

અવૈતનિક મંત્રી

A Brief Account of the Fund

I find some people anxious to know something more about Śēṭha Devacanda Lālabhāi Jaina Pustakodhāna Fund than they do at present. Hence I give here a brief account as to how it was incorporated, and a very brief note as regards its inner machinery since then up to date.

Śēṭha Devacanda Lālabhāi, to commemorate whose memory this Fund was established, directed in his will that a sum of Rupees one-lac be used in charity. Out of Rupees one-lac, he had made up his mind for the following sums only.

(1) Rs. 20000 towards reparation of old delapidated Jaina temples.

(2) Rs. 5000 towards *pinjarapoles* at Surat and other places.

(3) Rs. 25000 to be utilised for building a *dharmaśālā* in place of a proposed bungalow in a compound owned by the donor in Surat, and then under construction.

(4) Rs. 5000 to be spent towards providing saffron and camphor (*barāsa*) to Jaina temples.

The above sums totalling Rs. 55000 mentioned in the will were respectively utilised in the following manner:

(1) This sum was spent after reparation of the well-known Jaina temple at Rānakapura through Śetha Ānandajī Kalyāṇajī firm, under the supervision of the late Gulābacanda Devacanda. The Ānandajī Kalyāṇajī firm contributed an equal sum towards this undertaking.

(2) This sum was handed over to the Surat Pinjarapole.

(3) The late donor had already spent Rs. 20000 after a compound for a bungalow with a garden, which was then under construction. The sum of Rs. 25000 was added to it, and a *dharmaśālā* was built therein.¹

(4) This sum was donated to Śetha Gheḷābhāi Lalabhāi Jaina Kesara-Barāsa Fund.

The donor had not decided how to spend the remaining Rs. 45000, and expired before giving any instructions as to this sum. The court interpreted this fact in a rather curious way: 'The donor, when he prepared the will, might have intended to spend the entire sum of Rs. one-lac in charity. But the fact that he has not mentioned as to the disposal of more than the said Rs. 55000 means that he might

¹ The donor intended to add a sum of only Rs. 5000 to the sum he had already spent; that is, Rs. 25000 was the entire sum he intended to spend after the *dharmaśālā*. But, according to the court-interpretation the words meant a fresh sum of Rs. 25000, and hence Rs. 25000 more had to be spent after the *dharmaśālā* building.

have changed his intention at the last moment. Hence the surplus sum of Rs. 45000 must go to his adopted son Gulābacanda. If, however, the heir Mr. Gulābacanda wants to spend that sum in his father's charities, he is at liberty to do so.' Late Gulābacanda, a worthy son of the donor, asked the trustees of the will of the late donor to spend that sum in some charitable work, and added a sum of Rs. 25000 to it in memory of the revered father. He further instructed the said trustees that they should spend the totalling sum towards some charitable concern which was permanent.

Pajyapada Āgamoddhāraka Acārya (then *pamyāsa*) Ānandasāgara advised the trustees of the will of the late donor, (1) Śēṭha Naginabhāi Ghelābhāi, (2) Śēṭha Kesarīcanda Rūpacanda, (3) Mr. Jivāpacanda Śākarīcanda, and (4) Mrs. Vījakora Mūlacanda (daughter of the late donor) to spend the sum in establishing a *pustaloddhāra* fund, and Gulābacanda gave his sanction for the same. Hence the present Fund was established. The following were its original trustees: (1) Śēṭha Naginabhāi Ghelābhāi, (2) Śēṭha Kesarīcanda Rūpacanda, (3) Mr. Jivāpacanda Śākarīcanda, (4) Mr. Gulābacanda Devacanda, (5) Śēṭha Mūlacanda Kasturīcanda, (6) Mr. Manchubhāi Śākarīcanda.

Mrs. Vījakora, widow of the late Mūlacanda Nagīnadāsa Jhaverī, daughter of the late donor and executrix of his will, donated a sum of more than Rs. 25000, her entire estate, to the Fund at her

death. This sum was handed over to the Fund in 1911. Similarly one of the chief trustees of the Fund and a nephew of the late donor, Naginabhai Ghelabhai donated a sum of Rs. 2000 to the Fund, at his death in 1921, which was handed over to the trustees in 1922. These two donations and sundry interests etc. added to the main sum have amounted to about one-lac and ten-thousand Rupees.

The aim of this Fund as laid down in the trust-deed is as follows: It should undertake the preservation, circulation, publication etc. of ancient literature pertaining to the Śvetāmbara Mūrtipūjaka sect of Jaina religion, written in any language—Sanskṛt, Prakṛt, Apabhraṃśa, Pālī, Gujarātī, English, German &c. It was also laid down that no work composed after V.S. 1950 should be considered ancient, and the books published should be sold at half the cost price.

Śeṭha Kesaricanda Rūpacanda resigned in 1916 and Śeṭha Naginabhai Ghelabhai expired in 1921. Śeṭha Amarcanda Kalyāpacanda and Śeṭha Nemaacanda Abheacanda were appointed as trustees in their stead in 1926. Mr. Gulābacanda died in 1927 and Śeṭha Fālacanda Kasturacanda resigned in 1928. Hence Mr. Nemaacanda Gulābacanda Devacanda and Śeṭha Hīrābhai Manchubhai were appointed in 1929 as trustees in their place. In 1929 an appointment-deed was got executed for the appointment of the said four new trustees. Śeṭha Amarcanda Kalyāpacanda expired in 1932. Hence Śeṭha Śākaracanda Khusālacanda was

nominated for the place in 1936, and an appointment-deed to that effect was got executed in the same year. In 1937 I tendered my resignation, and after some delay it was accepted. Thereupon the trustees appointed me the Honorary General Secretary of this Fund.

Since the establishment of this institution, its funds were invested in the Government Securities. But since we bought a building situated at Kalabadevi Road, Bombay, in V. S. 1938, the said fund is mainly invested in that immovable property. This building is renamed as follows:

SETHA DEVACANDA LĀLABHĀI JĀINA POSTAKODDHĀRA FUND ESTATE (SURAT)

ĀGAMODDHĀRAKA

Here the first line indicates the ownership, while "Āgamoddhāraka" the name of the building.

Topirālā Chawl, Sandhurst Road, Bombay, 4

Thursday, 7th August, 1941

Śrāvṇ Śud 15, 1997

JIVAKHAND SAKERCHAND JAVERI

Hon. Secretary

श्रीजैनआनंदपुस्तकालये लभ्यग्रन्थाः—

१ अदिमाष्टकं, संप्रगुप्तिदिः पेटद्रुल्लुतिश्च	०-८-००	१५ परिषाममाला (लेखर पेपर)	०-१२-००	२७ युक्ति-प्रबोधः	१-८-००
२ अनुयोगशास्त्र-चूर्णिहरिभट्टीयवृत्तिश्च	१-१२-००	" (द्वोद्वय पेपर)	०-१०-००	२८ ललितविस्तारा (सटीपना)	०-१०-००
३ उत्तराध्ययन-धूर्णिः	३-८-००	१६ प्रवचन-सातोदाराः (पूर्वार्धः)	३-०-००	२९ वस्तुवर्णसिद्धिः	०-४-००
४ अग्निभारितानि	०-२-००	१७ " (उत्तरार्धः)	३-०-००	३० विचार-रत्नाकरः	२-४-००
५ ज्योतिषरश्मि-वृद्धप्रदीपिकम् (सटीकम्)	३-०-००	१८ पंचासकादिशास्त्रद्वयकृत्याकाराद्यनुक्रमः	३-०-००	३१ विदोपावश्यक-विषयाद्यनुक्रमः अका-	
६ जिनरत्नानि देवाना (हिन्दी)	०-६-००	१९ पंचासकादिशास्त्रद्वयकृत्याकाराद्यनुक्रमः	३-०-००	राधिक्रमः	०-३-००
७ वाक्यतर्कगिणी	०-८-००	२० पंचवस्तु-रूपन्याः (सटीकः)	३-४-००	३२ वंदारद्वयः	१-४-००
८ त्रिषटीयदेवानासंमहः	०-८-००	२१ पराणसंदोहो	०-१२-००	३३ भावविधिः (हिन्दी)	१-८-००
९ द्वापयैकालिक-धूर्णिः	४-०-००	२२ ग्रन्थया विधान-कुलकादि	०-३-००	३४ क्षेत्रलोक-प्रकाराः	२-०-००
१० मरीणंकराकम् (मंरुतुष्टपापान्यवम्)	१-८-००	२३ प्रत्यारूपानादि-विदोपणवती-धीरावीची	१-४-००	बृहस्पतिव्यप्रभाषाकरणम्	
११ द्रष्टव्योद्यमकाराः	१-०-००	२४ पारसासूत्रं (सचित्रं)	१२-०-००	आचारंगसूत्रवृत्तिः	
१२ मदीभादिअभारानीयमो निपयन्मह	१-८-००	२५ मध्यमसिद्धप्रभा व्याकरणम्	०-८-००	भयवतीसूत्रं दानशेखरपरद्विकृतवृत्तिसहितम्	
१३ मंदीपूणिहरिभट्टीयवृत्तिश्च	१-४-००	२६ यज्ञोविजयजीकृत १२५, १५०, ३५०,		पुष्पमाला अपरनाम उपदेवतामालाप्रकरणवृत्तिः	
१४ नवपद प्रकरण-द्वयवृत्तिः	३-०-००	गाथाया खड्गानि (साक्षिपाठसहितानि)	०-८-००	तत्त्वार्थसूत्रम् (हारिभट्टीयटीकासहितम्)	

श्री-जैन-आनंद-पुस्तकालय, ओशवाल महोछा, गोपीपुरा, सुरत.

श्रेष्ठि-देवचन्द्र लालभाई-जैनपुस्तकोद्धारप्रयाद्वे-

ॐ स्वर्ह नमः ।

श्रीपद्मनाभ नमो नमोऽस्तु, नमो नमः श्रीगुरुगौतमाय । दावेति नाम्ना चनपूजिताय, प्रमत्तया चदगुरुमोदनाय ॥ १ ॥

श्रीमद्वरुणपुराणमुच्यतेऽपराधीपाष्टाद्विष्णोऽमरिप्रवर्तपङ्कजां द्विषोद्धारकरत्नेन समाहृतकठोरतरसाधुक्रियाणां-धीसाद्विदस्युगप्रधानपदधारकाणां-
श्रीजिनचन्द्रग्रीभराणां साम्राज्यवर्त्ते-पाठकावन्तं श्रीक्षेत्रमराजगणितित्य-वाचकवर्षधीमतप्रमोदमाणिष्यगणित्वरान्तेवासि-पादिगजेसरि-
महोपास्याबधीजयसोमगणितित्वरत्न-सम्बोपससत्रीद्वयपराजयवातकरयुग्मंशयुवापानरूपप्रत्यसौषमूयनसूत्रधार-धीसाद्विसमक्ष-
प्रदपपापनापाथेपद्विभूषित-धीमद्वगुणविनयगणित्वरत्न-ध्यातृयया समस्तद्वृत्तं पूर्वसुरिप्रवरचिन्तिमितम्

वैराग्यशतकम् ।

प्रणम्य श्रीधरं पार्श्वं, पूर्वसुरिचिन्तिमितम् । वैराग्यशतकं सम्यग्, विवृणोमि यथामति ॥ १ ॥

तत्राऽऽद्यगाथेयं-

संसारंमि असारं, नतिय सुहं बाहिवैयणापउरे । जाणंतो इह जीवो, न कुणइ जिणदेसियं धम्मं ॥ १ ॥
व्याख्या-'असारं' अप्रधानं, 'संसारं' चातुर्गतिकरूपे, तत्त्ववृत्त्या प्रायो वा किञ्चिदपि 'सुखं' सातवेद्यं कर्म, 'नास्ति'

न विद्यते, असारत्वे कारणमाह-यतः किम्भूते संसारे?, व्याधिश्च-शरीरसम्भूता, वेदना च-मानसं दुःखं, तान्त्र्यां 'प्रचुरे' बहुले, अस्मिन् संसारे केवलं जन्तूनां व्याधिवेदने एव विद्येते एवं जानन्नपि 'इह' संसारे, 'जीवः' प्राणी, प्राप्तमपि जिनैस्तीर्थकृद्भिः 'देशितं' उपदिष्टं, 'धर्म' दुर्गतौ पततः प्राणिनो धरतीति धर्मसं, 'न करोति' न विधत्ते, कर्मबहुलत्वादिति ॥१॥

अज्ज्ञं कल्लं परं परारिं, पुरिसा चिंतंति अत्थसंपत्तिं । अंजलिगयं च तोयं, गलंतमाउं न पिच्छंति ॥ २ ॥

व्याख्या-अद्यादिपदेषु प्राकृतत्वादनुस्वारः, 'पुरुषाः' मूढा नराः, अद्य दिने 'कल्ये' आगामिदिने, 'परस्मिन्, आगामिवर्षे 'परारि' परस्मिन् वर्षे (या) 'अर्थसम्पत्ति' द्रव्यसम्पदं-अर्थसम्प्राप्तिं वा, 'चिन्तयन्ति' विचारयन्ति, यथाऽद्य दिने द्रव्यसम्पदु भविष्यति कल्ये वा परस्मिन् वा परारिं वा भविष्यति, इत्येवमाशाग्रस्तास्तिष्ठन्ति, परं ते 'अञ्जलिगतं' अञ्जलिप्राप्तं, 'तोय मिथ' जलमिथ, 'गलत्' क्षरत्, आयुः 'न पश्यन्ति' न प्रेक्षन्ते-न विचारयन्ति, यथाऽञ्जलिगतं तोयं न कमपि कालं तिष्ठति तथेदमायुरपि क्षणे क्षणे आवीचिमरणेन क्षीयमाणं कियन्तं कालं स्थास्यतीत्येवं मूढत्वात् जानन्तीति भावः ॥२॥

१ " तत्र धीचिर्दिष्टेदत्तदभावद्विचि[रुदेवआवीचि]क्षेत्रे सरणम[आ]वीचिमरणं, तत्पञ्चधा-द्रव्य १ क्षेत्र २ काल ३ भय ४ भय ५ नेदात् । तत्र पञ्चारकतिर्यंगतरागदुःखसमयाद्यनृति निजमिजायु र्गर्भेदलिकानामनुसमवभुवनाद् विच्छन्नं तद् द्रव्यावीचिमरणं, तच्च, नारकादिगतिचतुर्वि-
त्पाद्यनुर्विषम् । एवं नरकादिचतुर्गतिविषयक्षेत्रप्राप्त्यनुपेक्षया शेयावीचिमरणमपि चतुर्द्वय । देवादिव्यक्ताकालस्यासम्भवाद् देवाऽऽयुःकालादिचतुर्भेदप्रा-
प्त्यनुपेक्षया कालावीचिमरणमपि चतुर्विषयम् । एवं देवादिचतुर्विधमवगोक्षया भवावीचिमरणं चतुर्द्वय । तथा देवादीनां चतुर्विधायुःक्षयलक्षणमाध्याधान्या-
पेक्षया भावावीचिमरणमपि चतुर्द्वयेति । उच्यते-तत्राप्यवसर्वायसिद्धिद्वितौ १३५ पत्रे सत्तराष्ट्रप्राप्तनाद्वपनमोमणयः श्रीकिमलसंयमोपाध्यायपादाः ।

जं कष्टे कायं, तं अजं चिय करेह तुरमाणा । बहुविघो ह मुहुत्तो, मा अवरणं पडिक्खेह ॥ ३ ॥

व्याख्या-हे प्राणिनः ! यत् 'कत्थे' आगमिदिने, कर्तव्यं धर्मकरणीयमिति गम्यते, तद्धर्मकरणीयं 'त्वरमाणाः' विलम्बतुर्गन्तः सन्तः 'चिय' शब्दस्य एवकार्यत्वादयैव कुरुध्वं, यतो 'हु' निश्चये, 'वहवः' प्रचुरा, 'विघ्ना' अन्तरायाः गन्तुस्मिन्निति बहुविघ्न एव 'मुहुत्तः' कालविशेषः, अतो मा 'अपराहं' सायन्तनसमयं, 'प्रतीक्षध्वं' विलम्बध्वं, "श्रेयांसि गन्तुमिच्छामि"ति यचनात् पुण्ये कर्मणि प्रवर्तमानानां पुसां वहवोऽन्तराया उत्तिष्ठन्त्यतो धर्मकर्मविधाने मा विलम्बं कुरु-
ध्वमिति, तथा च वेदेऽप्येवमेवोक्तं "न श्वः श्वः समुपासीत्, को हि मनुजस्य श्वो वेदेति" ॥ ३ ॥

ही !! संसारसहायं, चरियं नेहानुरागरत्ता वि । जे पुण्हे दिट्ठा, ते अवरणं न दीसंति ॥ ४ ॥

व्याख्या-ममरोऽलक्षणीकः, संसारस्वभावस्य 'चरितं' आचरणं, संसारस्वभावचरितं दृष्ट्वा 'ही' इति विषादो मम, कथं विषादः ? इत्याह-'स्नेहानुरागेण' प्रेमबन्धेन-रक्षा अपि, आसतामन्ये, ये स्वजनादयः 'पूर्वाहि' प्रातःकाले, दृष्टास्त एव 'अपराहे' सन्ध्यायां न दृश्यन्ते, स्नेहानुरागरचानां किल वियोगसंभवात् एवोक्ताः, परं संसारस्य क्षणदृष्ट-
गष्टत्वाच्चेऽपि वियुज्यन्त इति भावः ॥ ४ ॥

मा सुयह जग्गियधे, पलाइयधमि कीस वीसमह ? । तिणिण जणा अणुलग्गा, रोगो अ जरा अ मच्चू अ ॥ ५ ॥
व्याख्या-भो लोका ! जागरित्तन्ये-धर्मकर्मणि कर्तव्ये इति भावः, तत्र 'मा स्वपिथ' मा शोध्वं, न प्रमादितव्यमिति

भावः, 'पलायितव्ये' अस्मात्संसारात् प्रनष्टव्ये, 'कस्माद्विधाय्यथ ?' कथमसिन् संसारे खेदापनयनं कुरुष्वमिति भावः, कथं ? यतस्त्रयो जना भवतां 'अनुलब्धाः' पृष्ठतो लब्धाः-प्रवृत्ताः, वर्तन्त इति शेषः, ते के ? इत्याह 'रोगञ्च' अतीसारदिः, 'जरा च' वयोहानिः, 'मृत्युश्च' मरणं, एवंविधास्त्रयोऽपि जना अनुलब्धा, अतो धर्मे न प्रमादो विधेय इति भावः, अन्योऽपि जागरितव्ये स्थाने न स्वपिति पलायितव्ये च न विश्राम्यतीति छाया[भावा]र्थः, जना इति लोकोक्त्या उक्तं, अन्यथैषामात्मधर्मदादिति ॥ ५ ॥

दिवसनिताघडिमालं, आउं सलिलं जियाण घेचूणं । चंदाइचयइल्ला, कालजरदृष्टं भसाडंति ॥ ६ ॥

व्याख्या- 'चन्द्रादित्यावेव' शशिभास्करावेव, 'वलीवदौ' वृषभौ, प्राकृतत्वाद्विभक्तिपरिणामो, 'दिवसाश्च निशाश्च' [दिवसनिशा], ता एव 'घटिमाला' कुम्भपङ्क्तिस्तया, जीवानां 'आयुः' जीवितमेव सलिलं 'गृहीत्वा' आदाय 'कालः' परिवर्तनालक्षणः, स एव अरघदृष्टं 'भ्रमयतः' परिवर्तयतः, पुनरुच्चैः पुनर्वोचैरित्येवमिति ॥ ६ ॥

सा नतिथ कला तं नतिथ, ओसहं तं नतिथ किं पि विन्नाणं । जेण धरिज्झइ काया, ग्वज्जंती कालसप्पेणं ॥ ७ ॥
व्याख्या-सा नास्ति कला द्वासप्ततेरन्यतरा, तच्च 'औषधं' अगदो नास्ति, तत् किमपि 'विज्ञानं' क्षित्यं नास्ति, येन कलादिना 'कालो' मृत्युरेव सर्पस्तेन 'साद्यमानो' भक्ष्यमाणः 'कायो' देहो 'धियते' तत्त्वादनाद्रक्ष्यते ॥ ७ ॥

१ पाठस्य नदोर्णवाभावः "मस्तिजनसोर्णसि [७-१=१०]" इति [पाणिनीय सूत्रेण] दुग् ।

श्रीहररगगिरनाये, महिपरकेसर दिसामहदलिङ्गे । ओ पियइ कालममरो, जणमयरंदं पुहविपउमे ॥ ८ ॥

छात्ता-‘ओ’ इति पद्याणामे अव्ययं, काल एव ‘धमरो’ भूतः, पृथिव्येव पद्मं, तस्मिन् ‘जना’ लोका एव ‘मकरन्दो’ रमणं विवर्ति, भन्योऽपि धमरः पद्मे मकरन्दं पिप्लयेव, तथाऽयं काल एव भूतो भूरूपकमले जनमकरन्दं असत इति भावः, वाः-“सुखं चउत्तयं यहु-पयं च अपयं समिद्धमहणं वा । अणवकए वि कयंतो, हरइ हयासो अपरितंतो ॥१॥” चिगूते पृथिवीरगं !, ‘क्षीपं’ आयतं ‘कर्णीन्द्र एव’ क्षेप एव, ‘नालं’ मृणालं, यस्य तत्तस्मिन् दीर्घफणीन्द्रनाले, इदं च लोकोक्तया चितोषणं, तथा ‘मदीपराः’ पर्वता एव ‘केसराणि’ किजुल्कानि यत्र तत्तस्मिन् महीधरकेसरे, प्राकृतत्वा-दिभनिगोपः, तथा ‘दिश एव’ आशा एव, ‘महान्ति’ बृहन्ति, ‘दलानि’ पत्राणि, यस्मिन् तच्चस्मिन् दिङ्महावले, स्वायं शतमलया, “ओ सुत्तापथासापे” [४-२-२०३] इति हिमाम्राकृतव्याकरणे ॥ ८ ॥

छायामिसेण कालो, सपल्लनिराणं छलं गयेसंतो । पासं कहवि न मुंचइ, ता धम्मे उज्जमं कुणह ॥ ९ ॥

व्याख्या-हे प्राणिनः ! ‘छायामिवेण’ निजनिजशरीरप्रतिबिम्बदम्भेन, अयं ‘कालो’ यमः सकलजीवानां ‘छलं’ रन्ध्रं ‘गयेरयन्’ अयद्योक्तयन् सन् ‘पासं’ प्राणिसमीपं कथमपि ‘न मुच्यति’ न त्यजति, शरीरिणामियं छाया न भवति किन्तु यम एव रन्ध्रं गयेरयति, कदाऽसौ स्तलेत् कदाऽहं गृह्णामीति याञ्छया, “ता” इति तस्मात् यूयं ‘धर्मे’ जिनप्रणीतेऽहिंसा-दिरूपे उत्तमं गुरुत्वं, यापयमेन गृहीता न वर्तये तावत्किञ्चिदपुण्यं विदधमिति भावः ॥ ९ ॥

कालंमि अणाईए, जीवाणं चिविहकम्मवसगाणं । तं नत्थि संविहाणं, संसारे जं न संभवइ ॥ १० ॥

व्याख्या-‘अनादो’ आदिरहिते ‘काले’ परिवर्तनालक्षणे ‘विविधकर्मवशगानां’ विविधकर्मयत्तानां ‘जीवानां’ प्राणिनां संसारे तत् ‘संविधानं’ भेदो नास्ति यत् ‘न सम्भवति’ न घटते, अपि तु सर्वमपि घटत इत्यर्थः, जन्तुभिर्नानाजातिष्व-
नेकविधकर्मप्रेरितैः सर्वेऽपि भेदा एकेन्द्रियादयः प्राप्ता इत्यर्थः ॥ १० ॥

बंधवा सुहिणो संबे, पियमायापुत्तमारिया । पेयवणाओ नियत्तंति, दाऊणं सलिलंजलिं ॥ ११ ॥

व्याख्या-सर्वेऽपि ‘धान्यधाः’ स्वजनाः, ‘सुहृदो’ मित्राणि, मातापितरौ, प्राकृतत्वात्सूत्रे विपर्ययः, पुत्रभार्या, मृतं प्रति ‘सलिलाञ्जलिं’ जलतर्पणं, दत्त्वा ‘पितृप्रितृवनात्’ सशानात्, ‘निवर्तन्ते’ व्याघ्रुष्य स्वगृहमायान्ति, न पुनस्तेन सहाऽनुयान्तीति भावः ॥ ११ ॥

विहडंति सुआ विहडं-ति यंधवा बल्लहाय विहडंति । इक्को कहवि न विहडइ, घम्मो रे जीव ! जिणभणिओ ॥ १२ ॥

व्याख्या-‘रे जीव !’ आत्मन् !, ‘सुताः’ पुत्रा ‘विघटन्ते’ वियुज्यन्ते, स्वस्मात्तेषां पूर्वमेव मृतत्वात्, तथा ‘धान्यधाः’ स्वजना विघटन्ते, तथा ‘बल्लभाश्च’ स्त्रियो विघटन्ते, तस्याः मरणेनाऽन्येन सह संयोगाद्वा, अन्यत्सवं विघटते, परमेको ‘जिनभ-
णित’ स्तौर्यकृतप्रणीतो धर्मः कथमपि न विघटते, धर्मस्तु इहाऽमुत्राऽपि सुखकारणत्वादात्मनो न वियुज्यत इति भावः ॥ १२ ॥

अडकम्मपासवदो, जीवो संसारचारए ठाइ । अडकम्मपासमुक्को, आया सिवमंदिरे ठाइ ॥ १३ ॥

व्याख्या-हे आत्मन् ! अष्टसंख्यानि कर्माण्येव पाशास्तः 'वद्धः' संयतोऽयं 'जीवः' प्राणी 'संसारचारके' भवरूपे वन्दि-
गृहे, 'तिष्ठति' आस्ते, अष्टकर्मपाशेभ्यो 'मुक्तो' रहित आत्मा 'शिवमन्दिरे' मोक्षसांघे तिष्ठति, यदा आत्मा कर्मरहितो
भवति तदैतसमयेन क्षेत्रान्तरमरपृथक् मोक्षं प्रयातीति ॥ १३ ॥

विहयो नञ्जनसंगो, विसयसुखाइं विदासल्लियाइं । नल्लिणीदलऽगघोलिर-जललवपरिचंचलं सवं ॥ १४ ॥

व्याख्या-'विभयो' धनं, तथा 'सञ्जनानो' पितृमातृभ्रातृभार्यादीनां, 'सङ्गः' सम्बन्धः, तथा 'विलासेन' लीलया
'ललितानि' मनोऽनानि, 'विषयसुखानि' विषयसौख्यानि, एतत्सर्वं 'नलिनीदलाग्रे' पद्मिनीपत्रप्रान्ते, "घोलिरो" दोलन-
शीलो यो 'जललयः' पानीयविन्दुस्तद्वत् 'परिचंचलं' अतिशयेनाऽस्थिरं, यथा नलिनीपत्रप्रान्ते जलविन्दुः स्तोकं काल-
मेव तिष्ठति, यायुना शीघ्रमेव पतनात्, तथा विभवादिकं सर्वमप्यस्थिरमित्यर्थः, "घूर्णो घुल-घोल-घुम्म-पह्लाः
[८-४-११७]" इति [हेम प्रा०] सूत्रेण घूर्णधातोर्घोल आदेशस्ततः शीलार्थे इत्यप्रत्ययः ॥ १४ ॥ [अथ] कानपि पूर्व
यूनो यलाद्युपेतान् दृष्ट्वा पश्चात्तानेव जरतो गलितशरीरान् वीक्ष्योपदेशमाह-

तं कथय यलं तं कथय, जुवणं अंगचंगिमा कथय ? । सवमणिचं पिच्छह, दिट्ठं नट्टं कयंतेण ॥ १५ ॥

व्याख्या-हे प्राणिनः ! 'तद्' इति तारुण्यावस्थायां यद् 'वलं' पराक्रममासीत्, तद्वलं तव कुत्र गतं ? , तथा तद्
यौवनं' तारुण्यं कुत्र ? , तथा 'अङ्गचङ्गिमा' शरीरोत्कृष्टता, कुत्र ? , तस्मात् 'कृतान्तेन' कालेन, कृत्वा 'दृष्टनट्टं' पूर्वं दृष्टं

पश्चात्प्रमिति दृष्टनष्टं 'सर्व' समस्तं 'अनित्यं' अशाश्वतं 'पश्यत' अवलोकयत, पूर्वं यच्छरीरमेवंविधमासीत्तदेव सम्प्रति कालैर्नैवंविधं विहितमिति का तत्र शरीरे आस्येति भावः ॥ १५ ॥

घणकम्मपासयद्धो, भवनयरचउप्पहेसु विविहाओ । पावइ विडंबणाओ, जीवो को एत्थ सरणं से ? ॥ १६ ॥

न्याख्या-हे प्राणिन् ! अयं 'जीवः' प्राणी 'घनानि' प्रचुराणि, यानि कर्माणि तान्येव 'पाशा' बन्धनग्रन्थयस्तैः 'बद्धः' संयतः सन् 'भव'श्चातुर्गतिकसंसार एव नगरचतुष्पथानि, तेषु 'विविधा' अनेकप्रकाराः शरीरमनोबुद्धादिभ्यो 'विट-
[विड]म्यना' विगोपनानि येष्वन्यादिरूपाणि प्राप्नोति, अतः "एत्थ" एतस्मिन्, संसारे "से" तस्य प्राणिनः कः शरणं ? , यदवष्टम्भाद्विगोपनानि स न प्राप्नुयादिति ॥ १६ ॥

घोरंमि गन्भवासे, कलमलजंयालअसुइवीभच्छे । वसिओ अणंतखुत्तो, जीवो कम्माणुभावेण ॥ १७ ॥

व्याख्या-'घोरे' रौद्रे 'गर्भवासे' जनन्युरैकदेशे अयं जीवः 'कर्मणां' शुभाशुभरूपाणां 'अनुभावेन' प्रभावेण 'अनन्त-
कृत्यः' अनन्तवारान्, 'वपितः' स्थितः, किम्भूते गर्भवासे ?, 'कलमलो' जठरद्रव्यसमूहः, स एव 'जम्बालः' कर्दमस्तेन 'अशुचि' रुद्धेजनीय-उद्देगकारी, 'विभत्सो' भयजनकस्तस्मिन् ॥ १७ ॥

बुलसीई किर लोए, जोणीणं पमुहसयसहस्साइं । इक्किंमि अ जीवो, अणंतखुत्तो समुप्पन्नो ॥ १८ ॥

व्याख्या-क्रिष्ट्यागमोक्ती, 'लोके 'योनीनां' जीरोत्वत्तिस्थानानां, चतुरशीतिः 'प्रमुखशतसहस्राणि' भेदलक्षणि, विपन्ते, 'नीयः' प्राणी, एकैकस्यां च योनामनन्तरान् समुत्पन्नः ॥ १८ ॥

मायापिययंपूहि, संसारत्पेहिं पूरिओ लोओ । बहुजोणिनिवासीहिं, न य ते ताणं च सरणं च ॥ १९ ॥

व्याख्या-‘युयोनिरासिभि’श्चतुरशीतिलक्षप्रमाणयोनिवासिभिः, ‘संसारस्य’ भवस्थितैर्मातापितृवन्धुभिरयं लोकः ‘पूरितो’ भूतः, अमी जन्तवः सर्वेऽपि कदाचिन्मातृत्वेन कदाचित्पितृत्वेन कदाचिद्वन्धुत्वेन जाता इति, न च ते संसारस्या मात्रादयस्त्राणं भवन्ति, आपत्तरणसमर्थं त्राणमुच्यते, यथा महाब्रह्मोतोभिरुद्धमाणः सुकर्णधाराधिष्ठितं प्लव(पोत)-मात्राद्याऽऽपस्तरतीति, न च ते शरणं भवन्ति, शरणं पुनर्यदवष्टम्भाग्निर्भयैः स्थोयते, तरुनदुर्गं पर्यंतः पुरुषो वेति, तथाऽत्र न कश्चिदस्तीति, उक्तं च—“जन्मजरामरणभयै-रभिद्रुते व्याधियेदनाग्रस्ते । जिनवचनादन्यत्र तु, नास्ति [च] शरणं कचित्तोके ॥ १ ॥” ॥ १९ ॥

जीयो वाहिपिबुत्तो, सफुरो इय निज्जले तडप्फडए । सयलो वि जणो पिच्छइ, को सक्को वेयणाविगमे ? ॥ २० ॥

व्याख्या-जीवो ‘व्याधिभो’ रोगैः ‘विलुप्तो’ऽभिद्रुतो ‘निर्जले’ जलरहितप्रदेशे ‘शफर इव’ मत्स्य इव “तडप्फडए” त्ति आकुली भवति, तथाविधं रोगैः पीड्यमानं जनं सकलोऽपि जनः ‘पश्यति’ अवलोक्ते, परं तस्य ‘वेदनायाः’ पीडाया, ‘पिगमे’ विनाशे, कः पुरुषः ‘शक्कः’ समर्थः ? अपि तु न कोऽपि तत्पीडामपगमयतीत्यर्थः ॥ २० ॥

मा जाणसि जीव ! तुमं, पुत्तकलत्ताइं मज्झ सुहहेज्ज । निउणं धंघणमेयं, संसारे संसरंताणं ॥ २१ ॥

व्याख्या-हे 'जीव !' आत्मन् !, त्वं 'मा जानीहि' माऽवबुध्यस्व, यथा मम पुत्रकलत्रादिः सुखहेतुर्भविष्यति, तर्हि किं ज्ञाने ? इत्याह-'संसारे' भवे, 'संसरतो' नारकतिर्यग्भवादिरूपेण पर्यटतां जीवानामेतत् पुत्रकलत्रादिकं 'निपुणं' गाढं बन्धनं, एतद्वन्धनबद्धा एव जन्तवः संसारे विद्यन्तीत्येवं जानीहीति भावः ॥ २१ ॥

जणणी जायइ जाया, जाया माया पिया य पुत्तो य । अणवत्था संसारे, कम्मवसा सद्यजीवाणं ॥ २२ ॥

व्याख्या-हे प्राणिन् ! संसारे 'कर्मवशात्' कर्मपरतन्त्रतया, 'सर्वजीवानां' सकलग्राणिनां, 'अनवस्था' अनैयत्यं, ता-
मेवाऽऽह-या 'जननी' माता, सैव भवान्तरे 'जाया' पत्नी 'जायते' उत्पद्यते, या जाया सा माता जायते, तथा कर्मव-
शात् पिता च पुत्रो भवति, च शब्दार्थानुश्रुतिं पिता भवति, अतोऽनवस्थैव, यदा जननी जनन्येव जाया जायैव भवान्त-
रेऽपि भवेत्सदाऽवस्था-नैयत्यं भवेत्, तथा नास्ति, अतोऽनवस्था, तथा चोक्तं श्रीमद्भगवत्यां-"अयं णं भंते ! जीवे सप-
जीवाणं मात्तिताए पियंत्ताए भाइत्ताए भणिग्गिप्ताए भज्जत्ताए पुत्तत्ताए धुत्तत्ताए सुहत्ताए उववण्णपुद्गे ?, हंता गोयमा !
अंसत्तिं अदुवा अणंतखुत्तो ! सद्यजीवा वि णं भंते ! इमस्स जीवस्स मात्तिताए जाव उववण्णपुद्दा ?, हंता गोयमा !
जाव अणंतखुत्तो ! अयं णं भंते ! जीवे सद्यजीवाणं अरिंत्ताए वेरियंत्ताए धातियत्ताए वहंगत्ताए पडिणीर्यत्ताए पच्चोमिच्च-

१ असकृत्-अने क्वाः । २ अथवा । ३ अनन्तकृत्य-अनन्तवारान् । ४ सामान्यतः शत्रुभावेन । ५ वैरिणः-शत्रुभावावुपश्रुततया । ६ मारकतया ।
७ व्ययकतया-सादृशकतयेत्यर्थः । ८ प्रत्यनीकतया-काषोपधातव्यतया । ९ अपिप्रसहायतया । [इति वृत्तो श्रीमदभयदेवचन्द्रिरिमिश्राः] ।

त्ताए उवयण्णपुवे ? , हंता गोयमा ! जाव अणंतखुत्तो ! सबजीवा वि णं भंते !, एवं चेव । अयं णं भंते ! जीवे सबजीवाणं रायत्ताए जुवरायत्ताए जाव सत्थवाहत्ताए उवयण्णपुवे ? , हंता गोयमा ! असइ जाव अणंतखुत्तो ! सबजीवा वि णं एवं चेव । अयं णं भंते ! जीवे सबजीवाणं दासत्ताए पेसत्ताए भयगत्ताए भातिङ्गत्ताए भोगपुरिस्सत्ताए सीसत्ताए वेसत्ताए उवयण्णपुवे ? , हंता गोयमा ! जाव अणंतखुत्तो । एवं सबजीवा वि अणंतखुत्तो” (इति) द्वादशशतके सप्तमोद्देशके ॥ २२ ॥

न सा जाई न सा जोणी, न तं ठाणं न तं कुलं । न जाया न मुया जत्थ, सबे जीवा अणंतसो ॥ २३ ॥

न्याख्या-संसारं सा ‘जातिः’ क्षत्रियादिर्न, तथा सा ‘योनि’ जीवोत्पत्तिस्थानं न, तथा तत्र ‘स्थानं’ आकाशक्षेत्रं न, तथा चोक्तं श्रीभगवत्यां-“एयंति णं भंते ! महालगंसि लोगंसि अत्थि भंते ! केत्ती परमाणुपोगलमेत्ते वि पएसे, जत्थ णं अयं जीवे ण जाते न मते वा वि ? , गोयमा ! णो तिणट्ठे समट्ठे, से केणट्ठेणं भंते ! एवं बुच्चति ? , एयंति णं ए महालयंसि लोगंसि णत्थि केई परमाणुपोगलमेत्ते वि पएसे जत्थ णं अयं जीवे ण जाते ण मते वा वि ? , गोयमा ! से जहा नामए केइ पुरिसे अयातयस्स एगं महं, अयावयं करेज्जा, से णं तत्थ जहन्नेणं एक्को वा दो वा तिण्णि वा उक्कोसेणं अयासिंहस्स

१ गृहदासीपुत्रतया । २ प्रेयतया-भादेशयतया । ३ मृतकतया-दुष्कालादौ पोषिततया । ४ कृष्यादिलाभस्य भागप्राप्तकृत्या । ५ अन्यैरपराजिताथोनां भोगभारितरतया । ६ शिक्षणीयतया । ७ द्वेष्यतयेति । ८ पश्यान्नुत्थय्यंत्वात्, अजाततया । ९ अजामज्ज-अजावाटकम् । १० यदिहाऽजाततयायोग्ये वाटके उत्कृष्टेणाऽजातसहस्रशेषेणमभिहितं तत्तासामतिसङ्कीर्णतयाऽवस्थानस्यापनार्थम् । [इति वृत्तौ श्रीमदमयदेवसरिपूज्याः] ।

पक्खिवेज्जा, ताओ णं तत्थ पडरगोयराओ एवरपाणियातो जहण्णेणं एगाहं वा दुयाहं वा तियाहं वा उक्कोसेणं छम्मासे
परिवसेज्जा, अत्थि णं गोयमा ! तस्स अयावयस्स केती परमाणुपोगलमेत्ते वि पएसे जे णं तासिं अयाणं उच्चारेण वा पास-
वणेण वा खेलेण वा सिंघाणएण वा वंतेण वा पित्तेण वा पूएण वा सुक्केण वा सोणिएण वा चम्मेहिं वा रोमेहिं वा
सिमेहिं वा खुरेहिं वा णहेहिं वा अणकंतपुवे भवति ? भगं ! णो तिण्हे समहे, होज्जा वि णं गोतमा ! तस्स अयाव-
यस्स केई परमाणुपोगलमेत्ते वि पएसे जे णं तासिं अयाणं उच्चारेण वा जाव नहेहिं वा अणकंतपुवे, णो चैव णं पयंसि
ए महालयंसि लोगंसि, लोगस्स य सासयं भायं संसारस्स य अणादिभावं जीवस्स य णिच्चभावं कम्मवहुत्तं जन्मणमरण-
वाहुत्तं च पडुच्च णत्थि केई परमाणुपोगलमेत्ते वि पदेसे जत्थ णं अयं जीवे ण जाते वा ण मते वा वि, से तेण्डुणं तं
चैव जाय ण मते वा वि" (इति) द्वादशशते सप्तमोद्देशके, तथा तत्कुलमुप्रादि न, यत्र जात्यादिपु सर्वे जीवा 'अनन्तश्चो'
अनन्तवारान् 'न जाता' नोत्पन्ना, 'न मृता' न परासुत्वं प्राप्ता इति, एतावता व्यवहारशिशुपगतानां येषां जीवानाम-
नन्तः कालो वृत्तो विद्यते तेषां सर्वेष्वपि जात्यादिपु अनन्तश्च उत्पत्तिर्जातेषु भविष्यतीति सम्मान्यते, पुनरेतदभिप्रायं
बहुश्रुता एव विदन्तीति ॥ २३ ॥

तं किं पि नत्थि ठाणं, लोए वालग्गकोडिमित्तं पि । जत्थ न जीवा वहुसो, सुहदुक्खपरंपरं पत्ता ॥ २४ ॥

न्याख्या-हे प्राणिन् ! लोके तत्किमपि 'वालग्गकोटिमात्रं' केशाग्रप्रान्तमात्रमपि 'स्थानं' क्षेत्रं नास्ति, बह्वास्तां, यत्र
१ भ्रुराचरणभूमयः प्रचुराणीयाश्च, अनेन च तासां प्रचुराचरणीयसमवो बहुश्रुतापि सा विरहीविच चोक्तम् । [इति वृत्तो] ।

चालाम्रकोटिमात्रेऽपि स्थाने 'बहुशो' बहून् वारान् 'जीवाः' प्राणिनः, 'सुखदुःखपरम्परां' सातासातपरिपाटीं, न प्राप्ताः,
एतान्ता जीवाः कर्मवशात् सर्वत्र कदाचित्सुखं कदाचिदुःखं प्राप्नुवन्ति । २४ ॥

सदाओ रिद्धीओ, पत्ता सधे वि सयणसंवंधा । संसारे ता विरमसु, तत्तो जइ मुणसि अप्पाणं ॥ २५ ॥

व्याख्या-हे आत्मन् ! संसारे पर्यटता भवता सर्वा 'ऋक्षयः' सम्पदाः, प्राप्ता, अपि शब्दार्थश्च पुनस्तवया सर्वे स्वजनसम्बन्धा मातापितृभ्रात्रादिभेदभिन्नाः प्राप्ताः, यतो "मातापितृसहस्राणि, पुत्रदारशतानि च । युगे युगे व्यतीतानि, मोहस्तेषु न युज्यते ॥ १ ॥" अयुक्तत्वं च "दाराः परिभवकारा, बन्धुजनो बन्धनं विषं विषयाः । कौड्यं जनस्य मोहो ? , ये रिपयस्तेषु सुहृदाश्च ॥ २ ॥" "ता" इति तस्मात्कारणात् यद्यात्मानं सुखिनं भवन्तं जानासि तदा तद्वद्विस्वजनसम्बन्धेभ्यो 'विरमस्व' निवर्त्तस्व, विरतेः सुखकारणत्वादिति ॥ २५ ॥

एगो बंधइ कम्मं, एगो बहंयंधमरणवसणाइं । विसहइ भयंमि भमइइ, एगुच्चिय कम्मवेलविओ ॥ २६ ॥

व्याख्या-'एक एव' असहाय एव जीवः 'कर्म' ज्ञानावरणीयादि, 'बध्नाति' आत्मना सह संश्लिष्टं करोति, तथा एक एव भवान्तरे 'बंध' स्ताडनं, 'बन्धो' रज्ज्यादिना संयमनं, 'मरणं' प्राणव्यवनं, 'व्यसनं' आपत्, ततो बंधश्च बन्धश्च मरणं च व्यसनं च, तानि 'विपहते' अनुभवति, बंधवन्धादिकं नरकादौ प्राप्नोतीत्यर्थः, तथा एक एव कर्मभिर्"वेलविओ" इति वञ्चितः-पुण्यकरणाद्विप्रलब्धः सन् 'भवे' संसारे भ्रमति, बध्नेष्वलयादेशो भवति ॥ २६ ॥

अन्नो न कुण्ड अहियं, हियं पि अप्पा करेइ न हु अन्नो । अप्पकयं सुहदुवलं, मुंजसि ता कीस दीणमुहो ? २७
व्याख्या-हे प्राणिन ! 'अहितं' अनिष्टं वधवन्धादिकं अन्यः कोऽपि न कुरुते, यथाऽग्नेनाऽहं ताडित इत्यादि परकृतं
मा चिन्तयेति भावः, तथा 'हितमपि' इष्टमप्यात्मनः सुखकारणकदम्बकं आत्मैव करोति, 'हु'निश्चये, नैव 'अन्यः' परः
करोति, "ता" इति तत्र, 'आत्मकृतं' आत्मना शुभाशुभकर्मप्रेरितेन 'कृतं' विहितं, सुखदुःखं 'मुनक्षि' अनुभवसि, ततः
कस्माद् 'वीनमुखो' विच्छाद्यवदनः ? यदि परेण किञ्चिदिष्टमनिष्टं वा कृतं स्यात्तदा तव तयोरुपरि रागद्वेषकरणमुचितं
स्यात्, परं स्वात्मैव सर्वं करोतीति, तथा चोक्तं श्रीउत्तराध्ययनेषु २०—"अप्पा नई वेयरणी, अप्पा मे कूडसामली ।
अप्पा कामदुहा धेणु, अप्पा मे नंदणं वणं ॥ १ ॥ अप्पा कचा विकत्ता य, दुक्खाण य सुहाण य । अप्पा मित्तममिच्चं
च, दुप्पट्टियसुपट्टिओ ॥ २ ॥" ॥ २७ ॥

बहुआरंभविदत्तं, वित्तं विलसंति जीव ! सयणगणा । तत्रणियपावकम्मं, अणुभवसि पुणो तुमं चेव ॥ २८ ॥

व्याख्या-हे 'जीव !' आत्मन् !, त्वया 'बहुना आरम्भेण' कृष्यादिरूपेण, "विदत्तं" उपार्जितं 'वित्तं' धनं 'स्वज-
नगणाः' पितृमातृभ्रातृपुत्रादयो 'विलसन्ति' अनुभवन्ति-तत्फलभोक्तारो भवन्तीति भावः, तेन आरम्भेण 'जनितं' उत्पा-
दितं 'पापं' अशुभप्रकृतिरूपं 'कर्म' ज्ञानावरणीयादि, त्वमेव एककः पुनर्नरकादौ, आर्षवचनत्वाद् "वर्तमानसामीप्ये
वर्तमानवद्"ति वचनाद्वा भविष्यति वर्तमाना[दिशः], 'अनुभविष्यसि' तत्फलस्वादं लप्स्यसे इत्यर्थः ॥ २८ ॥

अहं दुःखियाहं तहं सु-विस्वयाहं जहं चिंतियाहं हिंभाहं ।
तहं धोवं पि न अप्पा, विचिंतियो जीव ! किं भणिमो ? ॥ २९ ॥

व्याख्या-हे आत्मन् ! त्वया यथा मोहवशगेन 'हिंम्मा' बाला अथ 'दुःखिताः' शीतत्राणाद्यभावेन पीडिता वर्तन्ते, तथा 'युमुक्षिताः' क्षुधिता वर्तन्त इति 'चिन्तिता' अहर्निशं तच्चिन्ताकुलिततया विचारिताः, परं हे जीव ! त्वया 'स्तोक-मपि' अल्पमपि 'आत्माऽकृतपुण्यः परलोकं कथं भविष्यतीत्येवं' न विचिन्तितोऽतस्त्वां 'किं भणामः' किं वचमः ? , योग्यस्यैवोपदेशार्हत्वात्, त्वं च परार्थचिन्तको जातो, न स्वार्थचिन्तक, इत्यतो मूलः, "स्वार्थभ्रंशो हि सूक्ष्मते"ति वचनात् ॥ २९ ॥

रणभंगुरं शरीरं, जीवो अणो य सासयसरूवो । कम्मवसा संबंधो, निबबंधो इत्थ को तुज्झ ? ॥ ३० ॥

व्याख्या-हे आत्मन् ! इदं शरीरं 'क्षणभङ्गुरं' क्षणविध्वंसि, यत उक्तं श्रीआचारांगे [लोकसाराध्यने द्वितीयोद्देशके] "भेउरधम्मं विद्धंसणधम्मं अधुवं अणितयं असासयं चयावचइयं विपरिणामधम्म"मित्यादि, एतद्वीका "अपि चैतदादारिकं शरीरं सुचिरमप्यौषधरसायनाद्युपवृंहितं मृण्मयाऽऽमघटादपि निस्सारतरं सर्वथा सदा विश्राविति दर्शयन्नाह-"भेउरधम्म" मित्यादि, यदि वा पूर्वं पश्चादप्येतदादारिकं शरीरं वक्ष्यमाण धर्मस्वभावमित्याह-"भेउरधम्म" मित्यादि, स्वयमेव भिद्यत इति भिदुरः, स धर्मोऽस्य शरीरस्येति भिदुरधर्ममिदमौदारिकं शरीरं सुपोषितमपि चेदनोद-

याच्चिरदरचक्षुर्ह प्रमृत्यवयेषु स्वत एव भिद्यत इति भिदुरं, तथा 'विधंसनधर्मं' पाणिपादाद्यवयवविधंसनात्, तथा अवश्यप्रभावसम्भावितं त्रियामान्ते सूर्योदयद् ध्रुवं, न तथा यत् तदध्रुवं, तथा अग्रच्युतानुत्पन्नस्थिरैकत्वभावतया कूटस्थनित्यत्वेन व्यवस्थितं सन्नित्यं, नैवं यच्चदनित्यमिति, तथा तेन रूपेणोदकधारावच्छब्दवतीति शाश्वतं, ततोऽन्यदशाश्वतं, तथेष्टाहारोपभोगतया घृत्युषष्टभादौदारिकशरीरवर्णपरमाणूपचयाच्चयस्तदभावेन तद्विचटनादपचयः, चयापचयौ विद्येते यस्य तच्चयापचयिक, अत एव विविधः 'परिणामो' अन्यथाभावात्मको 'धर्मः' स्वभावो यस्य तद्विपरिणामधर्मः" [इति सिद्ध० सा० प्र० स० मुद्रिते १८७ पत्रे], यतश्चैवम्भूतमिदं शरीरकं, तथा 'शाश्वतस्वरूपो' अग्रच्युतानुत्पन्नस्वरूपो 'जीव' आत्मा 'अन्य' शरीराद् भिन्नस्तदपगमे तदनपगमात्, तर्हि परस्परं विभेदे अनयोः शरीरात्मनोः परस्परं सम्बन्धः कथं? इत्याह—'कर्मयदात्' कर्मपरतन्त्रतयाऽनयोः 'सम्बन्धः' संयोगः, अतस्तगाऽस्मिन् शरीरे को 'निर्गन्धः' अनुबन्धः—का मूर्च्छा?, उक्तं च—'मंससट्टिहरणहारू-वणद्धकलमलयमेयमज्जासु । पुण्णंमि चम्मकोसे, दुग्गंघे असुइवीभच्छे ॥ १ ॥ सचारिमजंतगलं-तवच्चमुत्तंसवयपुण्णंमि । देहे होज्जा? किं रा-गकारणं असुइहेवम्मि ॥ २ ॥" अतः शरीरेऽनुबन्धं परित्यज्य किञ्चिद्धर्मे उद्यमं कुर्वति भावः ॥ ३० ॥

कह आंयं कह चलयं, तुमं पि कह आगओ कहं गमिही । अजुन्नं पि न याणह, जीव ! कुडुवं कओ तुज्झ? ३१

व्याख्या—हे जीव !, आत्मन् ! इदं 'कुडुम्भं' मातृपितृधात्रादि कुत आगतं?, तथा 'कुत्र चलितं' इतो मृत्या कुत्र

गतं !, त्वमपि कुन आगतः कुत्र गमिष्यसीति 'अन्योऽन्यमपि' परस्परमपि युवां 'न जानीथे' न बुध्येथे, यत उक्तं श्री-
 आचाराङ्गे [तस्यपरिज्ञाऽध्ययने प्रथमोद्देशके] "इह मेगेसि णो सत्ता भवति, तं जहा-पुरच्छिमाओ वा दिसाओ
 आगओ अहमंसि, दाहिणाओ वा दिसाओ आगओ अहमंसि, पच्छिमाओ वा दिसाओ आगओ अहमंसि, उत्तराओ
 वा दिसाओ आगओ अहमंसि, उट्ठाओ वा दिसाओ आगओ अहमंसि, अहो दिसाओ वा आगओ अहमंसि, अन्नयरीओ
 वा दिसाओ अणुदिसाओ वा आगओ अहमंसि । एवमेगेसि णो नातं भवति-अत्थि मे आया उववाइए, णत्थि मे आया
 उववाइए, के अहं आसी ? केया इओ चुए इह पेच्चा भविस्सामि ?, से जं पुण जाणेज्जा सहसंसदियाए परवागरणेणं
 जणोसिं चा सोचा" इत्यादि, अतस्त्व कुतः कुतुम्बं ?, परस्परमपि गमनागमनाद्यनवगमात् ॥ ३१ ॥

एणमंगुरे सरीरे, मणुयभवे अम्मपडलसारिच्छे । सारं इत्तियमेत्तं, जं कीरइ सोहणो धम्मो ॥ ३२ ॥

व्याख्या-हे आत्मन् ! 'शरीरे' देहे 'क्षणभङ्गुरे' क्षणं क्षणं विशारणि, तथा मनुष्यभवे 'अम्मपडलसदृक्षे' मेघसमूह-
 समाने, वायुना शीघ्रमेव यथाऽअपृन्दं विनश्यति तथाऽयं मनुष्यभवोऽपि देवभवाद्यपेक्षया अल्पकालावस्थायी, अतोऽत्र
 'एतावन्मात्र'मित्यत्रमाणमेव 'सारं' न्याय्यं-न्यायोपपेतं-युक्तमित्यर्थः, यत् 'क्षोभनः' पञ्चाश्रवादिरतिरूपो 'धर्मो' जिन-
 प्रणीतः क्रियते, "सारं तु द्रविणन्याय्यचारिणु" इत्यनेकार्थः ॥ ३२ ॥

जम्मइक्खं जराइक्खं, रोगा य मरणाणि य । अहो ! दुक्खो हु संसारो, जत्थ कीसंति पाणिणो ॥ ३३ ॥

व्याख्या-अहो ! इति जीवसम्योद्यने आश्चर्यं वा, संसारे पर्यटतां जन्तूनां तन्नास्ति यदुःखरूपं न, तथाहि—जन्म-
दुःखं, दुःखहेतुत्वादुःखं, तथा चोक्तं—“सुईहिं अगिवण्णाहिं, सभिणस्स निरंतरं । जारिस्सी वेयणा होइ, गन्ने अट्ट-
गुणा तहा ॥ १ ॥ अइविसरं रसंतो, जोणीजंताव कहवि निप्फडइ । मालइ अप्पणो वि य, वेयणमउलं जणेमाणो
॥ २ ॥ जायमाणस्स जं दुक्खं, मरमाणस्स जंतुणो । तेण दुक्खेण संतत्तो, न सरइ जाइमप्पणो ॥ ३ ॥” तथा ‘जरा’
वयोहानिर्दुःखं, तथा चोक्तं—“थरहरइ जंघजुयलं, झिज्जइ दिट्ठी पणस्सइ सुई वि । भज्जइ अंगं वाए-ण होइसिं भो !
विअइपडरो ॥ १ ॥ लोयंमि अणाइज्जो, हसणिज्जो होइ सोअणिज्जो उ । चिट्ठइ घरस्स कोणो, पडिओ मंवंमि कासंतो
॥ २ ॥ बुहत्तणंमि भज्जा, पुत्ता धूआ य बहुज्जणो वा वि । जिणदत्तसावगस्स व, पराभवं कुणइ अइदुसहं ॥ ३ ॥” तथा
चोक्तं श्रीआचाराङ्गे—[लोकविलयाध्ययने प्रथमोद्देशके] “जेहिं वा सद्धिं संवसति ते वि णं एगया नियगा तं पुंविं परि-
वयंति, सो वा ते नियगे पच्छा परिवएज्जा, नालं ते तव ताणाए सरणाए वा, तुमं पि तेसिं नालं ताणाए वा सरणाए वा”
एतद्दीक्षा—“ वा दान्दः पक्षान्तरद्योतकः, आत्मां तावदपरे लोका, वैः पुत्रकलत्रादिभिः ‘सार्धं’ सह, संवसति त एव
भार्यापुत्रादयो, ‘ण’मिति वाक्यालङ्कारे, ‘एकदे’ति वृद्धावस्थायां “नियगा”आत्मीया, ये तेन समर्थावस्थायां पूर्वमेव
पोषितास्ते तं ‘परिवदन्ति’ परि-समन्ताद्भवन्ति-यथाऽयं न धियते नाऽपि मञ्चकं ददाति, यदि वा ‘परिवदन्ति’ परिभ-
वन्तीत्युक्तं भवति, अथवा किमनेन वृद्धेनेत्येवं परिवदन्ति, न केवलमेपां, तस्याऽऽत्माऽ[शरीरम्]पि तस्यामवस्थायामव-
गीतो भवतीति, आह च—“वलिसंततमस्थिशेषितं, शिथिलस्त्रायुधृतं कडेवरम् । स्वयमेव पुमान् जुगुप्सते, किमु कान्ता

कमनीयविग्रहा १ ॥ १ ॥” गोपालनालाङ्गनादीनां च दृष्टान्तद्वारेणोपन्यस्तोऽर्थो बुद्धिमधितिष्ठतीत्यतस्तदाविर्भावनाय
 रूपानकं—कौशाम्ब्यां नगर्यामर्यायान् बहुपुत्रो घनो नाम सार्धवाहस्तेन चैकाकिना नानाविधरूपायैः स्वापतेयमुपाजितं,
 तथाऽशेषदुःसितनधुजनस्वजनमित्रकलत्रआतृपुत्रादिभोग्यतां निन्ये, ततोऽसौ कालपरिपाकवशाद् दृढभावमुपगतः सन्
 पुनरेतत्सम्यरूपाळनोपचितकलाकुशलेषु समस्तकार्यचिन्ताभारं निचिक्षेप, तेऽपि ‘वयमनेनेदृशीमवस्थां नीताः सर्वजनात्रे-
 सता विहिताः (कृता)’ इति स्मृतोपकाराः सन्तः कुलपुत्रतामवलम्बमानाः स्वतः क्वचित्कार्यव्यासंगात्स्वभार्याभिस्तम-
 कल्पं पृच्छं प्रत्यजीजागरद्, ता अन्युद्धर्तनस्नानभोजनादिना यथाकालमर्क्षुणं विहितवत्यस्ततो गच्छरसु दिवसेषु वर्धमानेषु
 पुत्रभाण्डेषु प्रौढीभवत्सु भर्तृषु जरद्बृद्धे च विवशकरणपरिचारे सर्वाङ्गरुम्पिनि गलदशेषस्रोतसि सति शनैः शनैरुचि-
 तमुपचारं क्षिथिलतां निन्युः, असावपि मन्दप्रतिजागरणतया चित्ताभिमानेन विस्त्रसया च सुतरां दुःखसागरावगाढः
 सन् पुत्रेभ्यः स्तुपाक्षूगान्याचक्षे, ताश्च स्वभर्तृभिश्चेलिद्यमानाः सुतरामुपचारं परिहृतवत्यः, यत् उक्तं—“अइतज्जणा
 न कीरइ, पुत्तकलत्तेसु भित्तमित्तेसु । दहियं पि महिज्जंतं, चयइ सिणेहं न संदेहो ॥ १ ॥” ततस्ताः सर्वाश्च पर्यालोच्यैक-
 वाक्यतया स्वभर्तृनमिहितवत्यः—क्रियमाणेऽध्ययं प्रतिजागरणे दृढभावाद्धिपरीतबुद्धितयाऽपहृते, यदि भवतामप्यस्मा कमुप-
 र्ययिस्वग्भस्ततोऽन्येन विश्वसनीयेन निरूपयत, तेऽपि तथैव चक्रुः, तास्तु तस्मिन्नवसरे सर्वा एव सर्वाणि कार्याणि यथाऽवसरं
 विहितवत्यः, असावपि पुत्रैः पृष्टः पूर्वविरुक्षितचेतास्तथैव ता अपवदति—नैता मम किञ्चित्सम्यक्कुर्वन्ति, तैस्तु प्रत्ययिकवच-

नादवगततत्त्वैर्ध्याऽयमुपचर्यमाणोऽपि वार्धक्याद्रोरुधते [इति प्रत्ययितं], ततस्तैरप्यवधीरितोऽन्येषामपि यथाऽवसरं ते तद्गण्डनस्वभावतामाचक्षिरे, ततोऽसौ पुत्रैरवधीरितः स्नुषाभिः परिभूतः परिजनेनाऽप्यगीतो वाद्यान्नेणाऽपि केनचिदप्यननुवर्त्यमानः सुखितेऽपु दुःखितः कष्टतरामायुःशेषामवस्थामनुभवतीति, एवमन्योऽपि जराभिभूतविग्रहस्तृणकुञ्जीकरणेऽप्यसमर्थः सन् कार्यनिष्ठलोकात्परिभवमामोतीति, आह च—“गात्रं संकुचितं गतिर्विगलिता दन्ताश्च नाशं गता, दृष्टिर्भ्रमयति रूपमेव द्रुसते वक्रं च लालायते । वाक्यं नैव करोति बान्धवजनः पत्नी न शुश्रूषते, धिक्कष्टं जरयाऽभिभूतपुरुषं पुत्रोऽप्यवज्ञायते ॥ १ ॥” इत्यादि, तदेवं जराऽभिभूतं निजाः परिवदन्ति । असौ अपि परिभूयमानस्तद्विरक्तचेतास्तदपवादान् जनायाऽचष्टे, आह च—“सो वा” इत्यादि, वा शब्दः पूर्वपेक्षया पक्षान्तरं दर्शयति, ते वा निजास्तं परिवदन्ति, स वा जराजर्जरितदेहस्तान् निजाननेकदोषोद्धट्टनतया परिवदेन्निन्देद्, अथगऽविद्यमानार्थतया तानसाववज्ञायति परिभवतीत्यर्थः, येऽपि पूर्वकृतधर्मवशात् वृद्धं न परिवदन्ति, तेऽपि तद्दुःखापनयनसमर्थो न भवन्तीत्याह च—नाऽलमित्यादि, ‘नाऽलं’ न समर्थोस्ते पुत्रकलत्रादयस्तवेति प्रत्यक्षभावमुपातं वृद्धमाह-त्राणाय शरणाय वेति, तत्राऽप्यस्तरणसमर्थं त्राणमुच्यते, यथा महाश्रोतोऽभिरूढमानः सुकर्णधाराधिष्ठितं प्लवमासाद्याऽऽपस्तरतीति, शरणं पुनर्यदवष्टम्भाद्विर्मयैः स्थीयते तदुच्यते, तत्पुनर्दुर्गं पर्वतः पुरुषो वेति, एतदुक्तं भवति-जराभिभूतस्य न कश्चिन्नाणाय शरणाय वा, त्वमपि तेषां नाऽलं त्राणाय शरणाय वेति” । तथा रोगाश्च दुःखं, तथा चोक्तं श्रीआचारङ्गे [धृताख्येऽध्ययने प्रथमोद्दे-

शके] “गंडी” अदुवा कोटी, रायंसी’ अवमूरियं । कौणियं क्षिमियं चेव, कुणियं खुजियं तथा ॥ १ ॥ उंदरिं च पास मूंयं च, सुणियं च गिलासणिं । वेवंइयं पीढंसब्बिं च, सिलिवंयं मधुमेहणं ॥ २ ॥ सोलस एए रोगा, अक्खाया अणु-पुयसो । अह पं फुसति आयंका, फासा य असमंजसा ॥ ३ ॥” तथा मरणानि च दुःखं, अनेकभवमरणापेक्षया बहुवचनं, यदुक्तं—“आउं सविहंतो, सिढिलंतो वंधणाइ सवाइं । देहट्टिइं मुयंतो, झायइ कलुणं वहुं जीवो ॥ १ ॥ इकं पि नरिथ

१ “यावत्पितृश्लेष्मसन्निपातज चतुर्हो गण्ड, तदस्यास्तीति गण्डी-गण्डमालाकानित्यादि । अथयेत्येतद्व्यतिरोगमभिसम्बध्यते । २ तथा ‘कुट्टी’ कुष्ठमष्टादश-भेद, तदस्यास्तीति कुट्टी । ३ राजासो-राजपदमा, सोऽस्यास्तीति राजासी-क्षयीत्यर्थ । ४ अपस्मारो वातपितृश्लेष्मसन्निपातजस्याचतुर्हो, तद्वानपगतसदसद्वि-वेको भ्रममूर्च्छादिकामबल्यामनुभवति प्राणीति । ५ अक्षिरोग-एकाक्षिकरवादि । ६ जारुपटा-सर्वशरीरावयवानामवक्षिरवमिति । ७ गर्भाधानदोषाद् हृत्वेक-पादो न्यूनेकपाणिर्बो कुणि । ८ कुष्ठ दृष्टादावस्यास्तीति कुष्ठी, भालापितृशोणितकुष्ठदोषेण गभंस्य दोषोद्भवत्वा इक्षवामकादयो दोषा भवन्तीति । ९ या-वत्पितृश्लेष्मसन्निपातज तदुत्तरकाल च । १० “पास मूय ख”ति पश्य-अवधारय मूक म-न्मनभाविण वा, गर्भदोषादेव जात तदुत्तरकाल च । ११ दूनस्थ-व्यययुर्वातपितृश्लेष्मसन्निपातजोऽयं रोहेति । १२ “गिलासणिं”ति भस्म को व्याधि, स च यावत्पितृश्लेष्म-यूनतयोपजायत इति । १३ यावत्समुत्थ शरीरावयवानो वन्म इति । १४ जन्तुर्गर्भदोषात् पीडितसंविद्येनोप-पत्ते, जातो वा कर्मदोषाद् भवति । १५ स्त्रीवद-पादादौ काठिन्य, तद्यथा-प्रकुपितवातपितृश्लेष्माणोऽथ प्रपञ्चावहृद्गणो(वक्षो) दन्तद्व्यास्त्ववतिष्ठमाना कारान्तरेण पादमाधित्य दानैः शनैः शोफमुपजनयन्ति तच्छूलीपदमित्याचक्षते--“पुराणोदकमृमिष्टा, सर्वतुंषु च पीतका । ये देशास्तेषु जायन्ते, स्त्रीपदानि विदोषत ॥ १ ॥ पादयोर्हंसयोश्चापि, स्त्रीवद जायते नृणाम् । कर्णोष्ठनाशास्वपि च, केचिच्छिन्दन्ति तद्दिद ॥ २ ॥” । १६ मधुमेहो-पस्तिरोग, ॥ विद्यते यस्यासी मधुमेही, मधुरसप्रस्रावकानित्यर्थ । [इति टीकायां शीलादुच्चार्यमित्रा] ।

जं सुहृ, सुचरियं जह इमं बलं मज्झ । को नाम दढक्कारो, मरणंते मंदपुत्रस्त ॥ ३ ॥” तथा “कथं दुष्कृतकर्माणां, सुखं-
रात्रिपु शेरते ? । मरणान्तरिता येषां, नरके तीव्रवेदना ॥ १ ॥” तथा-“सबे जीवा वि इच्छंति, जीविउं न मरिज्जिउं ।
तम्हा पाणिवहं घोरं, निगंथा बज्जयंति णं ॥ १ ॥” [दश० अ० ६ गाथा ११], एतदधिकृत्य भगवताऽप्याचाराद्ग
[सम्यक्त्वाख्येऽख्यने प्रथमोद्देशके] उक्तं --“से वेमि जे य जतीया जे य पडुप्पणा जे आगमिस्सा जरहंतो भगवंतो
ते सबे एवमाइक्खंति एवं भासंति एवं पणवति एवं परूवति-सबे पाणा सबे भूया सबे जीया सबे सत्ता न हंतवा, न
आणावेतवा, न परिघेतवा, न परितावेतवा, न उद्वेतवा, एस धम्मे सुद्धे णिति ए सासए समिच्च लोयं खेदन्नेहि पवेदिदे”
एतावता ‘न हन्तव्या’ इत्यादि कथनेन तेषां मरणं दुःखकरमिति ज्ञापितं, ततः किमित्याह-“दुक्खो हु” चि दुःखहेतुरेव
संसारो जन्मादिनिबन्धनत्वात्तस्य, यत्र चातुर्गतिके संसारे प्राणिनः ‘क्लियन्ते’ बाधामनुभवन्ति, “जन्मादि दुःखैरेवेति
गम्यं, यद्वाज्जेके द्रव्योपाज्जनाद्यर्थं क्लियन्ते, यदुक्तं-“अर्थानामर्जनेदुःख-मर्जितानां च रक्षणे । अये दुःखं व्यये दुःखं,
धिगर्थं दुःखसाधनम् ॥ १ ॥” ॥ ३३ ॥

जाव न इंदियहाणी, जाव न जरारक्खसी परिप्फुरइ । जाव न रोगवियारा, जाव न मच्चू समुल्लियइ ॥ ३४ ॥

व्याख्या- हे आत्मन् ! यावद् ‘इन्द्रियाणां’ श्रोत्रादीनां ‘हानिः’ स्वस्वविषयग्रहणप्रतिघातो न जातोऽस्ति, तथा या-
वच्छरीरे जरैव राक्षसी, शरीरसर्वस्वग्रसनात्, ‘न परिप्फुरति’ नाऽऽगच्छति, तथा यावद् ‘रोगाणां’ व्याधीनां, ‘विकारा’

असद्रूपाः समुल्लासा न वर्तन्ते, तथा यावन् 'मृत्युः' कालो, न समाश्लिष्यति—न मरणं जायते, तावद्धर्मे उद्यमं कुर्वित्यर्थः—
 स्तथा चोक्तं भर्तृहरिणा—“यावत्स्वस्थमिदं कलेवरगृहं यावज्जरा दूरतो, यावच्चेन्द्रियशक्तिरप्रतिहता यावत्क्षयो नाऽऽयुषः ।
 आत्मश्रेयसि तावदेव विदुषा कार्यः प्रयत्नो महान्, प्रोद्दीप्ते भवने हि कूपखननं प्रत्युद्यमः कीदृशः ? ॥ १ ॥” ॥ ३४ ॥

जह गेहंमि पलिते, क्वं खणिउं न सक्कए कोइ । तह संपत्ते मरणे, धम्मो कह कीरए ? जीव ! ॥ ३५ ॥
 व्याख्या—यथा गेहे ‘प्रदीप्ते’ अग्निप्रकोपे जाते सति कोऽपि कूपं खनितुं ‘न शक्नोति’ न समर्थो भवति, तथा ‘मरणे’
 परलोकागमने, ‘सम्प्राप्ते’ आसने जाते हे ‘जीव !’ आत्मन् ! धर्मः कथं क्रियेत ? यदा धर्मस्य करणावसरोऽभूत्तदा न
 कृतः, सम्प्रति मृत्यूत्सङ्गतः किं विधास्यसीति भावः ॥ ३५ ॥

रूपमसासयमेयं, विबुलयाचंचलं जए जीयं । संझाणुरागसरिसं, खणरमणीयं च तारुणं ॥ ३६ ॥
 व्याख्या—हे आत्मन् ! एत ‘द्रूपं’ शरीरसौन्दर्यं अशान्वतं, शश्वद्भवतीति शश्वतं, न शश्वतमशश्वतमनित्यं, रोगा-
 दिभिः कारणैरस्य विनाशात्सनत्कुमारचक्रवर्त्यादेरिव, तथा चोक्तं—“थोवेण वि सप्पुरिसा, सणकुमारुध केइ वुञ्झंति ।
 देहे सणपरिहाणी, जं किर देवेहिं से कहियं ॥ १ ॥” तथा जगति विद्युल्लतावत् ‘चञ्चलं’ चपलं, ‘जीवितं’ प्राणधारणं,
 यथा विद्युल्लता क्षणदृष्टनष्टा तथेदं जीवितमपि, ‘च’ पुनः स्तारुण्यं ‘यौवनं सन्धानुरागसदृशं क्षणं यावद् ‘रमणीयं’ सु-

॥ १३ ॥

नन्दरं, यथा सन्ध्यायामभ्यपटलानि विविधवर्णमालि भवन्ति, पुनर्वायुप्रयोगाद्विनश्यन्ति, तथेदं तारुण्यमपि पञ्च दिनानि भवन्ति, ततो जैरैव तद्विनाशिनी समुल्लसत्यतत्तारुण्ये को मदः ? ॥ ३६ ॥

गयकण्णचंचलाओ, लच्छीओ तियसचावसारिच्छं । विसयसुहं जीवाणं, दुज्झसु रे जीय ! मा मुज्झ ॥ ३७ ॥

व्याख्या-हे जीव !-आत्मन् !, यासां लक्ष्मीणां त्वं मंदं धत्से 'पता मम यावज्जीवं पार्श्वं न मोक्षन्त्ये'वं परं ता 'लक्ष्म्यः' श्रियो, गजकर्णवत् चञ्चला, न चिरस्थायिन्यो भवन्ति, सम्प्रत्यपि पूर्वं श्रीमन्तो दृष्ट्वा पश्चात् एव निःश्रीका भूयांसो वीक्ष्यन्त इत्यतः श्रीणां स्थिरत्वं न, तथा जीवानां 'विषयसुखं' शब्दादिसुखं 'त्रिदशवापसदृक्षं' इन्द्रधनुर्वच्चञ्चलं, अतो 'रे जीव !' आत्मन् ! एवं चञ्चलस्वभावं सर्वं ज्ञात्वा 'बुध्यस्व' धर्मे वोषं कुरु, 'मा मुह्यस्व' मा मोहं प्राप्नुहि, पुनरेतादृक्साम्यया योगस्य दुष्प्राप्यत्वात् ॥ ३७ ॥

जह संझाए सउणा-ण संगमो जह पेहे अ पहियाणं । सयणाणं संजोगा, तेहेव खणभंगुरा जीव ! ॥ ३८॥

व्याख्या-यथा 'सन्ध्यायां' सायन्तनसमये 'शकुनानां' पक्षिणां 'सङ्गमः' सम्बन्धः, सन्ध्यासमये एकस्मिन्नसुरौ यथा भूयांसः सर्वदिग्भ्यः पक्षिणो मिलन्ति, रात्रावुपित्वा पुनः प्रातर्यथेच्छं यान्ति च, पुनर्यथा 'पथि' मार्गे, 'पथिकानां' अध्व-
गानां, सङ्गमो, यथा पथि पथिका रात्रावेकत्र स्थित्वा प्रातःकाले स्वस्वेष्टग्रामादिकं प्रति पृथक् पृथक् यान्ति, तथेति यथा
तेषां 'तथैव' तेनैव प्रकारेण, 'हे जीव ! आत्मन् !' 'स्वजनानां' सम्बन्धिनानां-माता[मातृ]पितृ[पितृ]पितामहादीनां, संयोगाः 'क्षणभ-

दुराः' क्षणेन विनष्टनशीलाः, तेऽपि क्रियन्तं कालं संयुज्य पुनरायुःक्षये वियुज्यन्तेऽतस्तेषु मा मोहं गच्छेरिति भावः ॥ ३८ ॥

निमाधिरामे परिभावयामि, गेहे पलिते किमहं सुयामि ।

उद्धतमप्पाणमुविस्मयामि, जं घम्मरहिओ दिअहे गमामि ॥ ३९ ॥

व्याख्या—'निशाया' रात्रे 'रिरामे' अवसाने, जागरितः सन्नेयं 'परिभावयामि' चिन्तयामि, किं तद् ? , यदहं घर्मेण रहितो दियमान् 'गमयामि' अतियाहयामि, तद् 'गेहे' गृहे, 'प्रदीप्ते' अग्निज्वालावलीढे, किं ? 'स्वपिम्पि' शये—निद्रां करोमीति यावत्, तथा 'दहन्ते' अग्निज्वालायाऽलेह्यमानं 'आत्मानं' शरीरं 'उपेक्षे' अवगणयामि, दह्यते चेत्तदा दह्यन्ममित्युपेक्षां विदधामीत्यर्थः, एतावता धर्मरहितदिनान्यतिग्राह्यता मया कर्माग्निना दह्यमानः स्वात्मा उपेक्षित इति ज्ञापितम् ॥ ३९ ॥

जा जा वयइ रयणी, न सा पडिनियत्तई । अधम्मं कुणमाणस्स, अहला जंति राइओ ॥ ४० ॥

व्याख्या—या या प्रजति 'रजनी' रात्रिः न सा 'प्रतिनिवर्तते' पुनरागच्छति, ताश्चाऽधम्मं कुर्वतो, जन्तोरिति गम्यते, 'अफला' धर्मरूपफलरहिता रात्रयो यान्ति ॥ ४० ॥

जस्सडत्थि मग्गुणा सक्कं, जस्स चडत्थि पलायणं । जो जाणइ न भरिस्सामि, सो हु कंखे सुए सिया ॥ ४१ ॥

व्याख्या—यस्य 'अस्ति' विद्यते, मृत्युना सह 'सख्यं' मैत्री, यस्य चाऽस्ति 'पलायनं' नाशनं, मृत्योरिति प्रक्रमस्तथा

यो जानीते यथा 'ऽहं न मरिष्यामि' "सो हु" स एव, 'काङ्क्षति' प्रार्थयते, 'श्वे' आगमिनि दिने 'स्याद्, भविष्यतीदमिति गम्यते, ततोऽद्यैव धर्मं कुरुष्वेति भावः ॥ ४१ ॥

दण्डकलियं कारिता, वचंति हु राइओ अ दिवसा य । आउससंविद्धिता, गया य न पुणो नियत्तंति ॥ ४२ ॥

व्याख्या—हे आत्मन् ! "दण्डकलियं" दण्डरीति 'कुर्वन्तो' विदधत 'आयुर्जीवितं' संवेष्टयन्तः सन्निहितोपक्रमकारणैर्लघुकुर्वन्तो, 'हु' निश्चये, रात्रयश्च दिवसाश्च प्रजन्ति, अयं भावो — यथा कोलिकदण्डः सूत्रमुद्धेष्टते निखिलमपि तथा आयुरुद्धेष्टयन्तो रात्रिवासराः प्रयान्तीत्यर्थः, परं ते रात्रिदिवसा गताश्च न पुनर्निवर्तन्ते' प्रत्यागच्छन्ति ॥ ४२ ॥

जहेह सीहो व मियं गहाय, मच्चू नरं णेइ हु अंतकाले ।

ण तत्स माया व पिया व भाया, कालंमि तंमिऽसहरा भवंति ॥ ४३ ॥

व्याख्या—यथेत्यौपम्ये, 'इहे'ति लोके 'सिंहो' मृगपतिर्वेति पूरणे, 'मृगं' कुरङ्गं गृहीत्वा प्रक्रमत्परलोकं नयतीति सम्बन्धः, एवं 'मृत्युः' कृतान्तो 'नरं' पुरुषं नयति, 'हु'स्वधारणे, ततो नयत्येव 'अन्तकाले' जीवितव्यावसानसमये न 'तस्य' मृत्युना नीयमानस्य माता या पिता वा "माय"ति वा शब्दस्येह गम्यमानत्वाद्भाता वा 'काले' तस्मिन् जीवितान्तरूपे 'अंनं' प्रक्रमाजीवितभागं 'धारयन्ति' मृत्युना नीयमानं नरं रक्षन्तीत्यंशधरा भवन्तीत्युक्तं हि—"न पिता आतरः पुत्रा, न भार्या न च बान्धवाः । न शक्ता मरणाद्भातुं, मग्नाः संसारसागरे ॥ १ ॥" इति ॥ ४३ ॥

जीमं जलपिन्दुसमं, संपत्तीओ तरंगलोलाओ । सुमिणयसमं च पिम्मं, जं जाणसु तं करेज्जासु ॥ ४४ ॥

व्याख्या-हे आत्मन् ! 'जीवितं' प्राणधारणं 'जलविन्दुसमं' कुशाग्रप्रासाम्भोविन्दुवच्चञ्चलं, तथा 'सम्पत्तय' ऋद्धय-
'मरद्ग' यद्दार्ढीयं 'होला' ध्वपलास्त्वरितमन्यत्र संक्रामन्तीत्यर्थश्च पुनः 'प्रेम' ख्यादीनां स्नेहः, 'स्वप्नसमं' क्षणदृष्टनष्टमित्य-
पेक्षस्माद्यज्जानीये तथा कुरुष्वेति, एतावतेषामस्थिरत्वं ज्ञात्वा स्थिरे श्रीजिनधर्मे उद्यमं कुर्विति सूचितम् ॥ ४४ ॥ रूपकम् ॥
संस्तरागजलपुन्दुओयमे, जीविणं य जलार्थिटु चंचले । जुवणे य नइवेगसंनिभे, पावजीव ! किमियं न बुज्झसि ? ४५

व्याख्या-सन्ध्यारागश्च जलपुद्गुदधेति दृग्दृग्ताभ्यामुपमा यस्य तस्मिन्नेवंविधे 'जीविते' आयुषि, च शब्दो व्यवहितः
मग्नयो 'जलपिन्दुचण्डे' च' कुशाम्रादिलभ्रतोयलवचचपले चेत्यर्थः, उपमात्रयाभिधानमतितरलतादर्शनार्थं, 'यौवने'
वारुण्ये, च शब्दाद्भव्यनिचयादी च 'नदीवेगसन्निभे' सरिज्जलतुल्ये सति, हे 'पापजीव !' दुरात्मन् ! किमिदं न
बुध्यसे ? पदयत्नपीति ॥ ४५ ॥

अन्नत्थं सुया अन्नत्थं, गेहिणी परियणो वि अन्नत्थ । भूयवल्लिघ कुडुवं, पक्खित्तं हयकयंतेण ॥ ४६ ॥

व्याख्या-'अन्यत्र' अन्यस्यां गतौ 'सुताः' पुत्राः, अन्यत्र 'गेहिनी' कलत्रं, 'परिजनोऽपि' परिवारोऽपि अन्यत्र 'हस्त-
कृतान्तेन' निन्दयमेतेन, सुतादिरूपं कुटुम्बं भूतेभ्यो वल्लिघ 'प्रक्षिप्तं' इतस्ततः पर्यस्तं, यथा भूतेभ्यो वलिः प्रक्षिप्यते
तथेदं कुटुम्बमपि सर्वं कृतान्तेन भिन्नां भिन्नां गतिं प्रापितमिति ॥ ४६ ॥

जीवेण भवभवे मि-ह्रियाइ देहाइ जाइ संसारे । ताणं न सागरोहिं, कीरइ संखा अणंतेहिं ॥ ४७ ॥

व्याख्या-हे आत्मन् ! यच्छरीरार्थं त्वमेवंविधानि पापानि कुरुष्व परं ये देहाः संसारे जीवेन 'भवे भवे' जन्मनि जन्मनि 'मुक्ता'स्त्यक्तास्तेषां देहाना 'अनन्तै'रनन्तसंख्यैः 'सागरैः' समुद्रैः संख्या न क्रियते, अनन्तसंख्यसागरविन्दुभ्योऽपि पूर्वपूर्वभवजीनमुक्तशरीराणामनन्तत्याइ, यद्वाजनतैः 'सागरैः' सागरोपमसम्यैः, शेषं पूर्ववत्तथा चोक्तं-“जीवेण जाणि व विस-जियाणि जाइसएसु देहाइ । थेवेहिं तओ सयलं, पि तिहुयणं हुल्ल पडिहत्यं ॥ १ ॥” ॥ ४७ ॥

नयणोदयं पि तासिं, सागरसलिलाओ बहुयरं होइ । गलियं ख्यमाणीणं, माऊणं अन्नमन्नाणं ॥ ४८ ॥

व्याख्या-हे आत्मन् ! तासां रुदन्तीनां 'मावृणां' जननीनां, 'अन्यान्यासां' अपरापर जन्मभाविनीनां ['गलितं' पतितं] 'नयनोदकं' अश्रुजलमपि 'सागरसलिलात्' समुद्रपानीया'द्वहुतरं' अधिकतरं, भवति, तामी रुदतीभिरश्रुजलमेतावद् ग[ ]लितं पातितं, यत्सख्या समुद्राम्भसाऽपि कर्तुं न शक्यत इत्यर्थः ॥ ४८ ॥

जं नरए नेरइया, दुहाइं पावंति घोरऽणंताइं । तत्तो अणंतगुणियं, निगोयमज्जे दुहं होइ ॥ ४९ ॥

व्याख्या-हे आत्मन् ! य'द्वैरयिका' नारका नरके 'घोराणि' रौद्राणि 'च तान्य'नन्तानि' अप्राप्तापरभागानि घोरानन्तानि, 'दुःखानि' असातवेद्यानि, प्राप्नुवन्ति, तथा चोक्तं-“तह फालिया वि उक्कत्ति-आ वि तलिया वि च्छिन्नभिन्ना वि ।

ददा भग्न मुद्रिया, तोडिया तह धीर्लीणा य ॥ १ पायोदण पुणरवि, मिलंति तह चैव पारयरसुय । इच्छंता वि हु न
 मरति, कद नि ते नारय यराया ॥ २ ॥ पभणंति तओ दीणा, मा मारेह सामि ! पहु नाह ! । अइदुसहं दुक्खमिणं,
 पनिग्रह मा गुणद पसाहे ॥ ३ ॥ पयं परमाहम्मिय-पाएसु पुणो पुणो वि लगंति । दंतेहि अंगुलीओ, गिण्हंति भणंति
 दीजाइं ॥ ४ ॥ तत्तो अ निरयपाला, भणंति रे ! अज दूसहं दुक्खं । जइआ पुण पावाइं, करेसि तुट्ठो तया भणसि
 ॥ ५ ॥ नत्थि जण मयसू, जइया अहमेय एत्थ मयनिज्ज । अहमा वि रसाह पिअह, दिट्ठो सो केण परलोओ ? ॥ ६ ॥
 मंजा पियंता इह ने मरति, पुणो नि ते गंति पियंति राइं । सुहाइं तत्ता पुण जे मरंति, पुणो वि तप्यंति खुहाइं ते ऊ
 ॥ ७ ॥ नत्थि अ गुणं पारं, भूअब्भदिओ अ दीसइ न जीओ । इच्छाइ भणसि तइया, वायालत्तेण परितुट्ठो ॥ ८ ॥ मंस-
 रममि य गिओ, जइया मारेमि निग्घिणो जीने । भणसि तया अग्घाणं, भक्खमिणं निम्भियं विहिणा ॥ ९ ॥ वेद्यवि-
 द्दिया न दोम, जण्णे गहिंम सि अहम जंयेमि । चरचरचरस्तो फा-ल्लिज्ज खाएसि परमंस ॥ १० ॥ लावयसिच्चिरि-
 अंउय-रत्तरमसाइंलि पियसि अदग्गिदो । इण्हं पुण पुकारसि, अइदुमहं दुक्खमेयंति ॥ ११ ॥ अल्लिपहि वंचसि तया,
 हुत्तममाइएहिं मुज्जणं । पेमुण्णार्ण करे-सि हरिसिओ पलवसि इयाणिं ॥ १२ ॥ तइआ खणेसि खत्तं, घायसि वीसं-
 भियं मुममि लोयं । परधणाटुट्ठो चट्ठे-सगामनगराइं भंजेसि ॥ १३ ॥ तेण वि पुरिसयारे-ण विनिडिओ मुणसि तणसमं
 मुण्णं । परदयेणं थिलत्तेसि, गुणमि पुणार किं पुणिण्हं ? ॥ १४ ॥ मा हरसु परधणाइं, सिक्खविओ भणसि धिट्ठयाए
 अ । मपरम नि परकीयं, सहोअर कस्म वि न दयं ॥ १५ ॥ तइया परजुअइणं, चोरियरमियाइं मुणसि सुहाइं । अइरत्तो

विदुतांसि, मारसि भस्तरपमुहे अ ॥ १६ ॥ सोहम्गे ण य नडिओ, कूडविलासेहिं (१) कुणसि ताहिं समं । इण्हिं तु तत्त-
तंचय-डिउल्लियाणं पलाएसि ॥ १७ ॥ परकीयच्चिय भल्ला, मुल्लइ निअया उ माउभइणीओ । एवं च दुविअहुत्त-ग-
द्विओ दयसि सिक्खविओ ॥ १८ ॥ पिंडेसि असंतुट्ठो, बहु पावपरिगहं तहा मूढो । आरंभेहि अ तूससि, रूससि ? किं इत्थ
दुक्खेहि ॥ १९ ॥ आरंभपरिगहव-जियाण निवहइ अम्ह न कुडुवं । इय भणियं जस्स कए, तं आणसु दुहविभा-
गउत्थं ॥ २० ॥ भरीयं पिबीलियाई-ण सीविअं जइ मुहं तुहउम्हेहिं । ता होसि पराहुत्तो, भुंजसि रयणीइ पुण मिट्ठं
॥ २१ ॥ पियसि सुरं गायंतो, वक्खमाणंतो मुआहि नचंतो । इह सत्तिल्लुंतुव-तक्कणि किं पीअसि ? न हयास । ॥ २२ ॥ गुरु-
देवाणुवहासो, विहिआ आसायणा वयं भगं । लोगो अ गामकूड-त्तणाइभावसु संतविओ ॥ २३ ॥ इय जइ नियहत्था-
रो-पियस्स तस्सेव पावविडवस्स । भुंजसि फलाइं रे दुट्ठ !, अम्ह ता इत्थ को दोसो ? ॥ २४ ॥ इच्चाइ पुद्यभवदु-क्याइ
सुमराविडं निरयपाला । पुणरवि वियणा उ उई-रयति विविहप्पयारेहिं ॥ २५ ॥ उक्कत्तिऊण देहा-उ ताण मंसाइ चड-
प्फडंताण । ताणं थिय वयणे प-विसवतिं जलणम्मि भुंजेवं ॥ २६ ॥ रे रे ! तुह पुद्यभवे, संतुट्ठी आसि मंसरसिएहिं ।
इअ भणिडं तस्सेव य, मंसरस गिण्हिडं दिति ॥ २७ ॥ तिरियाण य भारो-वणाणि सुमराविऊण खंधेसु । चडिऊण सुरा
तोसिं, भरेण भंजंति अगाइ ॥ २८ ॥ दीणा सबनिहीणा, नपुंसगा सरणवज्जिया खीणा । चिट्ठंति नरयवासे, नेरइया
अहव किं वहुणा ॥ २९ ॥ अच्छि निर्मीलणमित्तं, नत्थि सुहं दुक्खमेव अणुवद्धं । नरए नेरइयाणं, अहोनिंसं पच्चमाणाणं

१ अस्ति सर्वस्वस्य प्रतिव्यय वर्ण, परमर्षसद्विरत्यागादे प्रवेति ये मति ।

॥ ३० ॥ ततः यः सम्मदिद्वी, पायं चिंतति वेयणाऽभिहया । मुक्तुं कम्माइ तुमं, मा रुस्सु जीव ! जं भणियं ॥ ३१ ॥
मपो पुपकयाणं, कम्माणं पायए फलवियाणं । अवराहेसु गुणेसु अ, निमित्तमित्तं परो होइ ॥ ३२ ॥ धारिजंतो जल-
निहि, वीचीकाओलभिन्नदुलसेलो । न हु अन्नजम्मनिम्मिअ, सुहासुहो दिवपरिणामो ॥ ३३ ॥ वारिजंतो वि हु गुरु-
जणेण तइआ करेसि पायाइं । सयमेव किणिय दुक्खे, रुससि रे जीव ! कस्सिण्हं ? ॥ ३४ ॥ सत्तमियाओ अन्ना, अट्ट-
मिआ नत्थि नरयपुढयि चि । एमाइ पुणसि कूडु-चराइ इण्ह किमुघियसि ? ॥ ३५ ॥ इय चिंताए तह वै-अणाहिं
एविऊण असुहकम्माइं । जायंति रायभवणा-इएसु कमसो अ सिज्झंति ॥ ३६ ॥ अन्ने अवरुप्परकलह-भावओ तह य
फोयरुणेणं । पायंति तिरिअभायं, भमंति तत्तो भवमणंतं ॥ ३७ ॥” ततो नरकदुःखेभ्यो ‘निगोदाः’ साधारणवनस्प-
तियिदोपात्तेषां मध्ये ‘अनन्तगुणितं’ अनन्तगुणं, पुनः पुनर्जन्मरणरूपं दुःखं भवति, यत्त उक्तं-“गोला हुंति असंखा,
हुंति निगोआ असंखआ गोले । इक्किओ अ निगोओ, अणंतजीवो मुणेयवो ॥ १ ॥ एगूसासम्मि म[ओ]वं (?) सत्तरस-
वाराउडणंतलुत्तो यि । लुहुगभवगहणाओ, एएसु निगोयजीवेसु ॥ २ ॥” ॥ ४९ ॥

तंमि यि निगोयमज्जे, वसिओ रे जीव ! विविहकम्मवत्ता । विसहंतो तिवल्लदुहं, अणंतपुग्गलपरावत्ते ॥ ५० ॥

द्याख्या-‘रे जीव !’ हे आत्मन् ! ‘तस्मिन्नपि’ नारकदुःखातिशयायि दुःखसङ्कुले निगोदमध्ये ‘उपितः’ स्थितः, कस्मात् ?,
‘विविधकर्मवशात्’ अनेकविध-ज्ञानावरणीयादि-कर्मपरतन्त्रतया, यत्त उक्तं-“ज्ञया मोहोदओ तिघो, अण्णाणं

खु महम्भयं । कोमलं वेयणीयं नु, तथा एगिंदियत्तणं ॥ १ ॥” किं कुर्वन् तत्रोपित ? इत्याह-अनन्तान् सूक्ष्मदोषपुद्गल-
परावर्तान् यावत् ‘तीक्ष्णं’ उग्रं ‘दुःखं’ एकस्मिन् श्वासोच्छ्वासे साधिकसप्तदशभावात्मकं ‘विपद्भाणो’ अनुभवन्, उक्तं
च-“सत्तरसप्तमहिया किर, इगणुणंमि हुंति खुडुभवा । सगतीससयतिहुत्तर-पाणू पुण इगमुहुत्तंमि ॥ १ ॥ पणस-
ट्टिसहसपणसइ-छत्तीसा इगमुहुत्तखुडुभवा । आवलियाणं दोसय-छप्पन्ना एगखुडुभवे ॥ २ ॥” ॥ ५० ॥

नीहरिय कह वि तत्तो, पत्तो मणुयत्तणं यि रे जीव ! तत्थ वि जिणवरधम्मो, पत्तो चिंतामणिसरिच्छो ॥ ५१ ॥

न्याख्या-रे जीव ! त्वं ‘कथमपि’ महता कष्टेन ‘ततो’ निगोदाभिःसृत्य ‘मनुष्यत्वं’ मनुजत्वमपि प्राप्तुं ‘स्तत्रापि’ मनु-
ष्यत्वेऽपि, चिन्तामणिसहस्रो, मनोभिलाषपूर्कत्वात्, श्रीजिनपरधर्मः पुण्यवशात्प्राप्तः, “निसरेणीहर-नील-घाड-वर-
हाडा” इति [८-४-७९ हैमप्राकृतसूत्रेण] निसरे नीहरादेशः ॥ ५१ ॥

पत्ते वि तंमि रे जीव !, क्खणसि पमायं तुमं तयं चेव । जेणं भवंधक्खे, पुणो वि पडिओ दुहं लहसि ॥ ५२ ॥

न्याख्या-रे जीव ! ‘तस्मिन्’ दुष्प्रापे श्रीजिनधर्मे ‘प्राप्तेऽपि’ लब्धेऽपि, त्वं तमेव ‘प्रमादं’ निद्राविक्रथादिकं
करोषि, येन प्रमादेन भव एवाऽन्धकूपस्तस्मिन्पुनरपि पतितो ‘दुःखं’ नरकादावसातमेव लभसे, आर्यवचनत्वाद्भविष्यत्यर्थं
वर्तमानता, परं हारितं जिनधर्मं पुनर्न लप्स्यस इत्यर्थः ॥ ५२ ॥

उवलद्धो जिणधम्मो, न य अणुचिन्नो पमायदोसेणं । हा ! जीव ! अप्पवेरिअ, सुबहुं पुरओ विस्सरिहिसि ५३

व्याख्या-हे जीव ! तया दैवयोगाज्जिनधर्मं 'उपलब्धः' प्राप्तः, परं 'प्रमाददोषेण' आलस्यादिवैगुण्येन च 'नाऽनु-
चीणो' न सेवितो, 'हा' इति खेदे, 'आत्मैवरिन् !' स्वजीवशत्रो ! हे जीव ! 'पुरतो' मरणावसाने-परलोकं या, 'सुबहुं'
अतिशयेन, शशिराजवत् 'खेत्यसे' खेदं प्राप्स्यसि-शोचिष्यसीत्यर्थः, "खिदेर्जूरविसूरा"विति [८-४-१३२ हैम-
प्राकृतषूत्रेण] खिदेर्विसूरादेशः ॥ ५३ ॥

सोयंति ते घराया, पञ्चा समुवट्टियंमि मरणंमि । पावपमायवसेणं, न संचियो जेहि जिणधम्मो ॥ ५४ ॥
व्याख्या-ते 'घराका' रङ्गास्तपस्विनः, पञ्चान् मरणे 'समुपस्थिते' प्राप्ते सति 'शोचन्ति' शोकं कुर्वन्ति, ते के ?, यैर्व-
राकैः 'पापप्रमादयोरेन' दुष्टालस्यादिपरतन्त्रतया जिनधर्मो न 'सञ्चितः' स्वात्मनि न सम्भूतो 'हा ! हा ! हा !! वयमकृत-
धर्माणः परलोकं कथं सुप्तिनो भविष्याम' इति शोकं विदधतीति भावः ॥ ५४ ॥

धी धी धी संसारं, देवो मरिज्जण जं तिरी होइ । मरिज्जण रायराया, परिपच्चइ निरयजालाहिं ॥ ५५ ॥
व्याख्या-संसारं चातुर्गतिकल्पं-भवं धिग् धिग्, चिक्क्यामिधानं तु निन्द्यतमत्वं सूचनार्थं, संसारस्य धिवत्वे कारणमाह-
यस्मा 'देवः' सुरो 'मृत्वा' च्युत्वा 'तिर्यक्' शृथिव्यादिर्भवति, तथा 'राजराजो' वासुदेवादिर्मृत्वा निरयज्वालाभिः परिपच्यते,
यत उक्तं-"मीरासु संठएसु य, कुडुसु अ पयणगेसु कुंभीसु । लोहीसु अपलवंते, पयंति कालाउ नेरइए ॥ १ ॥" ॥५५॥
जाइ अणाहो जीवो, दुमस्स पुष्पं व कम्मवायहओ । घणघन्नाहरणाइं, घरसयणकुडुंचमिहेवि ॥ ५६ ॥

न्याल्या-हे जीव ! अयं 'जीव' आत्मा कर्मव 'चातो' वायुस्तेन 'हतः' प्रतिहतो, 'अनाथो' अस्वामिको-अनाधारः सन् 'द्रुमस्य' तरोः पुष्पमिव याति, परलोकमिति गम्यते, यथा द्रुमस्य पुष्पं यातप्रेरितं सद्यात्यधः पतति, तथा जीवोऽपि, किं कृत्वा ? धनधान्याभरणानि गृहं स्वजनकुटुम्बं च मुक्त्वा, अनुकोऽप्यत्र चकारो बोद्धव्यः, प्राकृतत्वाद्विभक्तिलोपक्ष ॥ ५६ ॥

वसियं गिरीसु वसियं, वरीसु वसियं समुद्रमल्लम्भि । रुक्मजगोसु य वसियं, संसारे संसरतेणं ॥ ५७ ॥

न्याल्या-हे आत्मन् ! त्वया 'संसारे' भवे, 'संसरता' इतस्ततः पर्यटता सता कदाचिद् 'गिरिषु' पर्वतेषु 'उपितं' स्थितं, कदाचिद् 'दरीषु' कन्दरेषूपितं, कदाचित्समुद्रमध्ये उपितं, कदाचिद्दुर्गेषु चोपितं, अनवस्थिततयाजीवस्य ॥ ५७ ॥ किञ्चाऽयमात्मा नटवदपरापररूपैः परावर्तते, ततः कः कुलाभिमानावकाशः ? इत्याह—

देवो नेरइओ ति य, किडपयंगो ति माणुसो एसो । रुक्मसी य विरुवो, सुहभागी रुक्मभागी य ॥ ५८ ॥

न्याल्या-'देवो' विबुधो, नारकः प्रतीत एव, इति शब्दाः सर्वे उपप्रदर्शनार्थश्च शब्दाः समुच्चयार्थाः स्वगतानेक भेद-सूचका वा, तथा 'कीटः' कृम्यादिः, 'पतङ्गः' शलभस्तिर्यगुपलक्षणं चैतन् 'मानुषः' पुमान्, एष जीवः, परावर्तत इति सर्वत्र क्रिया, "रुक्मसि" ति कमनीयशरीरो 'विरुवो' विद्योमः 'सुखं' सातं भजते तच्छीलश्चेति सुखभागी, एवं दुःखभागी ५८ राउ ति य दमगो ति य, एस सपागो ति एस बेयविक । सामी दासो पुब्बो, खलो ति अधणो घणवइ ति ॥ ५९ ॥

व्याख्या-तथा 'राजा' पृथिवीपति 'द्रुमको' निःस्व, एष जीवः 'श्वपाक'श्चाण्डालः, तथैव 'वेदवित्' सामादिवेदानां वेत्ता-प्रधानब्राह्मण इत्यर्थः, असकृदेषदशब्दग्रहणं पर्यायनिवृत्तावपि जीवद्रव्यस्याऽनुवृत्तिज्ञापनार्थं, एष एवैको नानारूपेणैवं परावर्तते न सर्वथाऽन्यो भवतीत्यर्थः, तथा 'स्वामी' स्वपेक्षया नायको, 'दासो' 'द्व्यक्षरकः', 'पूज्यो' अम्य-धर्मीय-उपाध्यायादिः, 'सजो' 'वर्जितो', 'अधनो' निर्द्रव्यो, 'धनपति' रीश्वरः ॥ ५९ ॥

नवि इत्थं फोड़ नियमो, सकम्मविणिविट्सरिसकयचिट्ठो । अन्नान्नरूधवेसो, नडो व परियत्तए जीवो ॥ ६० ॥

व्याख्या- किञ्च 'नाऽपि' न सम्भाव्यतेऽत्र कश्चिन्नियमोऽवश्यम्भावो, यथा परे मन्यन्ते-“पुरुषः पुरुषत्वमश्नुते, पशवः पशुत्व” मित्यादिरूपः, प्रमाणवाधित्वात्, कर्मवैचित्र्येण भववैचित्र्योपपत्तेः, किं तर्हि?, स्वकर्मविनिविष्टसदृशकृतचेष्टः परावर्तते जीव इति सम्मन्धः, तत्र क्रियत इति कर्म-ज्ञानावरणीयादि, स्वस्याऽऽत्मनः कर्म स्वकर्म, तस्य विनिविष्टविनिवेशः, प्रकृतिस्थित्यनुभागप्रदेशात्मकं रचनमित्यर्थः, तस्य सदृशी-तदन्तरूपा कृता-निर्वर्तिता चेष्टा-देवादिपर्यायाध्यासरूपो व्यापारो येन स तथेति समासो, दृष्टान्तमाह 'अन्यान्यरूपो' नानाऽऽकारो 'वेपो' नेपथ्यवर्णकविच्छिद्यस्यादिलक्षणो यस्याऽसावन्यान्यरूपवेषः, कोऽसौ?, नटः, स इव 'परावर्तते' परिभ्रमति 'जीव' आत्मेति, तदिदं संसारेऽनवस्थितत्वमालोच्यं, तथा चोक्तं-श्रीआचाराङ्गे-“से असइं उच्चागोए, असति नीयागोए, नो हिणे णो अतिरित्ते, णोऽपीहए, इति संखाय को गोयावादी? को माणावादी? कंसि वा एगे गिज्जे तम्हा पंडिए नो हरिसे णो कुज्जे” [एतदीका] “इति

संसार्थसुमान् 'असकृद्' अनेकश्च 'तच्चैर्गोत्रे' मानसत्काराहं, उत्पन्न इति शेषः, तथाऽसकृद् 'तच्चैर्गोत्रे' सर्वलोकाधारीति, पौनःपुन्येनोत्पन्न इति, तथाहि नीचैर्गोत्रोदयादनन्तमपि कालं तिर्यस्यास्त इति, स चाऽनन्ता उत्सर्पिण्यवसर्पिणीः, आवलिकाकालासख्येयभागसमयसंख्यानं पुद्गलपरावर्त्तानिति $x \times x$ तदेवमुच्चावचेषु गोत्रेष्वसकृदुत्पद्यमानेनाऽसु-
मता $x \times x$ न मानो विधेयो नाऽपि दीनतेति, तयोश्चोच्चावचयोगोत्रयोर्वन्धाध्यवसायस्थानकण्डकानि तुल्यानीत्याह-- "गो-
त्रीणे गो अतिरित्ते" प्रावन्त्युच्चैर्गोत्रेऽनुभावबन्धाध्यवसायस्थानकण्डकानि, नीचैर्गोत्रेऽपि तावन्त्येव, तानि च सर्वाण्य-
व्यसुमताऽनादिससारे भूयोभूयाः स्पर्शितानि, तत्त उच्चैर्गोत्रकण्डकार्यतयाऽसुभृष्ट हीनो नाऽप्यतिरिक्तः, एवं नीचैर्गोत्र-
कण्डकार्यतयाऽपीति, $x \times x$ यतश्चोच्चावचेषु स्थानेषु कर्मयशःशुद्ध्यन्ते, बलरूपलाभादिमदस्थानानां चाऽसमञ्जसता-
मवगम्य किं कर्तव्यमित्याह-- "गोऽपीहृहृ", 'अपि' सम्भावने, स च भिन्नक्रमो, जात्यादीनां मदस्थानानामन्यतममपि
'नो ईहेताऽपि, नाऽभिलषेदपि, अथवा नो स्पृहयेन्नाऽवकङ्क्षेदिति, तत्र यद्युच्चावचेषु स्थानेष्वसकृदुत्पन्नोऽसुमांस्ततः
किमित्याह-- "इति संख्याय" इत्यादि, इतिरुपप्रदर्शने, इत्येतत्पूर्वोक्तनीत्योच्चावचस्थानोत्पादादिकं 'परिसंख्याय' ज्ञात्वा 'को
गोत्रवादी मयेद्' यथा ममोच्चैर्गोत्रं सर्वलोकमाननीयं [तथा] नाऽपरस्येवंवादी को बुद्धिमान् भवेत्?, तथाहि-म-
याऽन्यैश्च जन्तुभिः सर्वाण्यपि स्थानान्यनेकशः प्राप्तपूर्वाणीति, तथोच्चैर्गोत्रनिमित्तमानवादी वा को भवेत्?, न कश्चित्सं-
सारस्वभावपरिच्छेदीत्यर्थः, किञ्च "कंसि वा एगे गिज्जे" अनेकशोऽनेकस्मिन् स्थानेष्वनुभूते सति तन्मध्ये कस्मिन्वा
एकस्मिन्नुच्चैर्गोत्रादिकेऽनवस्थिते स्थाने रागादिविरहादेकः कथं गृध्येत्?, तात्पर्य-आसेवां विदितकर्मपरिणामो विदध्याद्,

युज्येत गार्ह्यं, यदि तत्स्थानं प्राप्तपूर्वं नाऽभविष्यत्, तच्चाऽनेकशः प्राप्तपूर्वम्, अतस्तस्माभालाभयोर्नोत्कर्षापकर्षौ विधेयाविति,
 आह च "तम्हा" इत्यादि, यतोऽनादौ संसारे पर्यटताऽसुमताऽदृष्टायत्तान्यसकृदुच्चावचानि स्थानान्यनुभूतानि, तस्मात्क-
 थयिदुचादिकं मदस्थानमवाप्य 'पण्डितो' हेयोपादेयतत्त्वज्ञो 'न हृष्ये'न्न हृषं विदध्याद्, उक्तं च- 'सर्वसुखान्यपि बहुशः,
 प्राप्तान्यटता मयाऽत्र संसारे । उच्यैःस्थानानि तथा, तेन न मे विमयस्तेषु ॥ १ ॥ जई सो वि णिज्जरमओ, पडिसिद्धो
 अट्टमाणमहणेहि । अवसेसमयट्टाणा, परिहरियवा पयत्तेणं ॥२॥" नाऽप्यवगीतस्थानावाप्तौ वैमनस्यं विदध्याद्, आह च-
 "णो कुज्जे" अदृष्टयज्ञात्तथाभूतलोकासम्मतं जातिकुलरूपवललाभादिकमधममवाप्य 'न कुप्पे'न्न क्रोधं कुर्यात्,
 कतरलीचस्थानं शब्दादिकं वा दुःखं मया नाऽनुभूतमित्येधमवगम्य नोद्वेगवशेन भाव्यमुक्तं च- 'अवमानात्परिभ्रं-
 शा-द्वधवन्धनक्षयात् । प्राप्ता रोगाश्च शोकाश्च, जाल्यन्तरशतेष्वपि ॥ १ ॥ 'संते य अविम्वईदं, असोइदं पंडिण
 य असंते । सक्का हु दुमोचमियं, हियण हियं धरंतेणं ॥ २ ॥ होऊण चक्कवटी, पुहुइवती विमलपंडुरच्छतो । सो चेव नाम
 भुज्जो, अणाहसाकालओ होइ ॥ ३ ॥" ॥ ६० ॥

नरएसु वेयणाओ, अणोचमाओ असायचहुलाओ । रे जीव ! तए पत्ता, अणंतखुत्तो बहुविहाओ ॥ ६१ ॥

१ यदि तोऽसि निर्जन्मदः, मतिपिदोऽष्टमानमथैः । अवशेषमदृष्टानानि, परिहर्तव्यानि प्रयत्नेन ॥ १ ॥ २ ससु चाविसेतुमशोचितु पण्डितेन चाऽसरसु ।
 शक्यं हि दुमोचमिदं, कुर्येन हितं धरताम् ॥ २ ॥ भूत्वा चक्रवर्ती, पृथिवीपतिर्विमलपण्डुरच्छतः । स एव नाम भूयो-ऽनाथशाकालयो भवति ॥ ३ ॥

व्याख्या-रे जीव ! त्वया 'अनन्तकृत्यो'ऽनन्तवारान्, 'नरकेषु' रत्नप्रभादिषु सप्तसु 'बहुविधा' अनेकप्रकारा 'अनुपमा' अनन्यसदृशा असातेन-दुःखेन बहुला- व्याप्ता वेदना- असातावेदनीयकर्मजनिताः पीडाः प्राप्ता, यत उक्तं- "नेरइया णं भंते ! कइविहं वेयणं पच्चणुभवमाणा विहरंति !, गोयमा ! दसविहं, तंजहा-सीयं १ चसिणं २ खुहं ३ पिवासं ४ कंठूयं ५ परज्झं ६ जरं ७ दाहं ८ भयं ९ सेणं १०" [एतदीका]- "तत्र शीतोप्ये प्रतीते, क्षुण्णनर्त्तरकाणां सदा स्यायिनी, ते हि क्षुब्धेदनादह्यमानाः सकलजगद्दृष्टादिपुद्गलाहारेऽपि न तृप्यन्ति, पिपासा तु नित्यं कण्ठोष्ठतालुजिह्वादिशोपविधायिनी सकलजलधिजलपानेऽपि नो शाम्यति, कण्डूः क्षुरकादिभिरप्यनुच्छेद्या, "परज्झं" पारवश्यं, ज्वरो यावज्जीवमत्रत्याद- नन्तगुणो, दाहभयघोका अप्यत्रत्येभ्योऽनन्तगुणा इति" ॥ ६१ ॥

देवस्ते मनुजस्ते, पराभिजोगत्तणं उवगण्णं । भीसणदुहं बहुविहं, अणंतखुत्तो समणुभूयं ॥ ६२ ॥

व्याख्या-रे जीव ! त्वया 'देवत्ये' देवभवप्राप्तौ, तथा 'मनुजत्वे' मनुष्यभवप्राप्तौ, 'परे' स्वस्मादन्ये-देवा मनुजाश्च, तेषां 'अभियोगत्वं' परतन्त्रत्वं, 'उपगतेन' प्राप्तेन सता पारवक्ष्याद् 'अनन्तकृत्यो'ऽनन्तवारान् 'बहुविधं' अनेकप्रकारं 'भीषणं' भयानकं 'दुःखं' असातं 'समनुभूतं' वेदितम् ॥ ६२ ॥

तिरियगहं अणुपत्तो, भीममहावेयणा अणेगविहा । जम्मणमरणजरघट्ठे, अणंतखुत्तो परिब्भमिओ ॥ ६३ ॥

व्याख्या-हे जीव ! त्वं तिर्यग्गतिमनुप्राप्तोऽनेकविधा 'भीममहावेदना' रौद्रमहापीडा, विषहमाणः, सन्निति गम्यते,

जन्ममरणारयेदुःखान्तः 'परित्रान्तः' पर्यटित, उत्तमं च—“तिरिया कसंकुसारा, नियायवहवंधमारणसयाई । नवि
इदं पायंता, परत्य जइ नियमिया हुंता ॥ १ ॥” ॥ ६३ ॥

जानंति के रि दुःखगा, सारीरा माणसा च संसारे । पत्तो अणंतखुत्तो, जीवो संसारकंतारे ॥ ६४ ॥
प्याल्या-हे आत्मन् ! संसारकान्तारे यायन्ति कान्यपि 'शरीराणि' शरीरसम्बन्धीनि 'मानसानि' मनोभवानि वा
दुःखानि, तानि मर्याप्यप्ययं जीमोजन्तकृत्यः प्रासः ॥ ६४ ॥

तणहा अणंतपुत्तो, संसारे तारिसी तुमं आसी । जं पसमेउं सवो-दहीणमुदयं न तीरिज्जा ॥ ६५ ॥
प्याल्या-रे नीय ! संसारे तय ताहशी 'तृप्या' तृप्तिजन्यतारानासीत्, नरके इति गम्यते, यां तृप्यां प्रशमितुं 'स-
पौंदरीनां' सकलसमुद्राणां 'उदकं' जलं 'न शक्नुयात्' न समर्थ भवेत् ॥ ६५ ॥

आसी अणंतपुत्तो, संसारे ते छुहा बि तारिसिया । जं पसमेउं सवो, पुगलकाओ वि न तरिज्जा ॥ ६६ ॥
प्याल्या-रे नीय ! तय 'संसारे' नरकभये, अनन्तकृतस्त्राहशी 'धुधा' दुग्धला आसीद्, यां धुधां 'प्रशमितुं' निवर्त-
यितुं सर्वोऽपि पुत्रलकायो शृतादिर्यो न शक्नुयात् ॥ ६६ ॥

कारुणमणेगाई, जम्मणमरणपरियटणसयाई । दुक्खेण माणुसत्तं, जइ लहइ जहिच्छियं जीवो ॥ ६७ ॥
प्याल्या-हे नीय ! 'अनेकानि' अनन्तानि, जन्ममरणानां परावर्तनशतानि-कदाचिज्जन्म कदाचिन्मरणमित्येवंरू-

पाणि कृत्वा 'दुःखेन' कष्टेन, अयं 'जीव' आत्मा, यदि यह [च्छिक्]च्छया (?) 'मानुपत्वं' मनुजत्वं लभते, न तु सुखेन, कुशलपक्षकारी पुनः सुखेन मृत्वा सुखेनैव लभत इति गायार्थः ॥ ६७ ॥

तं तद् दुल्लहलंभं, विमुलयाचंचलं च मणुअत्तं । धम्मंमि जो विसीयइ, सो काउरिसो न सण्णुरिसो ॥ ६८ ॥

व्याख्या-तन्मनुजत्वं तथा चुल्लकादि दशोपनयन्यवस्थया 'दुर्लभलाभं' दुर्लभप्राप्तिं तथा विमुल्लतावच्चंचलं च, लब्ध्वेति गम्यते, यो मनुजो 'धर्मे' जिनप्राप्तिं, अदृष्टवशात् प्राप्ते 'विपीदति' विषण्णो भवति, धर्मं न सम्यगनुतिष्ठतीत्यर्थः, स 'कापुरुषः' कुत्सितपुरुषो, न सत्पुरुषः ॥ ६८ ॥

मणुस्सजम्मे तडिलद्धयंमि, जिणिवधम्मो न कओ य जेणं ।

तुट्ठे गुणे जह धाणुक्कणं, हत्था मलेयवा अवरस तेणं ॥ ६९ ॥

व्याख्या-मनुष्यजन्मनि संसाराभ्योनिधितटप्राये लब्धे सति येन मनुष्येण, चः पादपूरणार्थो, जिनेन्द्रधर्मोऽहिंसादि-
रूपो 'न कृतो' नानुचीर्णस्तेन मनुष्येण 'अवश्यं' निश्चितं, मरणावसाने हस्तौ 'मृदितव्यौ' घृष्टव्यौ, "हा ! हा ! मया सत्यां सामग्र्यां धर्मरूपं पार्थेयं न जगृहे, अथाहं किं करोमीति", कस्मिन् केनेव !, यथा 'गुणे' प्रत्यङ्गायां झटिते सति रणभूमौ 'घानुक्केण' घनुर्धरेण, हस्तौ मृदितव्यौ भवतस्तथा तेनाऽपि, मृदनातेर्मल इत्यादेशः ॥ ६९ ॥

२ जीव ! निसुणि चंचलसहाव, भिन्देहिणु सयल वि वज्जभाव ।
नवभेयपरिगढविहिजाल, संसारि अत्थि सह इंदयाल ॥ ७० ॥

ध्याएया-‘२ जीव !, त्वं ‘शृणु’ आकर्णय, किं तदित्याह ‘चञ्चलस्वभावान्’ चपलस्वरूपान्, सकलानपि
यादवभायान् शरीरादीन् तथा ‘नवभेदो’ नवप्रकारो यः ‘परिग्रहो’ धनधान्यक्षेत्रवास्तुरूप्यसुवर्णकुप्यद्विपदचतुष्पदरूपस्तस्य
यद् ‘विधिपजाळं’ अनेकप्रकारसमूहस्तच्च मुक्त्वा परलोके यास्यसीति गम्यते, अतः संसारे यदस्ति धनधान्यादिकं तत्सर्वं
‘इन्द्रजालमिव’ तन्त्रयलेनाविद्यमानवस्तुप्रकाशनमिव, इन्द्रजालं वस्तुगत्याऽसदित्यर्थः ॥ ७० ॥

पियपुत्तमित्तघरघरणिजाय, इहलोइअ सवि नियसुहसहाय ।

नवि अत्थि कोइ तुह सरणि मुक्ख !, इक्खु सहसि तिरिनरयदुक्ख ॥ ७१ ॥

ध्याएया-हे ‘मूर्ख !’ अज्ञानिन् !-आत्मन् !, यदर्थं त्वं द्रव्याद्युपार्जने परवशनादिकं कुरूपे तत्सर्वमैहलौकिकं पितापु-
त्रमित्रगृहगृहिणीनां ‘जातं’ समूहस्तव नरकादौ प्राप्तस्य ‘शरणे’ निर्भयत्वस्थापने, ‘निजशुभसहाय’ आत्मकल्याणनिमित्तं
न कोऽप्यस्ति, न कोऽपि तत्र त्रातेत्यर्थः, केवलं जन्मान्तरे ‘एक एव’ एकाक्येव, तिर्यङ्गरकदुःखानि सहिष्यसे, चे वर्त-
माने काले प्रतिक्षास्ते भूते भविष्यत्यपि भवन्तीति वचनाददुष्टः प्रयोगः ॥ ७१ ॥

कुसउगे जह ओसरिपिदुए, थोवं चिट्ठइ लंघमाणए । एवं मणुआण जीवियं, समयं गोयम ! मा पमायए ॥ ७२ ॥

व्याख्या-कुशाग्रे यथा 'अवदयायविन्दुकः' शरत्कालभाविश्लक्ष्णवर्षविन्दुः, स्वार्थे कः प्रत्ययः, 'स्रोकं' अल्पं, काल-
मिति गम्यते, तिष्ठति लम्बमानक, एवं मनुजानां जीवितं, अतः समयमपि गौतम ! मा प्रमादीरिति सूत्रार्थः ॥ ७२ ॥

संबुज्जह किं न बुज्जह ?, संयोहि खलु पेव दुल्लहा । नो हवणमंति राइओ, नो सुलहं पुणरवि जीवियं ॥ ७३ ॥

व्याख्या-श्री सूत्रकृताङ्गे वैतालिकाध्ययने भगवानादितीर्थकरो भरततिस्कारागतसंवेगान् स्वपुत्रानुद्दिश्यदमाह, यदि
या सुरासुरनरोरगतिरश्चः समुद्दिश्याऽऽह, यथा-'सम्बुज्जहं' यूयं धर्मे बोधं कुरुत, 'किं न बुज्जहं ?' एवंविधसामग्र्यां
सत्यां कस्माद्धर्मे बोधो न क्रियत ! इत्यर्थः, यतोऽकृतधर्माणां 'प्रेत्य' परलोकं सम्बोधिमप्राप्तिरूपा पुनर्दुर्लभा, खलु
शब्दस्याऽवधारणार्थत्वात् सुदुर्लभैव, नो 'हु'निश्चये, नैवाऽतिक्रान्ता रात्रय 'उपनमन्ति' पुनर्दोक्तन्ते, नह्यतिक्रान्तो यौव-
नादिकालः पुनरावर्त्तत इति भावः, पुनरपि 'जीवितं' संयमजीवितं, 'नो' नैव, सुलभं, यदि वा 'जीवितं' आयुश्छुटितं
तत्सन्धानं न शक्यत इत्यायुषोऽनियतत्वमाह ॥ ७३ ॥

डहरा बुद्धा य पासह, गम्भन्था वि चयंति माणवा । सेणे जह बटयं हरे, एवं आउखयंमि तुद्धह ॥ ७४ ॥

व्याख्या-"डहरा" बाला एव एके-केचिजीवितं त्यजन्ति, तथा वृद्धाश्च, गर्भस्था अपि मानवा, उपदेशयोग्यत्वा-
न्मानवग्रहणं, एतत् पश्यत यूयं, यत्सर्वास्वयवस्थासु प्राणी जीवितं त्यजतीति, तथाहि-त्रिपत्योपमायुष्कस्याऽपि पर्या-

एयनन्तरमन्तर्मुहूर्तैरेव कस्यचिन्मृयुरुपतिष्ठतीत्यत्र दृष्टान्तमाह—यथा श्येनो 'वर्त्तकं' तिचिचिर्जीवं 'हरते' हन्ति, एव-
मायुःक्षये प्राणान्मृयुरपहरेदायुःक्षये वा युष्यति जीवितम् ॥ ७४ ॥

तिहुयणजणं मरंतं, दद्रूण नयंति जे न अप्पाणं । विरमंति न पावाओ, धिद्धी धिट्त्तणं तारणं ॥ ७५ ॥

व्याख्या—'त्रिभुवनजनान्' समस्तलोकान्, स्त्रियमाणान् दृष्ट्वा य आत्मानं प्रक्रमाद्धर्मे 'न नयन्ति' न प्रापयन्ति, तथा
पापाच्च हिसादे'र्न विरमन्ति' न निवर्तन्ते, तेषां 'धुष्टत्वं' धार्ष्ट्यं, धिग् धिक् ॥ ७५ ॥

मा मा जंपह यहुअं, जे यद्धा चिक्खणेहि कम्ममेहिं । सवेसि तेसि जायइ, हियोवएसो महादोसो ॥ ७६ ॥

व्याख्या—खल्वेवममी पुनः पुनः प्रतिबोध्यमाना अपि किमिति न प्रसिबुध्यन्त इति 'बहु कं' बहुलं, 'मा मेति' निषेधे,
'जल्पत' यदत, यद्धा अयोग्यान् प्रत्युपदिशतो गुरुन्प्रति साधूनामिदं वाक्यं—हे गुरवो ! मा मा बहुकं हितोपदेशादिकं
जल्पत, कुतो !, यतो ये प्राणिनश्चिक्खणैर्निविडैः 'कर्मभिर्ज्ञानावर्णीयादिभिर्वेद्धा' आश्लिष्टा, स्तेषां प्राणिनां हितो-
पदेशो' धर्मोपदेशो महादोषो महाद्वेषो वा, दोषस्तु—“आमे घडे निहचं, जहा जलं तं घडं विणासेइ । इय सिज्जंतरहस्सं,
अप्पाहारं विणासेइ ॥ १ ॥” इत्यादिको, दर्पोन्नामप्ययमेवमनुशास्तीत्यादिरूपो द्वेषो वा 'जायते' भवति, ब्रह्मदत्त-
चक्रवर्त्यादिवद्, यत उक्तं—“उपदेशो हि मूर्खाणां, प्रकोपाय न शान्तये । पयःपानं भुज्झानां, केवलं विषवर्धनम् ॥ १ ॥”
ततश्च यस्मान्निविडकर्मणां हितोपदेशो महादोषो वा जायते तस्मात्तान् प्रति मा बहु बहु जल्पतेत्यर्थः ॥ ७६ ॥

कुणसि ममत्तं धणसय-णविहवपमुहेसुण्तंतदुक्खेसु । सिद्धिलेसि आयरं पुण, अणंतसुक्खंमि मुक्खंमि ॥७७॥

व्याख्या-रे मूढारामन् ! त्वं 'अनन्तदुःखेषु' अनन्तदुःखकारणेषु, धनस्वजनविभवप्रमुखेषु, धनं-हिरण्यादिः, स्वजनो-
मात्रादि, विभवो-हस्त्यन्वादिस्तप्रभृतिषु 'ममत्वं' ममीकारं करोषि, तथा चोक्तं श्रीआचाराङ्गे [लोकविजयाध्ययने प्रथ-
मोद्देशके] "माया मे पिया मे भाया मे भगिणी मे भज्जा मे पुत्ता मे धूता मे सुण्हा मे सहिसयणसंगंथसंयुया मे विवि-
त्तोपकरणपरियट्ठणभोग्यणच्छायणं मे, इच्छत्यं गहिए लोए वसे पमत्ते अहो य राओ य परितप्पमाणे कालाकालसमुट्ठाई
संजोगड्डी अट्टालोभी" [एतद्दीक्षा]-"मातृविषयो रागः संसारस्वभावादुपकारकर्तृत्वादोपजायते, रागे च सति मदीया
माता धुत्तिपासादिकां वेदनां मा प्रापदित्यतः कृषिवाणिज्यसेवादिकां प्राण्युपघातरूपां क्रियामारभते, तदुपघातकारिणि
च तस्यां वाऽकार्यप्रभृत्तायां द्वेष उपजायते, तद्यथा-अनन्तवीर्यप्रसक्तायां रेणुकायां रामस्येवेति, एवं पिता मे, पितृ-
निमित्तं रागद्वेषौ भवतो, यथा रामेण पितरि रागात्तदुपहन्तरि च द्वेषात्सप्तकृत्वः क्षत्रिया व्यापादिताः, सुमूमेनापि
त्रिःसप्तकृत्यौ ब्राह्मणा इति, भ्राता मे, भगिनी निमित्तेन च कुशमनुभवति प्राणी, तथा भार्यानिमित्तं रागद्वेषोद्भवस्त-
द्यथा-चाणाक्येन भगिनीभगिनीपत्याद्यवज्ञातया भार्याया चोदितेन नन्दान्तिकं द्रव्यार्थमुपगतेन कोपास्त्रन्दकुलं क्षयं
निन्ये, तथा पुत्रा मे न जीवन्तीत्यारम्भे प्रवर्तते, एवं दुहिता मे दुःस्विनीति रागद्वेषोपहतचेताः परमार्थमजानानस्तत्तद्वि-
धत्ते येनैहिकामुष्मिकानपाचानवामोति, तद्यथा-जरासन्धो जामातरि कंसे व्यापादिते स्वबलावलेपादपचुतवासुदेवपदा-

नुसारी सबलचाहनः क्षयमाप्त, लुपा मे न जीवतीत्यारम्भादौ प्रवर्तते, 'सखिस्वजनसंग्रन्थसंस्तुता मे' सखा-मित्रं, स्वजनः-पितृव्यादिः, सग्रन्थः-स्वजनस्याऽपि स्वजनः पितृव्यपुत्रशालादिः, सस्तुतो-भूयो भूयो दर्शनेन परिचितोऽथवा पूर्वसस्तुतो-मातृपित्रादिभिरभिहितः, पश्चात्संस्तुतः-शालकादिः, स इह ग्राह्यः, स च मे दुःखित इति परितप्यते, विविक्तं-शोभनं प्रचुरं वा, उपकरणं-हस्त्यभ्यरथासनमञ्चकादि, परिवर्तनं-द्विगुणत्रिगुणादिभेदभिन्नं तदेव, भोजनं-भोदकादि, आच्छादनं-पट्टयुगादि, तच्च मे भविष्यति नष्टं वा, "इच्छत्य"मिति, इत्येवमर्थं गृह्यो लोकस्तेष्वेव मातृपित्रादिरागादि-निमित्तस्थानेष्वामरणं, प्रमत्तो-ममेदमहमस्य स्वामी पोषको वेत्सेवं मोहितमना 'वसेत्' तिष्ठेदिति, उक्तं च-'पुत्रा मे भ्राता मे, स्वजनो मे गृहकलत्रवर्गो मे । इति कृतमेवशब्दं, पशुमिव मृत्युर्जनं हरति ॥ १ ॥ पुत्रकलत्रपरिग्रह-ममत्व-दोषैर्नरो प्रजति नाशम् । कृमिक इव कोशकारः, परिग्रहादुःखमाप्नोति ॥ २ ॥' × × × तदेवं कपायेन्द्रियप्रमत्तो मातृपि-त्राद्यर्थमर्थोपाजनरक्षणतत्परो दुःखमेव केवलमनुभवतीत्याह च-"अहो" इत्यादि, अहश्च सम्पूर्णं रात्रिं च, च शब्दात्प-क्षं मासं च निवृत्तशुभाध्यवसायः परि-समन्तात्तप्यमानः परितप्यमानः सन् तिष्ठति, तद्यथा-'कइ या वच्चइ सत्यो ? किं भंडं ? कतथ केत्तिया भूमी ? । को कयविक्रयकालो ?, निविसई किं कहिं केण ? ॥ १ ॥' इत्यादि, स च परितप्य-मानः किंभूतो भवतीत्याह-'काले'त्यादि, कालः-कर्तव्यावसरस्तद्विपर्यासोऽकालः, सम्यगुत्थातुं-अभ्युद्यन्तुं शीलमस्येति समुत्थायीति पदार्थो, वाक्यार्थस्तु काले-कर्तव्यावसरे अकालेन-तद्विपर्यासेन समुत्तिष्ठेऽभ्युद्यतमनुष्ठानं करोति, तच्छी-

१ कदा प्रवर्तते साधे, किं भाण्डं कुत्र कियती भूमि. । क कयविक्रयकालो, निविशति (निर्गच्छति) किं क केन ? ॥ १ ॥

लब्धेति, कर्तव्यावसरे न करोतीत्यन्यदा च विदधातीति, यथा वा काले करोत्येवमकालेऽपीति, यथा वाऽनवसरे न करो-
त्येवमवसरेऽपीति, अन्यमनस्कत्वादपगतकालकालविदेक इति भावना, यथा प्रद्योतेन मृगापतिरपगतभर्तृका सती ग्रह-
णकालमतिवाह्य कृतप्राकारादिरक्षा विघृक्षितेति, यस्तु पुनः सम्यक्कालोत्थायी भवति स यथाकालं परस्परानावाधया सर्वाः
क्रियाः करोतीति, तदुक्तं-‘भास्वरष्टभिरह्वा च, पूर्वेण वयसाऽऽयुषा । तत्कर्तव्यं मनुष्येण, येनाऽन्ते सुखमेधते ॥ १ ॥’
धर्मानुष्ठानस्य च न कश्चिदकालो मृत्योरिवेति, किमर्थं पुनः कालकालसमुत्थायी भवतीत्याह-“संजोगद्वी” संयुज्यते
संयोजनं वा संयोगोऽर्थः-प्रयोजनं संयोगार्थः, सोऽस्याऽस्तीति संयोगार्थी, तत्र धनधान्यहिरण्यद्विपदचतुष्पदराज्यभा-
र्यादिः संयोगस्तेनाऽर्थी-तत्प्रयोजनी, अथवा शब्दादिविषयः संयोगो मातापितृादिभिर्था, तेनाऽर्थो कालाकालसमुत्थायी
भवतीति, किञ्च “अङ्गलोभी” अर्थो-रत्नकुप्यादिस्तत्र आ-समन्ताहोभोऽर्थालोभः, स विद्यते यस्येत्यसावपि काला-
कालसमुत्थायी भवति, मम्मणवणिगवत्तथाहि-असावतिक्रान्तार्थोपार्जनसमर्थयौवनवया जलस्यलपथप्रेषितनानादेशभा-
ण्डभृतबोहित्थगन्तुकोष्टमण्डलिकासमृत्तसम्भारोऽपि प्रावृषि सप्तरात्रावच्छिन्नशुशलप्रमाणजलधाराचर्यनिरुद्धसकलप्राणि-
गणसञ्चारमनोरथार्या महानदीजलपुरानीतकाष्ठानि जिघृक्षुरुपभोगधर्मावसरे निवृत्तापराधोपशुभपरिणामः केवलमर्थोपा-
र्जनप्रवृत्त इति, उक्तं च-“उर्वखण्ड खण्ड निहण्ड, रत्तिं ण सुअति दिया वि य ससंको । लिपइ ठण्ड सययं, लंछिय-

१ उखलति खनति निदधाति (निहन्ति), रात्रौ न स्वपिति दिवाऽपि च सद्यःकः । लिपति स्वगत्यति खतवत्, एच्छितप्रतिच्छादित करोति ॥ १ ॥ सुखद-
न तावद्विक- (विन्यांपारो), विमिष्टं वाऽपि चक्ष मन्दव्याप्ति । नाऽपि च वत्स्यामि गृहे, कर्तव्यमिदं बह्वय ॥ २ ॥

पडिलंछियं कुणइ ॥ १ ॥ भुंजसु न ताव रिक्को, जेमेउं नवि य अज्ज मज्जीहं । न वि य वसीहामि घरे, कायवमिणं बहुं
अज्ज ॥ २ ॥” अथ प्रकृतार्थो-अनन्तसौख्ये मोक्षे पुनरदरं अनुरागं, ‘शियिलयसि’ शियिलं कुरुषे, मोक्षगमनाय तच्छे-
तुव्वहिंसादिपु न प्रवर्तसे इति भावः ॥ ७७ ॥

संसारो दुहहेऊ, दुखखफलो दुस्सहदुक्खरूवो य । न चयंति तं पि जीवा, अइवद्धा नेहनिअलेहिं ॥ ७८ ॥

न्याख्या-हे जीव ! अयं संसारो दुःखस्य हेतुः-कारणं, तथा दुःखमेव फलं यस्याऽसौ दुःखफलः, च पुनः ‘दुस्सहं,
सोदुमशक्यं यहुःखं तद्रूपस्वरूपः, तमपि संसारं ‘जीवाः’ प्राणिनः ‘त्नेहनिगइः’ प्रेमशङ्खलाभिः ‘अतिवद्धा’ अतिशयेन
गृहीता न त्यजन्ति, ब्रह्मदत्तादिवत्, ब्रह्मदत्तो मारणान्तिकरोगवेदनादिभिरभिभूतः सन्तापातिशयात् स्पृशन्तीं प्रणयि-
नीमिप विन्धासभूमिं मूर्च्छां बहुमन्यमानस्तथा हस्तीकृतो विहस्ततया, विषयीकृतो वैषम्येण, गोचरीकृतो ग्लान्या, दष्टो
दुःखासिकया, क्रोडीकृतः कालेन, पीडितः पीडाभिर्निरूपितो नियत्या, आदित्सितो देवेन, अन्तिकेऽन्त्योच्छ्वासस्य, मुखे
महाप्रयासस्य, द्वारि दीर्घनिद्राया, जिह्वाग्रे जीवितेशस्य वर्तमानो, विरलो वाचि, विहलो वपुषि, प्रचुरः प्रलापे, जितो
जृम्भिकाभिरित्येवम्भूतामवस्थामनुभवन्नपि महामोहोदयान्द्रोगांश्चिकाङ्क्षिषुः पार्श्वोपविष्टां भायामनवरतवेदनावशगलद-
श्रुरक्तनयनां कुरुमति ! कुरुमतीत्येवं व्याहरन्नयः सप्तमीं नरकपृथ्वीमगात्, तत्राऽपि तीव्रतरवेदनाऽभिभूतोऽप्यविगणय्य
वेदनां तामेव कुरुमतीं व्याहरतीत्येवम्भूतो भोगाभिष्वङ्गो दुस्त्यजो भवति कैपाश्चिद्, अन्येषां पुनर्महापुरुषाणामुदारसत्त्वा-

नामात्मनोऽन्यच्छरीरमित्येवमवगतत्त्वानां सनत्कुमारादीनामिव ययोक्तारोगवेदनासद्भावे सत्यपि मयैवैतत् कृतं सोढ-
यमपि मयैवेत्येवं जातनिश्चयानां कर्म क्षणोद्यत्तानां न मनःपीडोत्पद्यते इति, उक्तं च—“उद्यो यः स्वत एव मोहसलिलो
जन्मालयालोऽशुभो, रागद्वेषकषायसन्ततिमहानिर्विघ्नीजस्तथा । रोगैरङ्कुरितो विपत्कुसुमितः कर्मद्रुमः साम्प्रतं, सोढा नो
यदि सम्यगेव फलितो दुःखैरधोगामिभिः ॥ १ ॥ पुनरपि सहनीयो दुःखपाकस्तमायं, न खलु भवति नाशः कर्मणां सञ्चि-
तानाम् । इति सह गणयित्वा यद्यदायाति सम्यक्, सदसदिति विवेकोऽन्यत्र भूयः कुतस्त्यः ? ॥ २ ॥” ॥ ७८ ॥

नियकम्मपवणचलिओ, जीवो संसारकाणो घोरे । का का विडंबणाओ, न पावए दुसहदुयत्ताओ ॥ ७९ ॥

न्याख्या—अयं ‘जीव’ आत्मा ‘घोरे’ रौद्रे ‘संसारकानने’ भवकान्तारे ‘निजकर्मपवनचलित’ आत्मीयज्ञानावरण्यादि-
कर्मघायुमेरितो ‘दुस्सह’ सोढुमशक्यं दुःखं याम्यस्ता दुस्सहदुःखा, एवंविधाः काः का ‘विडम्बना’ वधवन्धादिरूपाणि
विगोपनानि न प्राप्नुयात् ? अपि तु सर्वा अपि ॥ ७९ ॥

सिसिरंमि सीयलानिल-लहरिसहस्सेहि भिन्नघणदेहो । तिरियत्तणंमि रण्णे, अणंतसो निहणमणुपत्तो ॥ ८० ॥

न्याख्या—हे जीव । त्वं ‘तिर्यक्त्वे’ तिर्यग्भवे ‘अरण्ये’ कान्तारे ‘क्षिप्रिरे’ शीतकाले ‘शीतलानिललहरिसहस्रैर्’ हेमन्त-
वातप्रवाहसहस्रैर्’ धनं प्रचुरं यथा स्यात्तथा ‘भिन्नो’ व्यधितो देहो यस्य स भिन्नघनदेहः, प्राकृतत्वाद् व्यत्ययः, एवंविधः सन्
‘अनन्तशो’ अनन्तवारान्, यावन्निघनं विनाशमनुप्राप्तः ॥ ८० ॥

गिम्हायवसंततो, रणे छुहिओ पिवासिओ यहुसो । संपत्तो तिरियभवे, मरणदुहं बहु विस्रंतो ॥ ८१ ॥
 व्याख्या-रे जीव ! त्वं तिर्यग्भवे 'अरण्ये' अरण्यान्तः पतितो, 'ग्रीष्मात्तेन' उष्णकालात्तेन, 'सन्तसः' सन्ता-
 पितः-पीडितः सन् 'बहुशो' बहून्यारान् 'क्षुषितो' बुभुक्षितः, 'पिपासित' स्तुपितो, 'बहु' अतिशयेन, खिद्यमानो मरण-
 दुःखं सम्प्राप्तः ॥ ८१ ॥

वासासु रणमज्झे, गिरिनिज्जरणोदगेहि बुज्झंतो । सीआनिलज्झविओ, मओसि तिरियत्तणे यहुसो ॥ ८२ ॥
 व्याख्या-रे जीव ! त्वं अरण्यमध्ये 'तिर्यक्त्वे' तिर्यग्भवे 'वर्पासु' वर्षाकाले, गिरीणां यानि 'निर्झरणोदकानि' प्रश्रव-
 णजलानि, तैः 'ऊह्यमान'स्ततः स्थलादन्यत्र नीयमानः 'शीतलानिलेन' हिमवातेन दग्धः सन् 'बहुशो' वारंवारं 'मृतोऽसि'
 पश्यत्वं प्राप्तोऽसि ॥ ८२ ॥

एवं तिरियभवेसुं, कीसंतो दुक्खसयसहस्सेहिं । वसिओ अणंतखुत्तो, जीवो भीसणभवारण्णे ॥ ८३ ॥
 व्याख्या-'एवं' पूर्वोक्तप्रकारेण तिर्यग्भवेसु जीवो दुःखशतसहस्रैः 'क्लियन्' क्लेशं प्राप्नुवन् सन् अनन्तवारान् भीषण-
 भवारण्ये 'उपितः' स्थितः ॥ ८३ ॥

दुह्ज्हुकम्मपलया-निलपेरिओ भीसणंमि भवारण्णे । हिंडंतो नरएसु वि, अणंतसो जीव ! पत्तोऽसि ॥ ८४ ॥
 व्याख्या-हे जीव ! त्वं 'भीषणे' भयजनके भवारण्ये 'उपितः' स्थितः, संसारकान्तरे 'दुष्टानि' दुष्टफलानि यान्यष्ट-

संख्यानि कर्माणि ज्ञानावरणीयादीनि, तान्येव 'प्रलयानिलः' प्रलयपर्वनस्तेन 'प्रेरितो' दोलितो 'हिण्डमानः' परिचमन् सन्नरकेष्वपि 'अनन्तशो' अनन्तवारान्, प्रक्रमाद्गुःखं प्राप्तोऽसि ॥ ८४ ॥

सत्तसु नरयमहीसु, वज्रानलदाहसीअविअणासुं । वसिओ अणंतखुत्तो, विलयंतो करुणसेद्धेहिं ॥ ८५ ॥

व्याख्या-रे जीव ! एवं 'सप्तसु' सप्तसंख्यासु नरकपृथ्वीषु रत्नप्रभादिषु 'यज्रानलस्य' वज्राग्नेर्'दायस्य' उज्जस्य 'शीतस्य' च, हिमस्य, या 'वेदनाः' पीडास्तासु 'करुणदाहैः' दयाजनकरुतैर्विलपन् विलापं कुर्वन् सन् 'अनन्तकृत्यो' अनन्त-वारान् 'उपितः' स्थितः, नरकेषूप्यवेदनायाः शीतवेदनायाश्च स्वरूपमेवमागमज्ञाः प्रज्ञापयन्ति, तथाहि-निदाघचरम-समये नभोमध्यमधिरूढे चण्डमहसि, मेघनिर्मुक्ते नभसि, कस्यापि पुंसो अत्यन्तपि सप्रकोपाभिभूतस्य निषिद्धातपवार-णस्य सर्वतो दीप्तवह्निल्यालाकरालस्य यादृगुष्णवेदना जायते ततोऽप्युष्णवेदनेषु नरकेषु नारकाणामनन्तगुणा, अपि च यदि नारका उष्णवेदनेभ्यो नरकेभ्य उत्पाद्य ज्वलत्त्वादिराज्ञारराशौ प्रक्षिप्य ध्मायन्ते तदा चन्दवलिप्ता इवाऽत्यन्तसु-खान्निद्रामपि लभेयन् । तथा पापे माघे वा रात्रौ निरस्त्रे नभसि हृदयादिकम्पकृतिं वाति मारुते हिमाचलस्यलीकृतस्थिते-निर्देशेर्निराश्रयस्य निरावरणस्य तुषारकणसिक्काद्भस्य पुंसो या शीतवेदना ततोऽपि शीतवेदनेषु नरकेषु नारकाणामनन्त-गुणा, किञ्च यदि नारकाः शीतवेदनेभ्यो नरकेभ्य उत्पाद्य यथोक्तपुरुषस्थाने स्थाप्यन्ते तदा ते प्राप्तात्यन्तनिर्वात-स्थाना इव निरुपमसुखान्निद्रामप्यासादयेयुरिति ॥ ८५ ॥

पियमायसयणरहिओ, दुरंतवाहिहिं पीडिओ बहुसो। मणुयभवे निस्सारे, विलविओ किं न तं सरसि? ॥ ८६ ॥

व्याख्या-रे जीव ! 'निस्सारे' असारे मनुष्यभवे त्वं मातृपितृस्वजनै 'रहितो' विरुक्तः, प्राकृतत्वाद्विपर्ययो, 'दुरन्त-
व्याधिभिः' दुःखेनान्तोऽवसानं येषां ते दुरन्ता, एवंविधा ये व्याधयस्तैः पीडितः सन् 'बहुशो' बहुभिः प्रकारैर्'विल(पितो)प्तो'
विलापं कृतवान्, तं विलापं किं न 'सरसि' विचारयसि?, अन्यत्रापि मनुष्यभवदुःखाधिकारे उक्तं-“नत्थि घरे मह
दयं, विलसइ लोओ पयइइ च्छणुत्ति । डिभाइ रुअंति घरे, हज्जी किं देमि ? घरणीए ॥ १ ॥ दिति न मह ठोअं पि हु,
अत्तसमिज्जीइ गधिया सयणा । सेसा वि हु धणिणो परि-हवंति न हु दिति अवगासं ॥ २ ॥ अज्ज घरे नत्थि घयं, तिछं
छोणं च इंधणं वत्थं । जाया उ अज्ज तउणी, कल्ले किह होही ? कुटुंबं ॥ ३ ॥ वट्टइ घरे कुमारी, बालो तणओ विट्ठप्पइ
न अत्थं । रोगण्हलं कुटुंबं, ओसहमुछाइयं नत्थि ॥ ४ ॥ उड्डोआ मह घरणी, समागया पाहणा बहु अज्ज । जिण्णं घरं
च हट्ठं, झरइ जलं गलइ सवं पि ॥ ५ ॥ कलहकरी मह भज्जा, असंबुडो परिअणो प्हू विसमो । देसो अधारणिज्जो, एत्तो
वच्चांमि अन्नत्थ ॥ ६ ॥ जलहिं पविसेमि महि, भमेमि धाउं धमेमि अहवा वि । विज्जं मंतं साहे-मि देवयं वा वि अच्चेमि
॥ ७ ॥ जीवइ अज्ज वि सत्तू, मज्जो अ इट्ठो प्हू अ मह रुट्ठो । दाणिग्गहणं मग्गं-ति विहविणो कत्थ वच्चांमि ? ॥ ८ ॥
इच्चाइ महान्तिता, जरगहिया णिच्चमेव य दरिदा । किं अणुहवंति सुक्खं?, कोसंबीनयरिविप्पुव ॥ ९ ॥” तत्कथानकमिदं-
कौशाम्ब्यां सोमिलो द्विज आजन्मदरिद्रो भार्यापुत्रपुत्रिकादिकुटुम्बबहुलोऽन्यदा धनार्जनाय देशान्तरे गतः सन् वाणि-

ज्यादिव्यापारहितं सदान-भोगं योगिनेकमद्राक्षीत्, स घ तं द्विजं चिन्तातुरं पृच्छति-का चिन्ता!, तेनोक्तं- दारिद्र्यं चिन्ताकारि, योगी स्माह- त्वामीश्वरं करोमि, यदहं कथयामि तत्त्वया कार्यं, ततो द्वावपि पर्वतनिकुञ्जे गतौ, योगी ग्राह-एय स्वर्णरसः शीतवातातपादिसहमानैः-शुष्ककन्दमूलफलाग्निभिः क्षमीपत्रपुटैर्मैल्यते, द्वाभ्यामपि ततस्तथैव गृहीतो रसः, भृतं तुभ्यं, विनिर्गतौ वनात्, योगी स्माह-भो ! अप्रमत्तेन तुम्बकं धार्यं, दुःखेन पण्मासैर्मौलितोऽस्ति रसोऽयं, इत्येवं पुनः पुनः कथने रुष्टो विप्रो, ढोलितं तुम्बं, सागपत्रैरितस्ततः क्षिप्तो रसो गतः सर्वः, ततोऽयोग्योऽयमिति परित्यक्तः पृथिव्या भ्रान्त्या मृत इति ॥ ८६ ॥

पवणुघ गयणमग्ने, अलक्लिबो भमइ भववणे जीवो । ठाणट्ठाणंमि समु-ल्लिज्जण घणसयणसंघाए ॥ ८७ ॥

व्याख्या-हे आत्मन् ! अयं 'जीवः' प्राणी स्थाने स्थाने घनस्वजनसघातात् "समुल्लिज्जण"ति समुल्लय-त्यक्त्वा भववने 'अलक्षितो' अज्ञातस्वरूपः सन् 'भ्रमति' पर्यटति, कस्मिन् क इव !, 'गगतमार्गे' नभोवर्त्मनि पवन इव, यथा गगने 'पवनो' वातो 'अलक्षितो' अदृश्यरूपः सन् भ्रमति, तथाऽयं जीवोऽपि ॥ ८७ ॥

विधिज्जंता असयं, जम्मजरामरणतिर्व्वकुत्तेहिं । दुहमणुहवन्ति घोरं, संसारे संसरंत जिया ॥ ८८ ॥

व्याख्या-हे आत्मन् ! अमी जीवाः संसारे चातुर्गतिकरूपे 'ससरन्त' इतस्ततः पर्यटन्तः सन्तो 'असकृद्' घोरं घोरं

१ तुभ्यस्तुभ्यादय इति निपात्यन्ते, तुम्बमलालु ।

‘घोरं’ रौद्रं ‘दुःखं’ असातं ‘अनुभवन्ति’ प्राप्नुवन्ति, किम्भूता जीवाः !, जन्मजरामरणान्येव ‘तीक्ष्णा’ निशिता, ये ‘कुन्ताः’ प्राप्तास्ते ‘विध्यमाना’ मेद्यमाना, अत एव दुःखानुभवनं जीवानाम् ॥ ८८ ॥

तह वि खणं पि कया वि हु, अन्नाणमुअंगंडकिआ जीवा । संसारचारगाओ, न य उविज्जंति मूढमणा ॥ ८९ ॥
 व्याख्या-यद्यन्येयं दुःखमनुभवन्ति तथाऽपि, ‘हु’निश्चये, ‘कदाऽपि’ कस्मिन्नपि प्रस्तावे, अमी ‘मूढमनसो’ मूर्खा जीवा, अज्ञानमेव मुजङ्गस्तेन ‘दष्टा’ भक्षिता, अज्ञानान्धा इत्यर्थः, ‘क्षणमपि’ स्तोककालमपि, संसार एव ‘चारको’ गुसिगृहं, तस्मात् ‘न चोद्विजन्ते’ नोद्विग्ना भवन्ति ॥ ८९ ॥

फीलसि कियंत वेलं, सरीरवावीइ जत्थ पइसमयं । कालरहद्वघडीहिं, सोसिजइ जीविअंभोहं ॥ ९० ॥
 व्याख्या-रे जीव ! त्वं ‘शरीरवाप्यां’ देहरूपदीर्घिकायां कियतीं ‘वेलां’ समयं यावत् ‘क्लीडिव्यसि’ रंस्यसे !, कियन्तं कालं स्थास्यसीत्यर्थः, यत्र शरीरवाप्यां ‘प्रतिसमयं’ प्रतिक्षणं कालरघद्वघटीभिर्जीवितान्भ ओयो’ जीवितजलप्रवाहः शोष्यते, यथा घापी अरहद्वघटीभिः प्रतिसमयं निर्वास्यमानजलेन शोपमासादयति, तथेदं शरीरमपि प्रतिसमयं कालातिक्रमणेन जीवितजलशोषणाद्रिकं जायत इत्यर्थः ॥ ९० ॥

रे जीव ! बुज्झ मा सु-ज्झ मा पमायं करेसि रे पाव ! । किं परलोए गुरुदु-क्खभायणं होहिसि ? अयाण ! ९१ ?
 व्याख्या-‘रे जीव !’ आत्मन् ! त्वं ‘बुध्यस्व’ धर्मे बोधं कुरु, ‘मा मुह्य’ मा मोहमामुहि, ‘रे पाव !’ दुष्टात्मन् !, अह-

एवमात्माप्ते धर्मे मा 'प्रमाद' मा आलस्यं कुरु, हे 'अज्ञान !' मूढ ! 'परलोके' परमवे 'गुरुदुःखानां' महदसातवेदनीय-
कर्मजन्यपीडानां 'भाजनं' पात्रं किं भवसि ? , वर्तमानायां भविष्यत्प्रयोगः प्राकृतत्वात् ॥ ९१ ॥

बुद्धसु रे जीव ! तुमं, मा मुञ्चसु जिणमयम्मि नाज्जणं। जम्हा पुणरवि एसा, सामग्गी दुल्लहा जीव ! ॥ ९२ ॥

व्याख्या-रे जीव ! त्वं 'बुध्यस्व' धर्मे बोधं कुरु, 'ज्ञात्वा' यथास्वरूपमवबुध्य 'जिनमते' सर्वज्ञदासने 'मा मुह्य' मा मोहं याहि, जिनमतं सन्यक् प्रतिपद्यस्वेत्यर्थः, यस्माद् हे जीव ! 'पुनरपि' एकदाः काकतालीयन्यायेन प्राप्ता विद्यते, परं भूयोऽप्येषा सामग्री-साधुश्रद्धादिरूपा, 'चत्तारि परमंगाणि, दुल्लहाणीह जंतुणो । माणुसत्तं सुइ सद्धा, संजमम्मि य वीरियं ॥ १ ॥' इति रूपा वा, 'दुर्लभा' दुष्प्रापा, चक्रवेधवत्तथाहि-इंदपुरं नगरं, इंदवत्तो राया, तस्स इट्ठाणं वराणं देवीणं बावीसं पुत्ता, अण्णे भणंति-एक्काए चेव देवीए पुत्ता, ते सबे राइणोणं पाणसमा, अण्णा एक्का अमच्चधूया, सा परंपरिणंतेण दिट्ठिल्लिया, सा अण्णता कयाइ रिउण्हाता समाणी अब्बति, रायणा य दिट्ठा, का एस सि ? , तेहि भणितं-तुज्झ देवी एसा, ताहे सो ताए समं रत्तिं एक्कं वसितो, सा य रितुण्हाता, तीसे गम्भो लग्गो, सा य अमच्चेण भणिछिता-ज्जा तुब्भं गम्भो आहूतो भवति तदा ममं साहेज्जसु, ताए तस्स कथितं दिवसो मुहुत्तो जं च रायएण उल्लवितं सोत्ति-यंकांरो, तेण तं पत्तए लिहितं, सो य सारवेत्ति, णवण्हं भासाणं दारजो जातो, तस्स दासवेडाणि तद्विवसं जाताणि,

१ सकेज ।

तंजहा-अग्नियओ पद्यतओ बहुलियो सगरो य, ताणि सहजाताणि, तेण कलायरिअस्स उवणीतो, तेण लेहाइताओ
गणियप्पधाणाओ वावत्तरि कलाओ गहितो, जाधे ताओ गहिति आयरिया ताधे ताणि तं कट्ठति वावळति य, पुब-
परिचएणं ताणि रोडति, तेण ताणि गो चव गणिताणि, गहिताओ कलाओ, ते अ अण्णे वावीसं कुमारा गहिज्जंता
तं आयरियं पिट्ठति, अवयणाणि भणंति, जति सो आयरियो पिट्ठति ताधे गंतूण माऊणं साहति, ताहे ताओ आयरियं
खिसति-कीस आहणसि !, किं सुलभाणि पुत्तजस्माणि !, ततो ते ण सिक्खियाओ । इओ य महुराए पवओ राया, तस्स
सुता निधुति नाम दारिया, सा रण्णो अलंकिया उवणीया, राया भणति-जो तव रोयति [सो ते] भत्तरो, ततो ताए
णातं-जो सूरु वीरो विक्कतो सो मम भत्ता होउ, से पुण रत्नं दिज्जा, ताधे सा य वलवाहणं गहाय गता इंदपुरं नगरं,
तस्स इंदवत्तस्स रण्णो बहवे पुत्ता (सुएल्लिया), इंदवत्तो तुट्ठो चित्तेइ-णूणं अण्णेहितो राईहितो लट्ठो तो आगमितो,
ततो तेण उस्सितपडागं नगरं कारितं, तत्थ एकम्मि अक्खे अट्ठ चकाणि, तेसिं परतो धीयल्लिया, सा अच्छिम्मि विधि-
तथा, ततो इंदवत्तो राया संनद्धो निगतो सह पुत्तेहिं, सा वि कण्णा सवालंकारविभूसिया एगंसि पएसे अच्छति, सो रंगो
रायाणो, ते य दंडभडभोइया, जारिसो दोवतीए, तत्थ रण्णो जेड्ढो पुत्तो सिरिमाली णाम कुमरो, सो भणितो-पुत्त !
एसा दारिया रत्नं च धेत्तवं अतो विंघ एतं पुत्तलियं ति, ताधे सो अकतकरणो तस्स समूहस्स मज्जे धणूं चव गेण्हितुं
ण तरति, कहंचिडेण गहितं, तेण जत्तो वच्चउ तत्तो वच्चउ चि मुक्को सरो, सो चक्के अफडितूण भग्गो, एवं कस्स वि
एकं अरगंतरं बोलीणो, कस्सइ दोण्हि कस्सइ तिण्हि, अण्णेसिं बाहिरेणं चव णीति, ताधे राया अधितिं पगतो, अहो !!

अहं एतेहिं धरिसितो चि, ततो अमर्चेण भणितो-कीस अधितिं करेह ? राया भणति-एतेहिं अहं अप्पधाणो कतो, अम-
चो भणति-अत्थि पुणो अण्णो तुज्झ पुत्तो मम धूताए तणओ भणाइओ सुरिंदत्तो नाम, सो समत्थो विंधेदं, अमि-
ण्णाणाणि से कहिताणि, कहिं सो ? दरिसितो, तचो राइणा अवगूहितो भणितो-सेयं तव एए अट्टरहचक्के भेत्तूण पुत्त-
लियं अच्छिम्मि विंधित्ता रत्तसुहं निबुत्ति दारियं संपावित्तए, ततो कुमारो जथा आणवेहत्ति भणित्तूण ठाणं ठाइत्तूण
धणुं नेणहति, लक्खाम्भिसुहं सरं सज्जेति, ताणि य दम्मस्सुवाणि चव्हिसि ठिताणि रोडति, अण्णे य उभयतो पासिं गहि-
तत्तवगा, जति कहवि लक्खस्स चुक्कति ततो सीसं छिंदितवं ति, सो वि से उवग्गओ पासे ठिओ भयं देति-मारिज्जसि
जइ चुक्कति, ते वावीसं पि कुमारा एस विधिस्सति चि विसेसं उलुंठाणि विग्याणि करेति, ततो ताणि चत्तारि ते य दो
पुरिसे वावीसं च कुमारे अगणितेण ताणं अट्टण्हं रहचक्काणं अंतरे जाणिअण तंमि लक्खे गिरुद्धाए विट्ठीए अण्णमतिं
अकुणमाणेण सा धीइल्लिया वामे अच्छिम्मि विद्धा, ततो लोकेण चक्किट्टकुडुकुम्मिस्तो साधुक्कारो कतो, जथा तं चक्कं
दुलं भेत्तुं, एवं एसा सामग्गी वि ॥ ९२ ॥

दुलहो पुण जिणधम्मो, तुमं पमायायतो सुहेसी य । दुसहं च नरयदुक्खं, कह होहिसि तं न याणामो ॥ ९३ ॥

व्याख्या-हे जीव ! अयं 'बिनधर्मः' तीर्यकृत्पणीतो धर्मो अहिंसादिकश्चो लब्ध इति गम्यते, पुनर्'दुर्लभो' दुष्प्रापः,
त्वं च 'प्रमादाकर' आलस्यादिलानि, आलस्याद्युपहतो हि धर्मं न प्राप्नोति, प्राप्तमपि सम्यग् नाऽनुतिष्ठति, यत इत्तं-

श्रीआचर्यकनिर्युक्तौ-“आलंस्स- मोह-उवण्णा, थंभा कोहो पमार्य-किविणत्ता । भय-सोंगा अण्णाणीं,-उवखेव-कुतूहला रमणी ॥ १ ॥ आलस्यान्न साधुसकाशं गच्छति शृणोति वा, मोहाद् गृहकर्तव्यतामूढो वा, अवज्ञातो वा-कि-भेते विजानन्तीति, स्तम्भाद्वा-जात्याद्यभिमानात्, क्रोधाद्वा-साधुदर्शनादेव कुप्यति, प्रमादाद्वा-मद्यादिलक्षणात्, कृप-गत्वाद्वा-दातव्यं [भविष्यति] किञ्चिदिति, भयाद्वा-नारकादिभयं वर्णयन्तीति, शोकाद्वा-इष्टवियोगजात्, अज्ञानात्-कुह-दिमोहतः, व्याक्षेपाद्गृहकर्तव्यतामूढः, कुतूहलान्नदादिविषयात्, रमणात्-लावकादि खेडुनेति गाथार्यः, एतेहि कारणेहि, लब्धुण सुदुलभं पि माणुस्सं । न लहइ सुतिं हियकरि, संसारुत्तारिणिं जीवो ॥ २ ॥” तथा त्वं ‘सुखैपी च’ ऐहिकसुख-वाञ्छकः, नरकदुःखं च ‘दुस्सह’ सोढुमशक्यं, अतस्त्वं कथं भविष्यसि परलोके तन्न जानीमः ॥ ९३ ॥

अधारेण धिरो समले-ण निम्मलो परवसेण साहीणो । देहेण जइ विटप्पह, धम्मो ता किं न पज्जत्तं ? ॥ ९४ ॥

व्याख्या-रे जीव ! ‘अस्थिरेण’ अथाश्वतेन देहेन यदि ‘स्थिरः’ परलोकानुगामी, धर्म उपाज्यते तदा ‘किं न पर्याप्तं ?’ किं न परिपूर्णं ?-किं न सम्पन्नमित्यर्थः, तथा ‘समलेन’ पुरीषप्रश्रवादिपूर्णेन देहेन ‘निर्मलो’ निर्दोषो धर्मो यद्यज्यते तदा किं न पर्याप्तं ?, तथा ‘परवसेन’ रोगाद्यायत्तेन देहेन यदि ‘स्वाधीनः’ स्वात्मायत्तो धर्मोऽज्यते तदा किं न पर्याप्तम् ? ॥ ९४ ॥

जह चिंतामणिरयणं, सुलहं न हु होइ तुच्छविहवाणं । गुणविहववज्जियाणं, जियाण तह धम्मरयणं पि ॥ ९५ ॥

व्याख्या-‘यथा’ यन प्रकारेण ‘चिन्तामणिरत्नं’ प्रतीतं ‘सुलभं’ सुप्रापं ‘न ह’ नैव ‘भवति’ जायते ‘तुच्छविभवानां’ तुच्छः-स्वल्पो विभवः-कारणे कार्योपचाराद्विभवकारणं पुण्यं येषां ते तुच्छविभवाः-स्वल्पपुण्या इत्यर्थस्तेषां, तथाविधपशुपालवत्; तथा ‘गुणा’ अक्षुद्रतादयस्तेषां विशेषेण ‘भवन्’ सत्ता गुणविभवो, अथवा गुणा एव ‘विभवो’ विभूतिगुणविभवस्तेन ‘वर्जितानां’ रहितानां ‘जीवानां’ पञ्चेन्द्रियप्राणिनामुक्तं च-“प्राणा द्वित्रिचतुः प्रोक्ता, भूतानि तरवः स्मृताः। जीवाः पञ्चेन्द्रिया ज्ञेयाः, ज्ञेयाः सत्त्वा इतीरिताः ॥ १ ॥” अपि शब्दस्य वक्ष्यमाणस्येह संबन्धादेवं भावना कार्या-एकेन्द्रियविकलेन्द्रियाणां तावद्धर्मप्राप्तिर्नास्ति, पञ्चेन्द्रियजीवानामपि तद्योग्यताहेतुगुणसामग्रीविकलानां ‘तथा’ तेन प्रकारेण धर्मरत्नं सुलभं न भवतीति प्रकृतसंबन्ध इति, पूर्वसूचितपशुपालदृष्टान्तश्चाऽयं-“बहुविबुधजनोपेतं, हरिरक्षितमप्सरःशतसमेतम् । इह अस्थि हस्थिणपुरं, पुरं पुरन्दरपुरुषं वरं ॥ १ ॥ तत्र श्रेष्ठिगरिष्ठः, पुन्नागो नागदेवनामाऽऽसीत् । निम्नलसीलगुणधरा, वसुंधरा गेहिणी तस्मै ॥ २ ॥ तत्तनयो विनयोज्वल-भतिविभवभरो वभूव जयदेवः । दक्षो रयणपरिक्लं, सिकवद् सो वारससमाओ ॥ ३ ॥ विजितान्यमहसमलं, विशदं सच्चिन्तितार्यदानपटुम् । चिन्तामणिं पशुचुं, सेसमणी गणइ वलसमे ॥ ४ ॥ चिन्तामणिरत्नकृते, सुकृती स कृतोद्यमः पुरे सकले । इदं हृष्टेण धरं, घरेण भमिओ अपरितंतो ॥ ५ ॥ न च तमवाप दुरापं, पितरावूचेथ यन्मयाऽत्र पुरे । चिन्तामणी न पत्तो, तो जामि तयत्यमन्नत्य ॥ ६ ॥ ताभ्याममाणि वत्स !, स्वच्छभते ! कल्पनैव सत्त्वेण । अन्नत्य वि कथइ न-त्यि एस परमत्यओ भुवणे ॥ ७ ॥ तद्रत्नैरसपलै-र्यथेष्टमन्यैरपि व्यवहरस्व । निम्मलकमलाकलियं, भवणं ते होइ जेणमिणं ॥ ८ ॥ इत्युक्तोऽपि स चिन्ता-र-

ज्ञासौ रचितनिश्चयश्चतुरः । चारिजंतो पियरे-हि निगओ हत्थिणपुराओ ॥ ९ ॥ नगनगरग्रामाकर-कवेटपत्तनपयाधि-
 तीरेणु । तम्मगणपउणमणो, सुइरं भंतो किलिस्संतो ॥ १० ॥ तमलभमानो विमनाः, दध्यौ किं नाडस्ति सत्यमेवेदम् । पउ-
 अहया न तस्स चिंतं, न अन्नहा होइ सत्थुत्तं ॥ ११ ॥ इति निश्चित्य स चेतसि, निपुणं वम्भमिनुमारभत भूयः । खाणी
 राउ मणिरणीओ, पुब्बापुच्छि नियच्छंतो ॥ १२ ॥ वृद्धनरेणकेन च, सोडभाणि यथा मणीचतीहाडस्ति । खाणी
 मणीण तय य, पयरमणी पावइ सपुत्रो ॥ १३ ॥ तत्र च जगाम मणिगण-ममलमनारतमथो मृगयमाणः । एगो य तस्स
 मिलिओ, पसुवालो यालिसो अहियं ॥ १४ ॥ जयदेवेन निरैक्ष्यत, वर्तुल उपलश्च करतले तस्य । गहिओ परिच्छिओ
 तह, नाओ चिंतामणि ति इमो ॥ १५ ॥ सोडयाचि तेन समुदा, पशुपालः प्राह किममुना कार्यम् ? । भणइ वणी सणि-
 हगओ, वालाणं कीलणं दाहं ॥ १६ ॥ सोडजल्पदीदृशा इह, ननु वहवः सन्ति किं न गृह्णासि ? । सिद्धिसुओ भणइ अहं,
 समुस्सुओ निययगिहगमणे ॥ १७ ॥ तदेहि मल्लमेनं, तमन्यमपि भद्र ! लप्स्यसे ह्यत्र । अपरोवयारसील-त्तणेण तह
 वि हु न सो देइ ॥ १८ ॥ तत एतस्याऽपि च वर-मयमुपकर्ताऽस्तु मासम भूदफलः । इय करुणारसियमई-सिद्धिसुओ
 भणइ आभीरं ॥ १९ ॥ यदि भद्र ! मम न दत्ते, चिन्तामणिमेनमात्मनाऽपि ततः । आराहसु जेण तुहं, पि चित्तिं
 देइ खलु एसो ॥ २० ॥ इतरः प्रोचे यदि स-त्यमेव चिन्तामणिर्मयाऽचिन्ति । ता वोरकयरकच्चर-पमुहं मह देव लहु
 यहुयं ॥ २१ ॥ अथ हसितविकसितमुखः, श्रेष्ठिसुतः साह चिन्त्यते नैवम् । किंतुववासतिगंडतिम-रयणिमुहे लित्त-
 महिवीढे ॥ २२ ॥ शुचिपट्टनिहितसिचये, स्नापितविलिप्तं मणिं निधायोच्चैः । कप्परूकुसुममाई-हि पड्डं नमिय विहि-

पुबं ॥ २३ ॥ तदनु विचिन्त्यत इष्टं, पुरोऽस्य सर्वमपि लभ्यते प्राप्तः । इय सोऽं सो चाले-वि छालिया गामममिचलिओ
॥ २४ ॥ न स्यास्यति हस्तले-ऽस्य मणिर(यं)न्नं नूनमनपुण्यस्य । इय चितिय सिद्धिसुओ, वि तरस पुट्टि न छेडुइ ॥ २५ ॥
गच्छन् पथि पशुपालः, ग्राह मणे ! छागिका इमा अधुना । विक्किणिय किणिय घणसा-रसाइ काहामि तुह पूयं ॥ २६ ॥
मम चिन्तितायंपूर्या, सान्वयसंजो भवेस्त्वमपि भुवने । एव मणिमुल्लवंते-ण तेण भणियं पुणो एयं ॥ २७ ॥ दूरे ग्राम-
स्तावन्, मणे ! कथां कथय काञ्चन ममाग्रे । अह न मुणसि तोऽहं तुह, कहेमि निसुणेसु एगगो ॥ २८ ॥ देवगृहमेक-
हस्तं, चतुर्भुजो वसति तत्र देवस्तु । इय पुणरुत्तं बुत्तो, वि जंपए जाव नेव मणि ॥ २९ ॥ तावदुवाच स रुष्टो, यदि
हुक्कृतिमात्रमपि न मे दत्से । ता चितियऽत्थसंपा-यणम्मि तुह केरिसी आसा ? ॥ ३० ॥ तच्चिन्तामणिरिति ते, नाम
मृषा सत्यमेव यदि वेदम् । जं तुह सपत्तीए, वि न मह फिट्ठइ मणे ! चिन्ता ॥ ३१ ॥ किञ्च क्षणमपि योऽहं, रत्नातकै-
र्विना नहि स्थातुम् । सत्तो सोऽह कहमिह, उववासतिणेण न मरामि ? ॥ ३२ ॥ तन्मम मारणहेतो-वणिजा रे ! वणि-
तोऽसि तह्छ । जत्थ न दीससि इय भणि-य नंस्सिओ तेण सो सुमणी ॥ ३३ ॥ जयदेवो मुदितमनाः, सम्पूर्णमनो-
रथः प्रणतिपूर्वम् । चिन्तामणिं गहिच्चा, नियनयराभिमुहमह चलिओ ॥ ३४ ॥ मणिमाहात्म्यादुल्लसि-तवैभवः पथि महापुरे
नगरे । रयणवद्भनामयूयं, परिणीय सुबुद्धिसिद्धिस्स ॥ ३५ ॥ बहुपरिकरपरिकरितो, जननिवर्हणीयमानसुगुणगणः । हत्थिण-
पुरम्मि पत्तो, पणओ पियराण चरणेसु ॥ ३६ ॥ [युग्मम्] ॥ अभिनन्दितः स ताभ्यां, स्वजनैः सम्मानितः स बहुमानैः ।
शुणिओ सेसजणेणं, भोगाण भायणं जाओ ॥ ३७ ॥ ज्ञातस्यास्योपनयो-ऽयमुच्चैरमरनरकरतिर्यधु । इयरमणीण खणीसु व,

परिभ्रमंतेण कह कह वि ॥ ३८ ॥ जीवेन लभ्यत इयं, मनुजगतिः सन्मणीखनीतुल्या । तथ वि दुलहो चिंता-
मणिष जिणदेसिओ धम्मो ॥ ३९ ॥ पशुपालोऽत्र यथा खलु, मणिं न लेभेऽनुपात्तसुकृतघनः । जह पुण्णवित्तजुत्तो,
यणिपुत्तो पुण तयं पत्तो ॥ ४० ॥ तद्धततगुणविभवो, जीवो लभते न धर्मरत्नमिदम् । अविकलनिम्मलगुणगण-विहव-
भरो पावइ तयं तु ॥ ४१ ॥ (श्रीधर्मरत्नप्रकरणवृत्तौ श्रीदेवन्द्रसूरिकृतायां) ॥ ९५ ॥

जह विट्ठीसंजोगो, न होइ जचंधयाण जीवाणं । तह जिणमयसंजोगो, न होइ मिच्छंधजीवाणं ॥ ९६ ॥
व्याख्या-यथा 'जात्यन्धानां' आजन्मतोऽन्धीभूतानां 'जीवानां' प्राणिनां 'दृष्टिसंयोग'श्चक्षुरसम्बन्धो न भवति, तथा
'मिथ्यात्वेन' कुनासनया 'अन्या' विवेकविकला ये जीवास्तेषां 'जिनमतस्य' श्रीजिनशासनस्य 'संयोगः' प्राप्तिर्न भवति ॥ ९६ ॥
पञ्चकनमणंतगुणा, जिणिंदधम्मे न दोसलेसोऽवि । तहवि हु अच्चाणंऽधा, न रमंति कयावि तम्मि जिया ॥ ९७ ॥
व्याख्या-श्रीजिनेन्द्रधर्मे 'प्रत्यक्षं' साक्षादनन्तगुणा इहलोकं यशःप्रभृतिप्राप्तिः परलोके च स्वर्गमोक्षसौख्यावाप्तिः,
नाऽस्मिन् दोषाणां-अयशःप्रभृतीनां 'लेशोऽपि' लवोऽपि, तथापि 'हुः'निश्चये 'अज्ञानेन' यथावत्स्वरूपानवबोधेन, अन्या
जीवाः कदाऽपि 'तस्मिन्' जिनेन्द्रधर्मे 'न रमन्त एव' न धृतिं वदन्त्येव, अज्ञानित्वादेव ॥ ९७ ॥

मिच्छे अणंतदोसा, पयडा दीसंति नवि य गुणलेसो । तहवि य तं चेव जिया, ही ॥ मोहंघा निसेवंति ॥ ९८ ॥
व्याख्या-'मिथ्यात्वे' कुगुरुदेवकुधर्माङ्गीकाररूपाध्यवसाये अनन्तदोषा नरकपातादयः 'प्रकटाः' स्पष्टा दृश्यन्ते,

नापि च गुणस्य 'लेशो' लवो दृश्यते, 'तथापि च' एवं जानन्तोऽपि 'ही' इति विस्मये विपादे वा, 'मोहेन' अज्ञाने-
नाऽन्याः सन्तो जीवास्तदेव सिध्यतां 'नियेवन्ते' आश्रयन्ति ॥ ९८ ॥

धिद्वी ताण नराणं, विद्वाने तद्द गुणेसु कुसलत्तं । सुहसचधम्मरयणे, सुपरिक्खं जे न जाणंति ॥ ९९ ॥

व्याख्या-तेषां नराणां 'विज्ञाने' विस्मये 'कुशलत्वं' नैपुण्यं विष् विष्, किं तेषां विस्मयकौशलेन ? , तथा 'गुणेषु' शौर्यो-
दार्यधैर्यादिषु कुशलत्वं विष्, विष्, कथं तेषां विस्मयमित्याह-ये पुरुषाः 'शुभं' शुभकारि, तथा 'सत्यं' सत्यरूपं, एवंविधं
यद्धर्मरत्नं, तस्मिन् 'सुपरीक्षां' सत्परीक्षणं, 'न जानन्ति' नाऽवबुध्यन्ते, यथाऽयं धर्मः श्रेयान् उतायं धर्मं इति परीक्षा-
विकलास्तेषामन्यत्र कुशलत्वमपि विष्, यदुक्तं-"वावत्तरिकलकुसला, पंडियपुरिसा अपंडिया चेव । सव्वकलाणं पवरं,
जे धम्मकलं न याणंति ॥ १ ॥" ॥ ९९ ॥

जिणधम्मो य जीवाणं, अपुवो कप्पपायवो । सग्गापवग्गसुक्खाणं, फलाणं दायगो इमो ॥ १०० ॥

व्याख्या-रे जीव ! 'जीवानां' प्राणिनां अयं जिनधर्मश्च 'अपूर्वो' अमिनवः 'कल्पवृक्षः', कथमपूर्वत्वं ? ,
इत्याह-यतः, किम्भूतः ? , स्वर्गपवर्गसौख्यानां फलानां 'दायको' दाता, अन्यो हि कल्पवृक्ष एवंविधफलानां दाता न
भवति, अयं चैवामप्यतोऽन्यस्मात्कल्पपादपादयमपूर्वं इति ॥ १०० ॥

धम्मो वंयु सुमिच्चो य, धम्मो य परमो गुरू । मुक्खमग्गपयट्ठाणं, धम्मो परमसंदणो ॥ १०१ ॥

स्यास्या-रे जीय ! अयं श्रीजिनधर्मो 'धन्धुरिब' आतेव, यथा आता आपदि साहाय्यं ददाति तथाऽयं धर्मोऽपि भवत्यपि आता, 'प' पुनरयं धर्मः 'मुमित्रं' मुसरेता, यथा मुमित्रं हितार्थसम्पादनात् सुखयति तथाऽयं धर्मोऽपि, तथाऽयं धर्मः 'परमः' प्ररुहो गुरुः, यथा गुरुरसन्मार्गोद्धिवर्तयति तथाऽयं धर्मोऽपि नरकतिर्यङ्मार्गोन्निवारयिता, तथा गम्यते 'मोक्षमार्गप्रवृत्तानां' शिवपथप्रचरितानां जीवानामयं धर्मः परमः 'स्यन्दनो' रयो, यथा स्यन्दनेन मार्गो सुखेन गम्यते तथा धर्मोऽपि मोक्षमार्गो प्रवृत्ताः पुरुषाः सुखेन शिवपुरीं गच्छन्ति ॥ १०१ ॥

नउगइऽणंततुगनल-पलित्तभयकाणणे महाभीमे । सेवसु रे जीव ! तुमं, जिणवयणं अमियकुंडसमं ॥ १०२ ॥
 व्यात्या-रे जीय ! त्वं 'महाभीमे' महारौद्रे, चतसृणां गतीनां नरकादिरूपाणामनन्तानि यानि दुःखानि तान्येव 'अनलो' पक्षिणेन 'प्रदीप्तं' ज्वलितं यन्नयकाननं तस्मिन् 'जिनवचनं' श्रीसिद्धान्तममृतकुण्डसमं 'सेवस्व' भजस्व, सिद्धान्तो-

गमनुष्ठानं कुरुष्वेत्यर्थः ॥ १०२ ॥

विममे भयमन्देसे, अणंतदुहगिभ्रतायसंतत्ते । जिणधम्मकप्पखलं, सरसु तुमं जीव ! सिवसुहदं ॥ १०३ ॥
 व्यात्या-हं जीय ! त्वं 'विपमे' दुस्सयारे, तथाऽनन्तदुःखान्येव ग्रीष्मतापत्तेन 'सन्तप्ते' उपद्रुते, एवंविधे भव एव संसार एव 'भरुदेशो' मरुत्सलं, तस्मिन् भवमरुदेशे, जिनधर्म एव कल्पवृक्षस्तं 'स्मर' विचिन्तय, रक्षकत्वेनेति, किम्भूतं जिनधर्मकल्पवृक्षं ? - 'शिवसुराणि' मोक्षसौख्यानि ददातीति शिवसुखदस्तम् ॥ १०३ ॥

किं बहुणा ? जिणधम्मो, जइयं जह भवोदहिं घोरं । लहु तारिउमणंतसुहं, लहइ जिओ सासयं ठाणं ॥ १०४ ॥
 न्याख्या-किं, 'बहुना' बहुतेन ? हे जीव ! तथा 'जिणधर्मो' जिनप्रणीते धर्मे, 'यतितव्यं' प्रयत्नः कार्यो, यथा 'जीवः'
 स्वात्मा 'लघु' शीघ्रं 'घोरं' रौद्रमनाद्यनन्तत्वाद् भव एव 'उदधिः' समुद्रस्तं तीर्त्वा 'अनन्तसुखं' अनवसानसौख्यं शाश्व-
 तस्थानं मोक्षलक्षणं लभते, तदवस्थायां च शरीरादिदुःखकारणाभावात् केवलं सुखभागभवत्यात्मा, यदुक्तं श्रीआचाराङ्गे
 लोकसारनाम्नि पञ्चमाध्याये [पष्ठोद्देशके]-“से न दीहे न हस्ते न वट्टे न तंसे न चउरसे न परिमंडले, न किण्हे न नीले
 न लोहिए न हालिहे न सुक्खिहे, न सुरभिगंधे न दुरभिगंधे, न तित्ते न कडुए न कसाए न अंविळे न महुरे, न कक्खडे
 न मवए न गुरुए न लहुए न सीए न उण्हे न निज्जे न लुक्खे, न काऊ न रुहे न संगे न इत्थी न पुरिसे न अन्नहा,
 परिणो सत्ते, उवमा न किज्जाए, जरूबी सत्ता, अपयस्स पयं नत्थि, से न सहे न रुवे न गंधे न रसे न फासे इति” [एत-
 द्दीक्षा-] (“स-परमपदाध्यासी लोकान्तकोशपट्टभाक्षेत्रावस्थानोऽनन्तज्ञानदर्शनोपयुक्तः संस्थानमाश्रित्य न दीर्घो न
 ब्रह्मो न वृत्तो न त्र्यस्रो न चतुरस्रो न परिमण्डलो, वर्णमाश्रित्य न कृष्णो न नीलो न लोहितो न हारिद्रो न शुक्लो,
 गन्धमाश्रित्य न सुरभिगन्धो न दुरभिगन्धो, रसमाश्रित्य न तिक्तो न कटुको न कषायो नाम्नो न मधुरः, स्पर्शमाश्रित्य
 न कर्कशो न मृदुर्न लघुर्न गुरुर्न शीतो नोष्णो न स्निग्धो न रुक्षो) “न काऊ” इत्यनेन लेदया गृहीता, यदिवा
 न कायवान्, (*यथा वेदान्तवादिनां-‘एक एव मुक्तात्मा, तत्कायमपरे क्षीणक्लेशा अनुप्रविशन्ति, आदित्यरश्मय इवांशु-

* शोधनार्थं संगृहीतेषु घटुर्ध्वप्यावर्षेषु शुद्धितोऽस्तस्य वृत्तिपाठः, अतोऽयं कौतव्यः पाठस्तत्र उद्धृत इति ।

मन्तमिति' तथा न, "रुह्" बीजजन्मनि प्रादुर्भावे च, रोहतीति रुहः, न रुहोऽरुहः, कर्मबीजाभावादपुनर्भावीत्यर्थः, न पुनर्यथा शाक्यानां दर्शननिकारतो मुक्तात्मनोऽपि पुनर्भवोपादानमिति, उक्तं च—'दग्धेन्यनः पुनरुपैति भवं प्रमथ्य, निर्वाणमप्यनयधारितभीरुनिष्ठं । मुक्तः स्वयं कृतभवश्च परार्थशूर-स्त्वच्छासनप्रतिहतेष्विह मोहराज्यम् ॥ १ ॥' तथा न विद्यते सङ्गोऽमूर्त्तत्वाद्यस्य स तथा, न स्त्री न पुरुषो) न 'अन्यथे'ति [न] नपुंसकः, "परिणो" इति केवलं सर्वैरात्मप्रदेशैः परि-समन्ताद्विशेषतो जानातीति परिज्ञः, तथा सामान्यतः सम्यग् जानातीति-पश्यतीति संज्ञः, ज्ञानदर्शनयुक्त इत्यर्थः, यदि नाम स्वरूपतो न ज्ञायते मुक्तात्मा तथाप्युपमाद्वारेणाऽऽदित्यगतिरिव ज्ञायत एवेति चेत्तत्र, यत आह—“उवमा ण चिज्जए” उपमीयते—सदृशात्परिच्छिद्यते यथा सा उपमा—तुल्यता, सा मुक्तात्मनस्तज्ज्ञानसुखयोर्वा न विद्यते, लोका-तिगत्वात्तेषां, कुत एतदिति चेदाह—“अरूवी सत्ता” तेषां मुक्तात्मनां या सत्ता साऽरूपिणी, अरूपित्वं च दीर्घादि-प्रतिषेधेन प्रतिपादितमेव, किञ्च “अपयस्स” इत्यादि, न विद्यते पदं—अवस्थाविशेषो यस्य सोऽपदस्तस्य, पद्यते—गम्यते येनाऽऽर्घ्यस्तत्पदम्—अभिधानं, तच्च 'नाऽस्ति' न विद्यते, वाच्यविशेषाभावात्, तथाहि—योऽभिधीयते स शब्दरूपरसगन्धस्पर्शा-न्यतरविशेषेणाऽभिधीयते, तस्य च तदभाव इत्येतदर्थयितुमाह—“से ण सहे” इत्यादि, 'स' मुक्तात्मा न शब्दरूपो न रूपात्मा न गन्धो न रसो न स्पर्श इत्येतावन्त एव वस्तुनो भेदाः स्युः, तत्प्रतिषेधाच्च नापरः कश्चिद्विशेषः सम्भान्यते येनाऽसौ व्यपदिश्येतेति भावार्थः” [इत्याचाराद्भवूचौ] ॥ १०४ ॥

ते धन्वा ते साह, तेसिं च नमो अक्षपट्टिविरया । धीरा वयमसिहारं, चरंति जह यूलभदमुणी ॥ १०५ ॥

(ते धन्यास्ते सायवः, तेषां च नमः (ये) अकार्यग्रतिविरताः । धीरा व्रतमसिधारं, चरन्ति यया स्थूलभद्रमुनिः)

इति श्रीवैराग्यशतकं सटीकम् ॥

ग्रन्थकृतप्रशस्तिः—

श्रीगुरुखतरगच्छे, श्रीमल्लिनचन्द्रसूरिराजानां । राज्ञे विराजमाने, मुनिर्वाधिरसेन्दुमितवर्षे (१६४७) ॥ १ ॥ श्रीक्षेम-
राजाभिधपाठकानां, शिष्या विशिष्य क्षमया क्षमाभाः । क्षमाधराक्षोभ्यविनेयवृन्दाः, श्रीवाचकाः कीर्त्तिमहीजकन्दाः ॥ २ ॥
प्रमोदमाणिक्यसुनामधेया-लेपां च सन्त्यद्भुतभागेधेयाः । शास्त्रार्थसर्वस्वकलापविज्ञा, जयन्ति सुज्ञा जयसोमसंज्ञाः
॥ ३ ॥ तेषां शिष्येणैयं, गुणविनयाख्येन निर्ममे व्याख्या । काऽपि यथादर्शमणु-स्त्वरितं वैराग्यशतकस्य ॥ ४ ॥ यद्यत्प्रा-
कृतसूत्रै-र्न मिलति तत्रापि पूर्वसूरिगिरां । प्रामाण्यादिति विबुधैः, सर्वं सत्यं समाधेयम् ॥ ५ ॥

इति श्रीभववैराग्यशतकं सम्पूर्णम् ।

ग्रन्थाग्रं ९९५ । यथाप्रति संवत् १६६३ वर्षे कार्तिक-दिपक्षी भृगुलिखितं ।

सर्वत्र यो मोहनलालजीति, प्राष्ठः प्रसिद्धिं परमां महात्मा । स्वर्गं गतं सच्चरितं पवित्रं, नमामि नित्यं मुनिमोहनं तम् ॥ १ ॥

नमोऽस्तु श्रमणाय भगवते श्रीमन्महावीराय
प्रवचनप्रभावकश्रीमलिनदत्त-कुशल-क्षरीश्वर-मोहनयशःकेशरपादपद्मेभ्यो नमः ।
श्रीमल्लक्ष्मीलभगणिवरविनिर्मितं

वैराग्यरसायनप्रकरणम् ।

संसारविडलसागर-निचडियजीवाण उद्धरणधीर ! । सिरिवीरनाहजिनवर !, पणयपुरंदर ! नमो तुज्झ ॥ १ ॥
संवेगरयणखाणीण, पाए पणमित्तु सधसूरीणं । विरएमि पगरणमहं, वैराग्यरसायनं नाम ॥ २ ॥
वैरगगं इह हवई, तस्स य जीवस्स जो हु भवभीरू । इयरस्स पुणो वैरग-रंगवयणं पि विससरिस्सं ॥ ३ ॥

संसारपिपुलसागर-निषतितज्जीकन्तां उद्धरणधीर ! । श्रीवीरनाथजिनवर !, प्रणतपुरन्दर ! नमस्तुभ्यम् ॥ १ ॥
संवेगरलखनीनां, पादान् प्रणम्य सर्वसूरीणां । विरचयामि प्रकरणमहं, वैराग्यरसायनं नाम ॥ २ ॥
वैराग्यमिह भवति, तस्य च जीवस्य यः खलु भवभीरुः । इतरस्य पुनर्वैराग्य-रङ्गवचनमपि विपसहशम् ॥ ३ ॥

वेरगं खलु दुविहं, निच्छयववहाररूपमिह वृत्तं । निच्छयरूपं तं चिय, जं तिगरणभावबु[शु]द्धीए ॥ ४ ॥
ववहारवेरगं जं, परंजणकयम्मि किज्जइ य । तं पि ह कोडाकोडी-चारं लद्धं च जीवेण ॥ ५ ॥
अहवावि होइ दुविहं, निसग्गुवएसभेयसंभिन्नं । संवेगं सिक्कारण-भूयं परमत्यजुत्तीए ॥ ६ ॥
निसग्गं [खलु] दुभेयं, चाहिरपचयं अयाहिरं चैव । पत्तेयबुद्धिसिद्धाण, सयंसंबुद्धाण तं जाण ॥ ७ ॥
उवएसं वेरग-जुयभेयविसुद्धसुत्तमं सुत्ते । बहुसवणमबहुसवणं, सुगुरुसमीवे हवई तं च ॥ ८ ॥
निम्मलमणपुहवी-रुहो य जिणधम्मनीरपरिसित्तो । सिक्खसुहफलभरनमिओ, संवेगतरू जये जयऊ ॥ ९ ॥
रे जीव ! मोहपासेण, अणाइकालाओ वेडिओऽसि तुमं । इय नाऊण सम्मं, छिंदसु तं नाणखगणेण ॥ १० ॥

वैराग्यं खलु द्विविधं, निश्चयव्यवहाररूपमिहोक्तं । निश्चयरूप तदेव, यत्रिकरणभावबु[शु]द्ध्या ॥ ४ ॥
व्यवहारवैराग्यं यत्, परंजनकृते क्रियते च । तदपि खलु कोटाकोटी-चारं लब्धं च जीवेन ॥ ५ ॥
अथवाऽपि भवति द्विविधं, निसर्गोपदेशभेदसम्भिन्नं । संवेगः शिवकारण-भूतं परमार्थयुक्त्या ॥ ६ ॥
निसर्गं [खलु] द्विभेदं, बाह्यप्रत्ययं अवाह्यं चैव । प्रत्येकबुद्धिसिद्धातां, स्वयंसंबुद्धानां तज्जानीहि ॥ ७ ॥
उपदेशो वैराग्य-युतभेदविशुद्धसुत्तमं सूत्रे । बहुश्रवणमबहुश्रवणं, सुगुरुसमीपे भवति तच्च ॥ ८ ॥
निर्मलमनःपृथिवी-रुहश्च जिनधर्मनीरपरिसिक्तः । शिवसुखफलभरनमिति, संवेगतरूजगति जयतु ॥ ९ ॥
रे जीव ! मोहपाशेन, अनादिकालतो वेष्टितोऽसि त्वं । इति ज्ञात्वा च सम्यक्, छिन्दि तं ज्ञानखड्गेन ॥ १० ॥

नरवित्तीर्षकमले, दिशादलद्वे वि नागनालिले । निचं पि कालभमरो, जणमयरंदं पियइ बहुहा ॥ ११ ॥
 कोहानलं जलंतं, पज्जालंतं सरीरतिणकुडीरं । संवेगसीयसीयल-खमाजलेणं च विज्झवह ॥ १२ ॥
 तनुगणवणुप्पन्नं, उम्मुलंतविवेयतरुमणहं । मिउभावअंकुसेणं, माणगयंदं वसीकुणह ॥ १३ ॥
 जा अइकुडिला डसइ, अप्पापुरिसं च विस्सदोहयरा । अज्जवमहोरगेणं, तं मायासप्पिणिं जिणह ॥ १४ ॥
 सुहं देएसिरिचराओ, जीयनिवइणो य गुणगणनिहाणं । गिण्हंतं हो ! साहह, तण्हाचोरं महाघोरं ॥ १५ ॥
 इच्छानिरोधमुत्तर-प्रहारपूरेण लोहगुरुकुम्भं । तह संचुत्तह विवुहा !, पुणोवि न जह तारिसो होइ ॥ १६ ॥
 देहुज्जाणाओ वि य, नीहरमाणं च मोहवेतालं । अज्जाणजणणिपुत्तं, कीलह वैरगगमंतेण ॥ १७ ॥

नरक्षेत्रदीर्घकमले, दिशादलाढ्येऽपि नागनालीके । नित्यमपि कालभ्रमरो, जनमकरन्दं पिवति बहुधा ॥ ११ ॥
 क्रोधानलं ज्वलन्तं, प्रज्ज्वालयन्तं शरीरतृणकुटीरं । सवेगशीतशीतल-क्षमाजलेन च विध्यापयत ॥ १२ ॥
 तनुगहनवनोत्पलं, उन्मूल्यमानधिवेकतरुमनघं । मृदुभावअङ्कुशेन, मानगजेन्द्रं वशीकुरुत ॥ १३ ॥
 या अतिकुटिला दशति, आत्मपुरुषं च विश्वद्रोहकरी । आर्जवमहोरगेण, तां मायासर्पिणीं जयत ॥ १४ ॥
 सुखं देहश्रीगृहाद्, जीवनृपतेश्च गुणगणनिधानं । गृह्णन्तं भोः ! साधयत, तृष्णाचोरं महाघोरम् ॥ १५ ॥
 इच्छानिरोधमुत्तर-प्रहारपूरेण लोभगुरुकुम्भं । तथा सञ्चूर्णयत विवुधाः !, पुनरपि न यथा तादृशो भवति ॥ १६ ॥
 देहोद्यानादपि च, निस्तरमाणं च मोहवेतालं । अज्ञानजननीपुत्रं, कीलयत वैराग्यमन्त्रेण ॥ १७ ॥

चउधिहकसायकृत्लो, हिंसाददमूलविसयवहुसाहो । जन्मजरामरणफलो, उन्मुलेयो य मूलाओ ॥ १८ ॥
भीमम्मि भवसमुद्रे, पडिया कीसंति पाणिनो मूढा । न सरंति निरुयवेरग-बन्धवं बंधणविमुक्कं ॥ १९ ॥
करुणाकमलाइन्ने, आगमउज्जलजलेण पडिपुत्ते । चारस भावणहंसे, झीलह वेरगपउमदहे ॥ २० ॥
कल्लोलचवललच्छी, सयणाणं संगमा सुविणतुल्ला । तडिदिव चलं वियाणह, जुवणदेहं जरागेहं ॥ २१ ॥
सिद्धिपुरथारअगल-सरिसं उज्झिय ममत्तभावं खु । तण्हामहाडहिमंतं, चित्तसु निम्ममत्तणं धीर ! ॥ २२ ॥
इंदाइया य देवा, मरंति कालेण पीडियाऽसरणा । ता तुन्म मरणकाले, होही को नाम सरणं च ? ॥ २३ ॥
पियमायभायपरियण-जणेसु पासंतएसु रे जीव ! । जममंदिंरं नीओ, अत्ताणो सकयकम्ममेहिं ॥ २४ ॥

चतुर्विधकपायकृत्लो, हिंसाददमूलविसयवहुशालः । जन्मजरामरणफल, उन्मूलयितव्यश्च मूलतः ॥ १८ ॥
भीमे भवसमुद्रे, पतिता क्लियन्ते पाणिनो मूढाः । न सरन्ति नीरुजवैराग्य-बन्धवं बन्धनविमुक्कम् ॥ १९ ॥
करुणाकमलाकीर्णे, आगमोज्ज्वलजलेन प्रतिपूर्ण । द्वादशभावनाहंसे, स्नात वैराग्यपद्मद्रेहे ॥ २० ॥
कल्लोलचपलालक्ष्मीः, स्वजनानां सङ्गमाः स्वप्नतुल्याः । तडिदिव चलं विजानीत, यौवनदेहं जरागेहम् ॥ २१ ॥
सिद्धिपुरद्वारअर्गला-सदृशं उज्जित्वा ममत्वभावं खलु । तृष्णामहाडहिमन्त्रं, चिन्तय निर्ममत्वं धीर ! ॥ २२ ॥
इन्द्रादिकाश्च देवा, म्रियन्ते कालेन पीडिता अश्ररणाः । ततस्त्वव मरणकाले, भविष्यति को नाम शरणं च ? ॥ २३ ॥
पितृमातृन्नातृपरिजन-जनेषु पदयत्सु रे जीव ! । यममन्दिंरं नीत, अत्राणः [अश्ररणस्सन्] स्वकृतकर्मभिः ॥ २४ ॥

जइ सुत्तो ता मुत्तो, कालपिसाएण गसियलोएणं । मा मा वीसहसु तुमं, रागदोसाण सत्तूणं ॥ २५ ॥
 गहिज्जण सवविरेइ, अणुधयाइं च चत्तुमिच्छेसि । विसयवसेण कायर !, इय लज्जा तुज्झ अइगस्सई ॥ २६ ॥
 परिहर कुमित्तसंगं, जस्स य संगओ हवसि चलचित्तो । चाएण हीरमाणो, दुमुव कुरु साहुसंसगं ॥ २७ ॥
 कारागिहम्मि वासो, सीसे घाओ वि होउ खगस्स । लगउ मम्मे वाणो, मा संगो होउ कुगुस्स ॥ २८ ॥
 चरनाणकिरियचक्कं, तयनियमतुरंगमेहिं परिजुत्तं । संवेगरहं आरुहिय, वच्चह निघाणवरणयरं ॥ २९ ॥
 दुक्कलमहाविसवल्लिं, भूरिभवभमणपायतरुचडियं । वेरगकालकरवाल-तिक्खधाराहिं कप्पेसु ॥ ३० ॥
 संवेगमहाकुञ्जर-खंघे चडिज्जण गहिवि तवचक्कं । घणकम्मरायसेणं, निदलह समाहिमणुहवह ॥ ३१ ॥

यदि सुष्ठस्ततो भुक्तः, कालपिशाचेन ग्रसितलोकेन । मा मा विश्वसिहि त्वं, रागद्वेषयोः शत्रोः ॥ २५ ॥
 गृहीत्वा सर्वविरतिं, अणुव्रतानि च त्यक्तुमिच्छसि । विषयवशेन कातर !, इति लज्जा तवातिगुरुकी ॥ २६ ॥
 पहिहर कुमित्रसङ्गं, यस्य च सङ्गाद् भवसि चलचित्तः । वातेन हियमाणो, दुम इव कुरु साधुसंसर्गम् ॥ २७ ॥
 कारागृहे वासः, शीर्षे घातोऽपि भवतु खड्गस्य । लगतु मर्मे वाणः, मा सङ्गो भवतु कुगुरोः ॥ २८ ॥
 वरज्ञानक्रियाचक्रं, तपोनियमतुरङ्गमैः परियुक्तं [योजितं] । संवेगरथमारुह्य, व्रजत निर्वाणवरनगरम् ॥ २९ ॥
 दुःखमहाविपवल्लिं, भूरिभवभ्रमणपापतरुचटितां । वैराग्यकालकरवाल-तीक्ष्णधाराभिः कर्तय ॥ ३० ॥
 संवेगमहाकुञ्जर-स्कन्धे चटित्वा गृहीत्वा तपश्चक्रं । घनकर्मराजसैन्यं, निर्दलयत समाधिमनुभवत ॥ ३१ ॥

पंचिदियचलतुरए, पइदिवसं कुप्पहम्मि धावते । सुयरल्लुणा निगिण्हिय, वंधह वैरगगसंकुम्मि ॥ ३२ ॥
अप्पसराओ जाए, दंसणवित्थिण्णानाणपरिकलिए । वैरगगमहापउमे, समाहिमसलो झुणज्झुणउ ॥ ३३ ॥
जइ सुद्धभावणाए, जीवपुरिसेण पत्थिओ होई । संवेगकप्पक्खवो, किं किं न हु वंछियं देह ॥ ३४ ॥
दोससयगगरीणं, विरत्तविसवल्लीण नारीणं । जइ इच्छह संवेगं, ता संगं चयह तिविहेणं ॥ ३५ ॥
समए समए आज्ज, सयं च बिहड्डइ न चहुए अहियं । परिअडइ कायलगो, कालो छायामिसेणं ते ॥ ३६ ॥
किं किं न कयं तुमए, किं किं कायघयं न अहुणावि । तं किमवि कुणसु भायर !, जेणडप्पा सिद्धिपुरमेह ॥ ३७ ॥
उअरस्स कए को को, न पत्थिओ ? इत्थ मइ निलज्जेणं । तं किमवि कयं न सुकयं, जेण कएणं सुहि होमि ॥ ३८ ॥

पञ्चेन्द्रियचलतुरगान्, प्रतिदिवसं कुप्ये धावतः । श्रुतरल्लुना निगृह्य, वन्धत वैराग्यशङ्कौ ॥ ३२ ॥

आत्मसरसो जाते, दर्शनविस्तीर्णज्ञानपरिकलिते । वैराग्यमहापद्मे, समाधिभ्रमरो झुनज्झुनतु [अव्यक्तशब्दं करोतु] ॥ ३३ ॥

यदि शुद्धभावनया, जीवपुरुषेण प्रार्थितो भवति । संवेगकल्पवृक्षः, किं किं न खलु वाञ्छितं ददाति ॥ ३४ ॥

दोषदशतर्गरीणां, विरक्तविषवल्लीणां नारीणां । यदि इच्छत संवेगं, ततस्सङ्गं त्यजत त्रिविधेन ॥ ३५ ॥

समये ससये आयुः, स्वयं च विघटते न वर्धतेऽधिकं । पर्यटति कायलग्नः, कालश्छायाभिपेण तव ॥ ३६ ॥

किं किं न कृतं त्याग्य, किं किं कर्त्तव्यं न अधुनाऽपि । तत् किमपि कुरु भ्रातः !, येनात्मा सिद्धिपुरमेति ॥ ३७ ॥

उदरस्य कृते कस्को, न प्रार्थितोऽत्र मया निर्लज्जेन । तत् किमपि कृतं न सुकृतं, येन कृतेन सुखी भवामि ॥ ३८ ॥

संपेसु वि जीवेसु, मितीतत्तं करेह गयमोहो ! परिहरह वैरभावं, अट्टं रुद्धं च वोसिरह ॥ ३९ ॥
 सयलसमाहिनिहाणं, वियरियभविणसमूहपिरठाणं ! पावमलवारिपूरं, सासयसंवेगं अब्भसह ॥ ४० ॥
 गंतिपायारमंडिय-महिंसगोउरं तं उज्जमकवाडं ! जीवनरिदपमुइयं, नन्दउ वैरगपट्टणयं ॥ ४१ ॥
 संवेगविणा जं किंपि, पालिज्झइ वयणमणुषयं भाय ! तं किर अहलं नेयं, ऊसरखित्तिम्मि वीयं व ॥ ४२ ॥
 जइ इच्छह परमपयं, अहया कम्मकखयं च वा तत्तं ! ता पालह जीवदयं, जिणसासणपुत्तिसावित्ति ॥ ४३ ॥
 मा भणह अलियवयणं, सुणिऊणं वसु-वसुहवईचरियं ! सचं पि य मा भासह, जं परपीडाकरं होई ॥ ४४ ॥
 लोएवि जं सुणिज्झइ, सचं भासंतओ गओ नरयं ! कोसियमुणिवि सुत्तस्स, भणियं आणं तहा कुणह ॥ ४५ ॥

सर्वेऽपि जीवेसु, मैत्रीतत्त्वं कुरुत गतमोहः ! परिहरत वैरभावं, आर्त्तं रौद्रं च व्युत्सृजत ॥ ३९ ॥
 सकलसमाधिनिधानं, वितरितभविजनसमूहस्थिरस्थानं ! पापमलवारिपूरं, शाश्वतसंवेगं अभ्यस्यत ॥ ४० ॥
 क्षान्तिप्राकारमण्डितं, अहिंसागोपुरं तदुद्यमकपाटं ! जीवनरेन्द्रममुदितं, नन्दतु वैराग्यपट्टनकम् ॥ ४१ ॥
 संवेगं विना यत् किमपि, पाल्यते वचनमणुव्रतं भ्रातः ! तत् किल अफलं ज्ञेयं, ऊपरक्षेत्रे व्रीजमिव ॥ ४२ ॥
 यदि इच्छत परमपदं, अथवा कर्मक्षयं च वा तत्त्वं ! ततः पालय जीवदयां, जिनशासनपुत्रीसावित्रीम् ॥ ४३ ॥
 मा भणत अलीकवचनं, श्रुत्वा वसु-वसुधापतिचरितं ! सत्यमपि मा भाषत, यत्परपीडाकरं भवति ॥ ४४ ॥
 लोकेऽपि यच्छ्रूयते, सत्यं भाषयन् गतो नरकं ! कौशिकमुनिरपि सूत्रस्य, भणितं आज्ञां तथा कुरुत ॥ ४५ ॥

जेण परो दुम्मिज्झइ, पाणिवहो जेण होइ भणिणं । अप्पा पढइ किलेसे, न हु तं भासंति गीयत्था ॥ ४६ ॥
 वज्झह अदत्तगहणं, वहंघणदायगं च अयसकरं । संवेगवुद्धिपत्ता, सत्ता न रमंति अत्ताहे ॥ ४७ ॥
 जं नियदेहं सीमं-तिणीण (जूहं?) दट्ठण रागमुब्वहइ । तस्स य देहस्स पुणो, किंचिवि अहमत्तणं सुणउ तुमं ॥ ४८ ॥
 जोणीमुहनिष्फिटिए, थणगच्छीरेण वड्हिए जाए । पगइए अमिज्झमए, एरिसदेहम्मि को रागो ? ॥ ४९ ॥
 हा !! असुइसमुप्पणया, निगया य तेण चेव वारेणं । सत्ता मोहपसत्तया य, रमंति तत्थेव असुइदारम्मि ५०
 नो जाणंति वराया, राएणं कलिमलस्स निद्धमणं । तत्थेव दिंति रागं, दुगंछणिअम्मि जोणीए ॥ ५१ ॥
 सोणियसुखोवण्णे, अमिज्झमइयम्मि वच्चसंघाये । रागो न हु कायवो, विरागमूले सरीरम्मि ॥ ५२ ॥

येन परो दूयते, प्राणिवधो येन भयति भणितेन । आरमा पतति क्लेशे, न खलु तं भाषन्ते गीतार्थोः ॥ ४६ ॥
 यज्यतादत्तग्रहणं, यधन्यनदायकं च अयशस्करं । संवेगवुद्धिप्राप्ताः, सत्त्वा न रमन्ते आत्मन्ने[आत्मगुणहन्तर्यदत्ते] ॥ ४७ ॥
 यन्निजदेहं सीम-न्तिनीनां (यूयं ?) दृष्ट्वा रागमुब्वहति । तस्य च देहस्य पुनः, किञ्चिदपि अधमत्वं शृणु त्वम् ॥ ४८ ॥
 योनिमुखनिष्फटिते, क्षनरक्षीरेण वद्धिते जाते । प्रकृतितोऽमेध्यमये, एतादृशे देहे को रागः ? ॥ ४९ ॥

हा !! अशुचिसमुत्पन्ना, निर्गता च तेन चैव द्वारेण । सत्त्वा मोहप्रसक्तकाश्च, रमन्ते तत्रैव अशुचिद्वारे ॥ ५० ॥
 नो जानन्ति वराका, रागेण कलिमलस्य [अशुचेः] निर्द्धमनं । तत्रैव ददति रागं, जुगुप्सनीयायां योनौ ॥ ५१ ॥
 शोणितशुक्रोत्पन्ने, अमेध्यमये वर्चस्सद्भाते । रागो न खलु कर्तव्यो, विरागमूले शरीरे ॥ ५२ ॥

कागसुणगेहिं भव्ये, किमिकुलभव्ये य चाहिभव्ये य। देहमि मयुभव्ये, सुसाणभव्यमि को रागो ? ५३ ॥
 दंतमलफणगूहक-सिंघाणगलालपूरिए दुष्टे । निचं असासयमि, खणमवि मा रमह देहमि ॥ ५४ ॥
 पिच्छसि मुहं सनिलयं, सविसेसं राइएण अहरेण । सकडक्खं सवियारं, तरलच्छिं जुवणारंभे ॥ ५५ ॥
 पिच्छसि याहिरमहं, न पिच्छसि अंतरंगमुद्धिं । कामेण मोहिलो तुं, हा हा !! होहिंसी कथं मूढ ! ॥ ५६ ॥
 पाडलचंपगमल्लिय-अगुरुयंदणतुरुक्खामीसं । गंधं समोयरंतो, मुद्धो मन्नइ सुगंधोऽहं ॥ ५७ ॥
 अच्छिमलो कन्नमलो, खेलो सिंघाणओ अ पूओ य । असुईमुत्तपुरीसो, एसो ते अप्पणो गंधो ॥ ५८ ॥
 जो परगीहस्स लच्छिं, कहिं पि पासित्तु कहइऽहं धणिओ । सो किर सयं दरिद्रो, भासंतो कहं न लज्जेइ ? ॥ ५९ ॥

काकशुनकैर्भक्ष्ये, कृमिकुलभक्ष्ये च व्याधिभक्ष्ये च । देहे मृत्युभक्ष्ये, रमशानभक्ष्ये को रागः ? ॥ ५३ ॥

दन्तमलकर्णगूथक-सिंहानकलालपूरिते दुष्टे । नित्यमशाश्वते, क्षणमपि मा रम्यं देहे ॥ ५४ ॥

प्रेक्षते मुलं सनिलयं [निःशेषलयसहितं], सविशेषं राजितेन अधरेण । सकटाक्षं सविकारं, तरलाक्षीं श्रौवनारम्भे ॥ ५५ ॥

प्रेक्षते पाद्यमर्थं, न प्रेक्षते अन्तरङ्गमुद्धिं । कामेन मोहितस्त्वं, हा हा !! भविष्यसि कथं मूढ ! ॥ ५६ ॥

पाटलचम्पकमल्लिका-अगुरुकचन्दनतुरुष्कन्यामिश्रं । गन्धं समवतरन्, मुग्धो मन्यते सुगन्धोऽहम् ॥ ५७ ॥

अक्षिमलः कर्णमलः, खेलः सिंघानकश्च पूयश्च । अशुचिमृत्पुरीषो, एष ते आत्मनो गन्धः ॥ ५८ ॥

यः परगृहस्य लक्ष्मीं, कुत्रापि दृष्ट्वा कथयत्यहं धनिकः । स किल स्वयं दरिद्रो, भाषमाणः कथं न लज्जते ? ॥ ५९ ॥

जो परधनेण सहणो, जो परगंधेण मण्णइ सुगंधोऽहं । तं पुरिसं गयलज्जं, हसंति वेरगगअमियधरा ॥ ६० ॥
जस्स य जस्स य जोगो, तस्स तस्स य हवेज्ज हु विओगो । इय नाऊण विरत्ता !, विसयविसं दूरओ मुयह ६१

अवेइ कालो य तरंति राइओ, नयावि भोगा पुरिसाण निच्चा ।

उविच्च भोगा पुरिसं चयंति, दुमं जहा खीणफलं य पक्खी ॥ ६२ ॥

पुत्ता चयंति भित्ता, चयंति भज्जावि णं सुयं चयइ । इक्को न चयइ धम्मो, रम्मो सव्वहु उवइट्ठो ॥ ६३ ॥
आहारासननिदाजयं च काऊण जिणवरमण्णं । झाइज्जइ नियअप्पा, उवइट्ठं जिणवरिदेणं ॥ ६४ ॥

यः परधनेन सहनो, यः परगन्धेन मन्यते सुगन्धोऽहं । तं पुरुषं गतलज्जं, हसन्ति वैराग्यामृतधराः ॥ ६० ॥

यस्य च यस्य च योग-स्तस्य तस्य च भवेत्सर्वलु वियोगः । इति ज्ञात्वा विरक्ताः !, विषयविषं दूरतो मुञ्चत ॥ ६१ ॥

अहम् (गच्छ)ति कालश्च तर(या)न्ति रात्र्यो, न चापि भोगाः पुरुषाणां नित्याः ।

उपेत्य (प्राप्य) भोगा पुरुषं त्यजन्ति, दुमं यथा क्षीणफलमिव पक्षी ॥ ६२ ॥

पुत्रास्त्यजन्ति मित्राणि, त्यजन्ति भार्याऽपि सुतं त्यजति । एको न त्यजति धर्मो, रम्यः सर्वज्ञोऽपदिष्टः ॥ ६३ ॥

आहारासननिद्रा-जयं च कृत्वा जिनवरभक्तेन । ध्यायते निज आत्मा, उपदिष्टं जिनवरेन्द्रेण ॥ ६४ ॥

अपरुतं निपायाय, ददं परंरुमासनं । नासगदत्तसन्नितो, किंचि दुस्मीलिअकराणो ॥ ६५ ॥
 मंरुत्तपाउराओ, दूरस्मारियमाणसो । संसारच्छेयणुस्साहो, संवेगं झाउमारिहइ ॥ ६६ ॥ [युग्मम्]
 मंवेगअमट्ठीरेण, फलिमल्लपंकेण पंक्रियं जीवं । पक्खालह् थिरचित्तो, फलिदुव जहुज्जलो होइ ॥ ६७ ॥
 नंदारत्तीयिसगोरा, पिगुणा छिदं च ते गवेसंति । मा रत्तसु कस्सुवरि, सिणेहवंधं च मा रयसु ॥ ६८ ॥
 गुग्गुम्भो मो लीयो, जो घेरगाओ नट्ठओ फिरइ । अहया सयुवहाणो, सुणहो किं करइ कप्पूरं ? ॥ ६९ ॥
 आरुत्तयं तु अदं, निदामोहेण ते गयं मित्त । । अदं जं उवरियं, तं पि तिहायं च संजायं ॥ ७० ॥

भस्मरन् निपायाय, ददं पर्यङ्गमासनं । नासाग्रदत्तसंश्रेत्रः, किञ्चिदुन्मीलिताक्षणः ॥ ६५ ॥

गदुस्त्रपागुरातो, दूरोत्सारित्वमानसः । संसारच्छेदनोत्साहः, संवेगं ध्यातुमर्हति ॥ ६६ ॥

मंविगमल्लर्परेण, फलिमल्लपद्मं पङ्कितं वीर्यं । प्रक्षालयत स्थिरचित्तः, स्फटिक इव यथोज्ज्वलो भवति ॥ ६७ ॥

पण्डाशिविपपोरा, पिगुणाच्छिद्रं च ते (तय) गवेययन्ति । मा रत्तस्य कस्योपरि, स्नेहवन्धं च मा रचयत ॥ ६८ ॥

गुग्गुम्भो स लीयो, यो घेरगायाम्रष्टको भ्रमति । अयवा सत्योपधानः, शुनकः किं करोति कर्पूरम् ? ॥ ६९ ॥

आयुःशतं दलु अर्धं, निदामोहेन ते गतं मित्र । । अर्धं यदुद्धरितं (अवशिष्टं), तदपि त्रिधाकं च सञ्जातम् ॥ ७० ॥

पालत्तणम्मि किंचिवि, किंचिवि तरुणत्तणम्मि थेरस्से । एमेव गधं जम्मं, सुण्णारण्णे तडागुध ॥ ७१ ॥
सदोसमवि दित्तेणं, सुयन्नं वण्हिणा जहा । तवग्गिणा तप्पमाणो, तहा जीवो विसुज्झइ ॥ ७२ ॥
ते सूरते पंडिया, [संविग्गा] जिण्ह ण माणमरट्ठ । जे महिलान न वसि, पडिया ते [न] फिसिह जेम घरट्ठ ७३
करवत्तकूडसामलि-वेयरणीकोलमुग्गरप्पमुहं । नरयस्स इमं दुक्खं, अबंधवो सहसि एगागी ॥ ७४ ॥

आहारमिच्छे मियमेसणिज्जं, साहायमिच्छे निउणट्ठबुद्धिं ।

निकेयमिच्छेच्च विवेगजुगं, समाधिकामो समणो विरत्तो ॥ ७५ ॥

चालत्ते किञ्चिदपि । किञ्चिदपि तरुणत्वे स्वरित्ते । एवमेव गतं जन्म, शून्यारण्ये तटाक इव ॥ ७१ ॥
सदोपमपि दीपेन, सुयन्नं वहिना यथा । तपोऽग्निना तप्यमान-स्तथा जीवो विशुध्यति ॥ ७२ ॥
ते शूरास्ते पण्डिताः, [संविग्नाः] येषां न मानमरट्ठ (उत्कर्षः) । ये महिलानां न वशे, पतितास्ते [न] भ्रमिष्यन्ति यथा घरट्ठ ७३
करपत्रकूटशाल्मलि-नैतरणीकोलमुहप्रमुखं । नरकस्येदं दुःखं, अवान्धवो सहसे एकत्रकी ॥ ७४ ॥

आहारमिच्छेत् मितमेपणीयं, सहायमिच्छेत् निपुणार्थबुद्धिम् ।

निकेतमिच्छेद् विवेकयोग्यं, समाधिकामः श्रमणो विरक्तः ॥ ७५ ॥

न या लहिजा निउणं सहायं, गुणाहिं वा गुणओ समं वा ।

इणो वि पायाइं विवज्जयंतो, विहरिज कामेसु असज्जमाणो ॥ ७६ ॥ [दश० पृष्ठिका २ गाथा १०]
जहा ग अंउप्पमया पलागा, अंडं यलागप्पभवं जहा य । एवमेव मोहाययणं खु तणहा, मोहं च तणहाययणं वयंति ७७
रागो वि दोसो वि य कम्मवीयं, कम्मं च मोहप्पभवं वयंति । कम्मं च जाइमरणस्स मूलं, दुक्खं च जाइमरणं वयंति ७८
दुस्सं हयं जस्स न होइ मोहो, मोहो हओ जस्स न होइ तणहा ।
तणहा हया जस्स न होइ लोहो, लोहो हओ जस्स न किंचणाइ ॥ ७९ ॥

न या उमेत्त निपुणं साहयं, गुणाधिकं वा गुणतः समं वा ।

एकोऽपि पापानि विवर्जयन्, विहरेत्त कामेष्वासज्यमानः ॥ ७६ ॥
यया च अण्डप्रभया पलाका, अण्डं पलाकाप्रभवं यथा च । एवमेव मोहायतनं खलु तृष्णा, मोहं च तृष्णायतनं वदन्ति ॥ ७७ ॥
रागोऽपि द्वेयोऽपि च कर्मवीजं, कर्म च मोहप्रभवं वदन्ति । कर्म च जातिमरणस्य मूलं, दुःखं च जातिमरणं वदन्ति ॥ ७८ ॥

दुःखं हतं यस्या न भवति मोहः, मोहो हतो यस्य न भवति तृष्णा ।
तृष्णा हता यस्य न भवति लोभः, लोभो हतो यस्य न किञ्चनपि ॥ ७९ ॥

रसा पगमं न निसेवियद्वा, पायं रसा दित्तिकरा नराणं ।
दितं च कामा समभिद्ववन्ति, दुमं जहा साउफलं च पक्खी ॥ ८० ॥
जहा दवगगी पउरिणणे वणे, समारुओ नोवसमं उवेइ ।
पंचिदियगगीवि पगामभोइणो, न बंभयारिस्स हिआय कस्सइ ॥ ८१ ॥
विवित्तसेज्जासणजंतिपाणं, ओमासणाणं दमिइंदिआणं ।
न रागसत्तू धरिसेइ चित्तं, पराइओ वाहिरिवोसहेहिं ॥ ८२ ॥
जहा पिरालवसहिस्स मूले, न मूसगाणं वसही पसत्था ।

रसाः प्रकामं न निषेवितव्याः, प्रायो रसा दीप्तिकरा नराणाम् ।
दीप्तं च कामाः समभिद्ववन्ति, दुमं यथा स्वादुफलमिव पक्षी ॥ ८० ॥
यथा दवाग्निः प्रचुरेन्धने कने, समारुतो नोपशममुपैति ।
पञ्चेन्द्रियाग्निरपि प्रकामभोजिनो, न बल्लचारिणो हिताय कस्यापि ॥ ८१ ॥
विविक्तदाय्यासनयन्त्रितानां, अवभाशनानां [अल्पाहारिणां] दमितेन्द्रियाणाम् ।
न रागदोर्बुद्धिर्ययति चित्तं, पराजितो व्याधिरिवौषधैः ॥ ८२ ॥
यथा विहालयसतेर्मूले, न मूषकाणां वसतिः प्रशस्ता ।

एमेय इत्थीनिलयस्स मूले, न यंभयारिस्स खमो निवासो ॥ ८३ ॥
 अरंसणमप्पत्थण-मोदतणमक्खित्तणं तुरीयं । नारीजणस्स सुहयं, हवेइ वेरगगघारीणं ॥ ८४ ॥
 विग्गसियाहिं देयीहिं, विरत्तो खोहिउं न सफो य । तहवि ह्नु एगंत हिय-म्मि य नाउं विवित्तं मा सहय ॥ ८५ ॥
 रूपेसु जो गिद्धिसुवेइ तिपं, अकालियं पावइ सो विणासं ।
 रागाउरो सो जह्या पयंगो, आलोयलोलो समुवेइ मंशुं ॥ ८६ ॥
 सपेसु जो गिद्धिसुवेइ तिपं, अकालियं पावइ सो विणासं ।
 रागाउरो सो हरिणुप गिद्धो, सपे अतित्तो समुवेइ मंशुं ॥ ८७ ॥

एमेय खीनिलयस्य मूले, न ब्रह्मचारिणः क्षमो [योग्यो] निवासः ॥ ८३ ॥
 अदर्शनमप्रार्पण-मचिन्तन-मकीर्तनं चतुर्यं (चतुर्थं) । नारीजनस्य सुखदं (शुभदं), भवति वैराग्यधारिणाम् ॥ ८४ ॥
 विग्रूपिताभिर्देयीभि-विरक्तः क्षोभितुं न शक्यश्च । तथापि खलु एकान्त हिते च ज्ञात्वा विविकं मा सह(श्रय)त ॥ ८५ ॥
 रूपेण यो गृद्धिसुपैति तीर्मां, अकालिकं प्राप्नोति स विनाशम् ।
 रागातुरः स यथा वा पतङ्गः, आलोकलोलः समुपैति मृत्युम् ॥ ८६ ॥
 शब्देण यो गृद्धिसुपैति तीर्मां, अकालिकं प्राप्नोति स विनाशम् ।
 रागातुरः स हरिण इव गृद्धः, शब्देऽप्यस्य समुपैति मृत्युम् ॥ ८७ ॥

गंधेसु जो गिद्धिमुवेड तिबंधं, अकालियं पावइ सो विणासं ।
रागाउरो ओसहिगंधगिद्धो, सप्यो विलाओ विव निक्खमंतो ॥ ८८ ॥
रसेसु जो गिद्धिमुवेइ तिबंधं, अकालियं पावइ सो विणासं ।
रागाउरो विडिसविभिन्नकाओ, मच्छो जहा आमिसभोगगिद्धो ॥ ८९ ॥
फासेसु जो गिद्धिमुवेड तिबंधं, अकालियं पावइ सो विणासं ।
रागाउरं सीयजलावयणो, गाहगहीए महिसे वरणे ॥ ९० ॥
एसु विरत्तो मणुओ विसोगो, एतेण दुःस्वोइपरंपरेण । न लिप्पइ भवमज्झे वसंतो, जेले जहा उत्पलिणीपलासं ९१

गन्धेषु यो गृद्धिमुपैति तीव्रां, अकालिकं प्राप्नोति स विनाशम् ।

रागातुर ओपधिगन्धगृद्धः, सर्पो विलादिव निष्क्रमन् ॥ ८८ ॥

रसेषु यो गृद्धिमुपैति तीव्रां, अकालिकं प्राप्नोति स विनाशम् ।

रागातुरो विडिशविभिन्नकायो, मत्स्यो यथा आमिषभोगगृद्धः । ॥ ८९ ॥

सर्पेषु यो गृद्धिमुपैति तीव्रां, अकालिकं प्राप्नोति स विनाशम् ।

रागातुरः शीतजलापन्नो, ग्राह(ग्राहेण-भक्षणेण)गृहीतो महिष इवारण्ये ॥ ९० ॥

एषु विरक्तो मनुजो मिश्रोक, एतेन दुःस्वोषपरम्परेण । न लिप्यते भवमज्ज्ये वसन्, जेले यथा उत्पलिनीपलाशम् ॥ ९१ ॥

अङ्गुलमहारसुयंशय-छेयणपमुहं उदयसयाइं । तिरिया य परवसेणं, सहंति हा ॥ कम्मउदणं ॥ ९२ ॥
 मा यगह कट्टयपणं, परममं मा कहह कइयावि । परगुणधणं च पासिय, कयावि मा मच्छरं वहह ॥ ९३ ॥
 मा रुमह मा तुमह, फरस वि उयरि येरगसंलीणो । अप्पारंजण निरत्तोत्तो (?), समाहिहरयम्मि मज्जेह ॥ ९४ ॥
 पाहिरमन्मिरियं, परिग्गहं परिहरह भो भया ! । येरगदिणयरेणं, परिग्गहतमसंचयं हणह ॥ ९५ ॥
 येरगमन्मिरियं, परिग्गहं परिहरह भो भया ! । येरगदिणयरेणं, परिग्गहतमसंचयं हणह ॥ ९६ ॥
 येरगमहारणा-परम्मि पत्ते वि जेज्हियपमाया । ते कालेणं घट्था, पडिया भीमम्मि भवकूवे ॥ ९७ ॥
 आया अणुहवसिद्धो, अमुत्तिरुत्तासदेहपरिमाणो । पुरिसायारो णिचो, नाओ संवेगकुसलेहिं ॥ ९८ ॥

आया अणुहवसिद्धो, अमुत्तिरुत्तासदेहपरिमाणो । पुरिसायारो णिचो, नाओ संवेगकुसलेहिं ॥ ९८ ॥

अङ्गुलमहारसुयंशय-छेयणपमुहं उदयसयाइं । तिरियञ्च परवसेण, सहन्ते हा ॥ कर्मउदयेन ॥ ९२ ॥
 मा पदत कट्टरुयधनं, परमं मा कथयत कदाचिदपि । परगुणधनं च दृष्ट्वा, कदापि मा मत्सरं वहत ॥ ९३ ॥
 मा रुप्यत मा तुप्यत, फत्सापि उपरि वैराग्यसंलीनः । आत्मारञ्जननिरतः (?), समाधिहृदे मज्जत ॥ ९४ ॥
 यात्तमाम्यन्तरिकं, परिग्रहं परिहरत भो भन्याः ! । वैराग्यदिनकरेण, परिग्रहतमस्सञ्चयं हत ॥ ९५ ॥
 वैराग्यमहारणा-करे प्राप्तेऽपि येऽधिकप्रमादाः । ते कालेन प्रस्ताः, पतिता भीमे भवकूवे ॥ ९६ ॥
 आत्माऽनुभयसिद्धो-ऽमूर्तिः कर्त्ता [कर्मणां] स्वदेहपरिमाणः । पुरुषाकारो नित्यो, ज्ञातः संवेगकुशलैः ॥ ९७ ॥

चउनिच्छयपाणजुओ, लोयस्सजगम्मि संठिओ विमलो । पुनरागमणविहीणो, सिद्धो उत्तो विरत्तेहिं ॥ ९८ ॥
सपे वि जिणवर्दिदा, सवे गणहारिणो य आयरिया । जे पुण चरिमसरीरा, ते सवे संवेगपसायओ सिद्धा ॥ ९९ ॥
कलिकेलिक्खमुत्ता, आगामतारासु जुत्तिसंरत्ता । संवेगदत्तचित्ता, सासयवासं समणुपत्ता ॥ १०० ॥
मत्ता वि य जे मंदा, तेसिं कए णं परिस्समो एसो । विबुहाहमेण विहिओ, मए जिणाणारएणं च ॥ १०१ ॥
इय कइययगाह्वाहिं, अमुणियआगमवियारलेसेणं । रइयं पगरणमेयं, 'लच्छीलाहेण' वरमुणिणा ॥ १०२ ॥

चतुर्निश्चयप्राणयुतो, लोकस्याग्रे संस्थितो विमलो । पुनरागमनविहीनः, सिद्ध उत्तो विरक्तैः ॥ ९८ ॥
सर्वेऽपि जिनवरेन्द्राः, सर्वे गणधारिणश्च आचार्योः । ये पुनश्चरमशरीरा-स्ते सर्वे संवेगप्रसादतः सिद्धाः ॥ ९९ ॥
कलिकेलिनिप्रमुक्ता, आगामतारासु युक्तिसंरक्ताः । संवेगदत्तचित्ताः, शाश्वतवासं समनुप्राप्ताः ॥ १०० ॥
मत्तोऽपि च ये मन्दाः, तेषां कृते परिश्रम एव । विबुधाधमेन विहितो, मया जिनाज्ञारतेन च ॥ १०१ ॥
इति कतिपयगाथाभि-रज्ञाताऽऽगमविचारलेदोः । रचितं प्रकरणमेतत्, 'लक्ष्मीलाभेन' वरमुनिना ॥ १०२ ॥

१ ज्ञानद्वन्द्वनचारिणीपातकप्रबन्धचतुष्टयस्यैर्भावप्राणैर्बुधैः ।

इति वैराग्यरसायनप्रकरणं समाप्तम् ।

श्रेष्ठि देवचन्द्र लालभाई-जैन-पुस्तकोद्धार-ग्रन्थाङ्के—
श्रीमज्जिनयद्दुभससुपासक-श्रेष्ठिवरधनदेवाङ्गज-कविवर-श्रीपद्मानन्दप्रणीतं वैराग्यसूतमित्यपराभिधानं

पद्मानन्दशतम्

त्रैलोक्यं युगपत्कराम्नुजलुठन्मुक्तायदालोकेत, जन्तूनां निजया गिरा परिणमद्यः सूक्तमाभापते ।
स श्रीमान् भगवान् विचित्रविधिभिर्देवासुरैर्वितो, वीतत्रासविलसत्सहस्रसप्तः पायाजिनानां पतिः ॥ १ ॥ (शार्दूल०)
यैः धृष्णीः प्रसरद्विकपविनां कोपादिभूमिभृतो, योगाभ्यासपरम्यधेनै कपितो* वैर्मोहधात्रीरुहैः ।
घनः संयमसिद्धमन्त्रविधिना यैः प्रौढकामज्वर-स्तान्मोक्षैकसुखानुपङ्गरसिकान्वन्दामहे योगिनः ॥ २ ॥ (शार्दूल०)
यैस्त्यक्ता किल शाकिनीभदसमप्रेमाञ्जिता प्रेयसी, लक्ष्मीः प्राणसमाऽपि पञ्चगवधूवत्योज्झिता दूरतः ।
मुक्तं चित्रगवाक्षराजिरुधिरं वल्मीकधन्मन्दिदं, निस्सद्भवविराजिताः क्षितितले नन्दन्तु ते साधवः ॥ ३ ॥ (शार्दूल०)
यः परयादे मूकः, परनारीयक्रविक्षणेऽप्यन्धः । पङ्गुः परधनहरणे, स जयति लोके महापुरुषः ॥ ४ ॥ (आर्यो)

* पूर्णाङ्कः । २ पत्रेण । ३ परशुना । ४ छल । ५ (वृक्षा) ।

आक्रोशेन न दूयते न च चतुप्रोक्त्या समानन्दते, दुर्गन्धेन न वाह्यते न च सदामोदेन सम्प्रीयते ।

स्त्रीरूपेण न रज्यते न च मृतभानेन विद्वेष्यते, माध्यस्थ्येन विराजितो विजयते कोऽप्येष योगीश्वरः ॥ ५ ॥ (शा०)

मित्रे नन्दति नैव नैव पिशुने वैरातुरो जायते, भोगे लुभ्यति नैव नैव तपसि क्लेशं समालम्बते ।

रक्ते रज्यति नैव नैव हृषदि प्रद्वेषमापद्यते, येषां शुद्धदं सदैव हृदयं ते योगिनो योगिनः ॥ ६ ॥ (शाईल०)

सौन्दर्यैकनिधेः कलाकुलविधेर्लोवण्यपाथोनिधेः, पीनोत्तुङ्गपयोधरालसगतेः पातालकन्याकृतेः ।

कान्ताया न गयैवनाश्चिततनोर्यैरुज्झितः सङ्गमः, सम्यङ्मानसगोचरे चरति ? किं तेषां हताशः स्मरः ॥ ७ ॥ (शाईल०)

शृङ्गारामृतसेकशाङ्गुलरुचिर्वक्तोक्तिपद्मान्विता, मोहच्छरसुमनोऽभिपङ्गुसुभगा स्त्रीणां कथावह्वरी ।

यैर्ब्रह्मव्रतपायकेन परितो भस्मावशोपीकृता, किं तेषां विपमायुधः प्रकुरुते ? रोषप्रकर्षेऽपि रे ! ॥ ८ ॥ (शाईल०)

आताघार्यतलोचनाभिरनिशं सन्तर्ज्यं सन्तर्ज्यं च, क्षिप्रस्तीक्ष्णकटाक्षमार्गगणो मत्ताङ्गनाभिर्भृशम् ।

तेषां किं नुं विधास्यति ? प्रदमितामृदुम्रैलीलात्मनां, येषां शुद्धविवेकवज्रफलेकं पार्श्वे परिभ्राम्यति ॥ ९ ॥ (शाईल०)

अग्रे सा गजगामिनी प्रियतमा गृष्टेऽपि सा दृश्यते, धात्र्यां सा गग्नेऽपि सा किमपरं सर्वत्र सा सर्वदा ।

आसीद्यावदनङ्गस्मृतिरसस्तावत्तवेयं स्थितिः, सप्रत्यास्यपुरस्सरमपि न तां द्रष्टाऽसि कोऽयं लयः ? ॥ १० ॥ (शाईल०)

योगे पीनपयोधराश्चिततनोर्यिच्छेदने विभ्यतां, मानस्यावसरे चट्टकिविधुरं दीनं मुलं विभ्रताम् ।

१ नागकन्या-नागकुमारदेवाङ्गनामुल्पायाः । २ क्षतिरक्षविहीनाः । ३ प्रसवे । ४ कान्ता । ५ चेट-चाल इति लोके ।

निःश्रेणे स्मरयद्दिनाऽनुसमयं दन्दशमानात्मनो, धातः ! सर्वदशासु दुःसगहनं चिकारिमां जीवितम् ॥ ११ ॥ (शार्दूल०)
 मयेऽग्याः कृतातां पुरद्वारद्वयो ध्वनेत्रयोर्व्यंक्रतां, कीटित्यं चिकुरेषु रागमधरे मान्द्यं गतिप्रक्रमे ।
 कटित्यं पुनःपण्डले तरलतामक्षोर्निरीक्ष्य स्फुटं, धैराग्यं न भजन्ति मन्दमतपः कामातुरा ह्रीः ! नराः ॥ १२ ॥ (शार्दूल०)
 पाण्डुरयं गमितोऽनङ्गोऽप्यतिहतां तारुण्यपुण्यश्रियं, चक्षुः क्षीणघलं कृतं श्रवणयोर्वीधिर्यमुत्पादितम् ।
 स्यान्भ्रंशमयापिताश्च जरया दन्तास्थिमांसवचः, पश्यन्तोऽपि जडा हहा ! हृदि सदा ध्यायन्ति तां प्रेयसीम् ॥ १३ ॥ (शा०)
 अन्यायाजितविचयकचिदपि भ्रष्टं समस्ते रदै-स्तापह्वान्ततमालपत्रयदभूदङ्गं घलीभङ्गुरम् ।
 केदोऽपि क्षणचन्द्रयक्षयलिमो व्यक्तं श्रितो यद्यपि, स्वरं ध्यायति मे तथापि हृदयं भोगेषु मुग्धं हहा ! ॥ १४ ॥ (शार्दूल०)
 उद्वृणन्ति प्रपश्येन, योपितो गह्वरां गिरम् । तामामनन्ति प्रेम्णोक्तिं, कामग्रहिलचेतसः ॥ १५ ॥ (अनुष्टुप्पद्युत्तम्)
 यायपुष्टरसक्षयाप नितरां नाहारलीत्यं जितं, सिद्धान्तार्थमहोपधेनिरुपभूणो न जीर्णो हृदि ।
 पीतं क्षानलपूदकं न विधिना तावत्सरोत्थो जगः, शान्तिं याति न तात्त्विकीं हृदय ! हे मेघैरलं भेषजैः ॥ १६ ॥ (शा०)
 दृष्टारद्भुमनीरदे प्रसुभरमीडारसस्रोतसि, प्रद्युम्नप्रियधान्धवे चतुरवाणुकाफलोदन्वति ।
 तं न्यनीनेयचकोरपार्यणविधौ सोभागयलक्ष्मीनिधौ, धन्यः कोऽपि न विक्रियां कलयति प्राप्ते नवे यौवने ॥ १७ ॥ (शा०)
 साम्यस्परिहृता येन, कामिनी गजगमिनी । किं करिष्यति ? रुष्टोऽपि, तस्य वीरवरः स्मरः ॥ १८ ॥ (अनुष्टुप्पद्युत्तम्)

१ केनेपु । २ मास्तम् । ३ केस्तम् । ४ (पूर्णिमापद्युत्तम्) । ५ असावित्यन्तः पुंसि यत्ते । ६ कामः । ७ ह्री ।

दृज्येयं प्रलयं प्रयाति श्रुतिरिति ब्रह्मव्रतं श्रद्धयति, ज्ञानं सङ्कुचति स्मरज्वरवशात्संश्रयामि यावद्विप्रियम् ।
यावत्तु स्मृतिमेति नारकगतेः पाकक्रमो भीषण-स्नातृत्वनिरीक्षणप्रियतमाऽव्येषा विषौघायते ॥ १९ ॥ (शार्दूल०)
कारुण्येन हता वधव्यसनिता सत्येन दुर्वाच्यता, सन्तोषेण परार्थचौर्यपटुता शीलेन रागान्वता ।
नैर्मन्येन परिग्रहग्रहिलता चैर्धौनेऽपि स्फुटं, पृथ्वीयं सकलाऽपि तैः सुकृतिभिर्मन्ये पवित्रीकृता ॥ २० ॥ (शार्दूल०)
यत्राद्योऽपि विचित्रमङ्गुरिभरव्याजेन रोमाञ्चितो, दोलारूढविलासिनीविलसितं चैत्रे विलोक्याद्भुतम् ।
सिद्धान्तोपनिषिपणमनसां धेपां मनस्सर्वथा, तस्मिन्मन्मथाधया न मयितं धन्यास्त एव ध्रुवम् ॥ २१ ॥ (शार्दूल०)
स्वाध्यायोत्तमगीतिसङ्गतिजुषः सन्तोषपुष्पाञ्जिताः, सम्यग्ज्ञानविलासमण्डपगताः सद्भयानशय्यां श्रिताः ।
तत्पार्यप्रतिबोधदीपमलिकाशान्त्यङ्गनासाङ्गिनो, निर्वर्णैकसुखाभिलाषिभनसो धन्या नयन्ते निशाम् ॥ २२ ॥ (शार्दूल०)
किं? लोलासि । कदाचलम्पटतया किं? स्वप्नभृभादिभिः, किं? प्रत्यङ्गनिदर्शनोत्सुकता किं? प्रोहसच्चादुभिः ।
आत्मानं प्रतिवाधसे त्यमधुना व्यर्थं मदर्थं यतः, शुद्धध्यानमहारसायनरसे लीनं मदीयं मनः ॥ २३ ॥ (शार्दूल०)
संज्ञानदर्शनशाली, दर्शनदाखद्व येन वृत्ततरुः । श्रद्धाजलेन सिक्तो, मुक्तिफले तस्य स ददाति ॥ २४ ॥ (आर्यो)
क्रोधाद्युपचतुष्कायचरणो व्यामोहहस्तस्सत्ते !, रागद्वेषनिशातदीर्घदर्शनो दुर्वारमारोद्भुरः ।
संज्ञानाद्भुशकाशलेन स महामिथ्यात्वदुष्टद्विपो, नीतो येन वदां वशीकृतमिदं तेनैव विष्वक्त्रयम् ॥ २५ ॥ (शार्दूल०)

१ (सिद्धान्तसोपनिषद्-२२खे सिपणं-निविष्टं मनो येषां ते कथा, तेषां) विदुषाम् । २ ("धृतं षष्ठे चरेत्रे त्रि-ध्वतीते दृढसिखले" इत्यमरः) ।

दृश्यन्ते बहवः कलासु कुशलस्ते च स्फुरत्कीर्त्तये, सर्वस्वं वितरन्ति ये तृणमिव क्षुद्रैरपि प्रार्थिताः ।
 धीरास्तेऽपि च ये त्यजन्ति इदिति प्राणान्कृते स्वामिनो, द्वित्रास्ते तु नरा मनस्समस्तं येषां सुहृदैरिणो ॥ २६ ॥ (शा०)
 हृदयं सदयं यस्य, भाषितं सत्यभूषितम् । कायः परहितोपायः, कलिः कुर्वीत तस्य किम् ? ॥ २७ ॥ (अनुष्टुप्चत्तम्)
 नारत्यसद्भाषितं यस्य, नास्ति भङ्गो रणाङ्गणात् । नास्तीति याचके नास्ति, तेन रत्नावती क्षितिः ॥ २८ ॥ (अनुष्टुप्चत्तम्)
 जानन्दाय न कस्य मन्मथकथा ? कस्य प्रिया न प्रिया ? लक्ष्मीः कस्य न वल्लभा ? मनसि नो कस्याङ्गजः क्रीडति ? ।
 ताम्बूलं न सुखाय कस्य ? न मतं कस्यान्नशीतोदकम्, सर्वाशाद्रुमकर्चनैकपरशुर्मृत्युर्न चेत्स्याज्जनाः ! ॥ २९ ॥ (शार्दूल०)
 भार्गेयं मधुराकृतिर्मम मम प्रीत्यन्वितोऽयं सुतः, स्वर्णस्यैव महानिधिर्मम ममासौ बन्धुरो बान्धवः ।
 रम्यं हर्म्यमिदं ममेत्थमनया व्यामोहितो मायया, मृत्युं पश्यति नैव दैवहतकः कुट्टं पुरधारिणम् ॥ ३० ॥ (शार्दूल०)
 करोषार्जितमत्र विसमखिलं द्यूते मया योजितं, विद्या कष्टतरं गुरोरधिगता व्यापारिता कुस्तुतौ ।
 पारम्पर्यसमागतश्च विनयो दामेक्षणायां कृतः, सत्पान्ने किमहं करोमि ? विवशः कालेऽद्य नेदीयसि ॥ ३१ ॥ (शा०)
 आत्मा यद्विनियोजितो न विनये नोऽग्रं तपः प्रापितो, न क्षान्त्या समलङ्कृतः प्रतिकलं सत्येन न प्रीणितः ।
 तत्त्वं निन्दसि नैव कर्महतकं प्राप्ते कृतान्तक्षणे, दैवार्यैव ददासि जीव ! नितरां शापं विमूढोऽसि रे ! ॥ ३२ ॥ (शा०)
 चालो यौवनसम्पदापरिगतः क्षिप्रं क्षितौ लक्ष्यते, वृद्धत्वेन युवा जरापरिणतो व्यक्तं समालोष्यते ।
 सोऽपि क्वापि गतः कृतान्तवशतो न ज्ञायते सर्वथा, पश्यतद्यदि कौतुकं किमपरैस्तेरिन्द्रजालैः सखे ! ॥ ३३ ॥ (शा०)

द्वारं दन्तिमदप्रवाहनिर्घर्षेयपामभूत्पङ्क्तिं, आसाभाववशाच्च सञ्चरति यद्रङ्गोऽपि तेषां पुनः ।
येऽभूवन्विमुखाः स्वकुक्षिभरणे तेषामकस्मादहो !, यच्च श्रीरिह दृश्यतेऽतिविपुला तत्कर्मलीलायितम् ॥ ३४ ॥ (शा०)
नापत्यानि न विचानि, न सौधानि भवन्त्यहो !! मृत्युना नीयमानस्य, पुण्यपापे परं पुरः ॥ ३५ ॥ (अनुष्टुप्चतुष्टम्)
ब्रूतेऽहङ्कृतिनिग्रहं मृदुतया पश्चात्करिव्याम्यहं, प्रोद्यन्भारविकारकन्दकन्दनं पञ्चेन्द्रियाणां जयात् ।
व्यामोहप्रसरावरोधनविधिं सद्ब्रह्मानतो लीलया, नो जानाति हरिष्यतीह हतकः कालोऽन्तराले किल ॥ ३६ ॥ (शा०)
बद्धा येन दद्यामनेन नितरां खट्वैकदेशे जरा, द्रोणाद्रिश्च समुद्धृतो हनुमता येन स्वदोर्लिलया ।
श्रीरामेण च येन राक्षसपतिर्लौकिकवीरो हतः, सर्वे तेऽपि गताः क्षयं विधिवशात्काऽन्येषु तद्भ्यो ! कथा ? ॥ ३७ ॥ (शा०)
सर्वभक्षी कृतान्तोऽयं, सत्यं लोके निगद्यते । रामदेवादयो धीराः, सर्वे कायग्न्यथा गताः ॥ ३८ ॥ (अनुष्टुप्चतुष्टम्)
मिथ्यात्यानुचरैर्विचित्रगतिभिः सञ्चारितस्योद्भटै-रत्युग्रभ्रममुद्राहतिवशात्सम्मूर्च्छितस्यानिशम् ।
संसारेऽत्र निदञ्चितस्य निगडैर्मायामयैश्चैववत्, मुक्तिः स्यान्मम सत्वरं कथमतः सद्भुत्तवित्तं विना ॥ ३९ ॥ (शार्दूल०)
दुष्टप्रापं मकराकरे करतलद्रव्यं निमग्नं यथा, संसारेऽत्र तथा नरत्नमथ तत्प्राप्तं मया निर्मलम् ।
आतः ! पश्य विमूढतां मम दृष्टा !! नीतं यदेतन्मुद्या, कामश्लेषकुवोधमत्सरकुधीमायामहामोहतः ॥ ४० ॥ (शार्दूल०)
येनेह क्षणभङ्गुरेण वपुषा क्लिप्तेन सर्वात्मना, सद्ब्रह्मपारविद्योच्चितेन परमं निर्वाणमप्याप्यते ।

१ "क्षारे" इत्यप्याहार्यमत्र कर्म । २ (मासत्य) । ३ (मासवर्हिकः) ।

प्रीतिस्तेन दृष्टा !! सखे ! म्रियतमायक्रेन्दुरागोद्भवा, क्रीता स्वल्पसुखाय मूढमनसा कोट्या मया काकिणी ॥४१॥ (शा०)
 क्रीडाकारि परोपहासयचनं तुल्यै परव्यंसनं, कान्तौ काञ्चनमुन्दराङ्गलतिका कान्तैव पृथ्वीतले ।
 भव्यो द्रव्यसमर्जने किल महारम्भोद्यमः किन्तु रे !, मेदच्छेदनताडनादिविधिना रौद्रो महारौखः ॥ ४२ ॥ (शार्दूल०)
 कन्दर्पप्रसरप्रशान्तिविधये शीलं न संशीलितं, लोभोन्मूलनहेतवे स्वविभगो दत्तो न पात्रे मुदा ।
 व्यामोहोन्मथनाय सद्गुरुगिरां तत्त्वं न चाङ्गीकृतं, दुष्प्रापो नृभवो मया हतधिया हा !! हारितो हारितः ॥४३॥ (शा०)
 सौख्यं मित्रकलत्रपुत्रयिभग्नशंशादिभिर्भुङ्गरं, कासन्वासभगन्दरादिभिर्दं व्याप्तं वपुर्व्याधिभिः ।
 आतस्तूर्णमुपैति सान्निधिमसौ कालः करालाननः, कष्टं किं करवाण्यहं तदपि यच्चित्तस्य पापे रतिः ॥ ४४ ॥ (शार्दूल०)
 संसारे गहनेऽत्र चित्रगतिषु भ्रान्त्याऽनया सर्वथा, रे रे जीय ! न सोऽस्ति कश्चन जगन्मध्ये प्रदेक्षो घ्रुवम् ।
 यो नासस्तथ भूरिजन्ममरणैस्तत्किं न तेऽद्यापि ह्री !!, निर्वेदो हृदि विद्यते ! यदनिशं पापक्रियायां रतिः ॥४५॥ (शार्दूल०)
 नो स्कन्धेन समुन्नतेन धरसे चारित्रगन्ध्या धुरं, पृष्ठेनोपचितेन नैव वहसे प्रोच्चैरहिंसाभरम् ।
 निध्यात्वाक्षचयं पदाहतिवशाद्भो ! गाहसे त्वं यत-श्वेतस्तप्ततशङ्क ! साङ्गदृष्टवन्निन्द्यं परिभ्राम्यसि ॥ ४६ ॥ (शार्दूल०)
 प्राप्ते सत्कुलजन्ममानवभवे निर्दोषरलोपमे, नीरोगादिसमस्तवस्तुनिचये पुण्येन लब्धे सति ।
 नोपात्तं किमपि प्रमादवशतस्तत्त्वं त्वया मुक्तये, रे ! जीवात्र ततोऽतिदुःखविषमे संसारचक्रे भ्रमः ॥ ४७ ॥ (शार्दूल०)

१ (मनोहरा) । २ शीघ्रम् । ३ (मिथ्यात्वमेवात्र, तत्र चय-समूहकम्) । ४ (गहने-सुयोपलक्षितचिह्नेन सहितो घृप-भण्डः) ।

क्रोधो न्यकृतिभाजनं न विहितो नीतो न मानः क्षयं, माया नैव हता हताश्र ! नितरां लोभो न सङ्क्षोभितः ।
 रे ! तीव्रोत्कटकृदपि स्वशराग ! स्वान्त ! त्वया हारितं, हस्तासं फलमाशु मानवभवश्रीकल्पवृक्षोद्भवम् ॥ ४८ ॥ (शार्दूल०)
 बाल्ये मोहमहान्धकारग्रहणे मग्नेन मूढात्मना, तारुण्ये तरुणीसमाहृतहृदा भोगैकसङ्गे च्युना ।
 वृद्धत्वेऽपि जराऽभिभूतकरणग्रामेण निःशक्तिना, मानुष्यं किल देवतः कथमपि प्राप्तं हतं हा ! ! मया ॥ ४९ ॥ (शा०)
 यस्यै त्वं लघु लङ्घ्यते जलनिधिं दुष्टादवीं गाहसे, मित्रं वक्ष्यसे विलुप्यसि निजं वाक्यकर्म मुखसि ।
 तद्विज्ञं यदि हृदयते स्थिरतया कस्यापि पृथ्वीतले, रे रे ! ! चञ्चलचित्त ! विचरतक ! न्यावर्त्ततां मे तदा ॥ ५० ॥ शार्दूल०
 अज्ञानाद्रितटे क्वचित्क्वचिदपि प्रद्युम्नगर्वान्तरे, मायागुल्मतले क्वचित्क्वचिदहो ! ! निन्दानदीसङ्कटे ।
 मोहव्याघ्रभयातुर हरिणवत्ससारघोरादवी-भाष्ये धावति पश्य सत्वरतरं कष्टं मदीयं मनः ॥ ५१ ॥ (शार्दूल०)
 सच्चारित्रपवित्रदारुचितं शीलध्वजालङ्कृतं, गुर्वाशगुणगुम्फनाद्दृढतरं सद्बोधपोतं त्रितः ।
 मोहप्राहभयङ्कर तर महाससारवारानिधिं, यावन्न प्रतिभिद्यते स्वनतदाश्रयैः कुरङ्गीदृशाम् ॥ ५२ ॥ (शार्दूल०)
 किं भस्मप्रतिलेपनेन ! वपुषो धूमस्य पानेन ! किं, वक्षत्यागजुगुप्सया किमनया ? किं ? वा त्रिदण्ड्याऽप्यहो ! !
 किं स्कन्धेन नतेन ? कम्पलभराज्जापस्य किं ? मालया, वामाक्षीमभिधावमानमनिशं चेतो न चेद्विश्रितम् ॥ ५३ ॥ (शा०)
 रोङ्कुं चालमुणालतन्तुभिरसौ मत्तेभमुज्जृम्भते, मेतुं वज्रमयं शिरीषकुसुमपान्तेन सन्नह्यति ।

१ (वि-विशेषेण व्या-सम्बन्धाद्दर्शना-भवत्तु) ।

अपरित्यक्तः
 कपायाणां
 वृथाभनुज-
 त्वहारणा-
 त्पश्चात्ता-
 पादिः

॥ ४६ ॥

माधुर्यं मधुविन्दुना रचयितुं क्षाराम्बुधेरीहते, नेतुं वाञ्छति यः सतां पथि खलान्सूक्तैस्तुधास्यन्दिभिः ॥ ५४ ॥ (शार्दूल०)
 मुक्त्या दुर्मतिमैदिनीं गुरुगिरा संशील्य शीलाचलं, बद्ध्वा क्रोधपयोनिधिं कुटिलतालङ्कां क्षपित्वा क्षणात् ।
 नीत्वा मोहदशाननं निधनतामाराध्य वीरव्रतं, श्रीमद्राम इव क्व मुक्तिवनितायुक्तो भविष्याम्यहम् ॥ ५५ ॥ (शार्दूल०)
 आहारैर्मधुरैर्मनोहरतरैर्द्वारविहारैर्वरैः, केयूरैर्मणिरत्नचारुशिखरैर्दरैरुदारैश्च किम् ? ।
 प्राणान्पद्मदलामयारितरलाञ्जला जयाजीव ! रे, दानं देहि विधेहि शीतलपसी निर्वेदमास्वादय ॥ ५६ ॥ (शार्दूल०)
 ज्ञात्वा शुद्धदमस्करं धनमिदं दीपप्रकर्षं यपु-स्तारुण्यं तरलेक्षणाक्षितरलं विद्युच्चलं दोर्वलम् ।
 रे रे जीव ! गुरुप्रसादवशतः किञ्चिद्विधेहि द्रुतं, दानध्यानतपोविधानविषयं पुण्यं पवित्रोचितम् ॥ ५७ ॥ (शार्दूल०)
 श्रीखण्डपादपेनेव, कृतं स्वं जन्म निष्फलम् । जिह्मगानां द्विजिह्मतां, सम्पन्धमनुरुन्धता ॥ ५८ ॥ (अनुष्टुप्चतुष्टम्)
 किं ? तर्केण वित्तार्कितेन शतशो ज्ञातेन किं ? छन्दसा, किं ? पीतेन सुधारसेन बहुधा स्वाध्यायपाठेन किम् ? ।
 अभ्यस्तेन च लक्षणेन किमहो ! ! ध्यानं न चेत्सर्वथा, लोकालोकविलोकनैककुशलं ज्ञानं हृदि ब्रह्मणः ॥ ५९ ॥ (शा०)
 मां वाल्यादपि निर्निमित्तनिविडमोद्भूतसख्यश्रियं, दम्भारम्भ ! विहाय सत्वरतरं दूरान्तरं गम्यताम् ।
 पश्योन्मीलति मेऽधुना शुभवशाञ्ज्ञानोष्णरश्मिप्रभा, प्रालेयोत्करवद्भवन्तमनया द्रष्टव्याम्यहं त्वां कथम् ? ॥ ६० ॥ (शा०)
 कारुण्यान्म सुधारसोऽस्ति हृदयद्रोहान्न हालाहलं, वृत्तादस्ति न कल्पपादप इह क्रोधान्न दावानलः ।

सन्तोषदपोऽस्ति न प्रियसुहृद्भोग्यो चान्यो रिपु-युक्तायुक्तमिदं मया निगदितं यद्वोचते त(द्भज)त्यज ॥६१॥ (शा०)
 औचित्यांशुकशालिनीं हृदये । हे शीलद्वारागोज्ज्वलां, श्रद्धाज्ञानविवेकमण्डनवतीं कारुण्यहाराङ्किताम् ।
 सद्बोधान्नरश्चिनीं परिलसच्चरित्रपत्राङ्कुरां, निर्वाणं यदि वाञ्छसीह परमशान्तिप्रियां तद्भज ॥ ६२ ॥ (शार्दूल०)
 यत्रार्त्तिर्न मतिश्चमो न न रतिः ख्यातिर्न नैरोन्नतिः, न व्याधिर्न विधिर्निधिर्न न वधो ध्यानं न नार्थ्येयणा ।
 नो दास्यं न विलासवाससदनं हास्यं न लास्यं च नो, तत्सांसारिकपुण्यपापरहितं ध्येयं पदं धीधनाः ! ॥६३॥ (शार्दूल०)
 तावद्भानुकराः प्रकाशानपरा यक्षेश्वरोऽप्यर्थवान्, सम्पूर्णैन्दुमुखी प्रिया प्रियमयी माधुर्यहृद्या सुधा ।
 मुक्तादामगुणवलीपरिचितश्चैत्र(श्च)स्य चित्रोत्सवो, यावन्नैव विदन्ति हन्त ! ! हृदये सिद्धान्तवाक्योत्कराः ॥६४॥ (शा०)
 क्षणमपि न ब्रह्म तिष्ठति, गुरुपदेशो नरेन्द्र इव हृदये । मन्त्ररहस्योद्गारी, मन्त्रीव स दूरतस्त्याज्यः ॥ ६५ ॥ (आर्यो)
 धर्मो यैर्निहतः प्रमादवशतः प्राप्तेऽपि मानुष्यके, कार्पण्येन विडम्बितौ सति धने वैरर्थकामावपि ।
 अत्यन्तं चलचित्तिनिग्रहपरैरप्यप्यते वा न वा, मोक्षः शाश्वतिकः प्रसा[प्रमो]दसदनं तेषां दवीयान्पुनः ॥६६॥ (शा०)
 आकाशेऽपि चिराय तिष्ठति शिला मन्त्रेण वा, बाहुभ्यामपि तीर्यते जलनिधिर्वेधाः प्रसन्नो यदा ।
 हृदयन्ते ग्रहयोगतः सुरपथे प्राणहेऽपि तागः स्फुटं, हिंसाया पुनराविरस्ति नियतं गन्धोऽपि न श्रेयसः ॥६७॥ (शा०)
 निशानां च दिनानां च, यथा ज्योतिर्निभूषणम् । सतीनां च यतीनां च, तथा शीलमलण्डितम् ॥६८॥ (अनुपुबुद्धम्)

मायया राजते वेद्या, शीलेन कुलमालिका । न्यायेन मेदिनीनाथः, सदाचारतया यतिः ॥ ६९ ॥
 यावद्याधिविद्याधया चिधुरतामङ्गं न संसेवते, यावच्चेन्द्रियपाटवं न हरति क्रूरा ज्वराक्षसी ।
 तत्राग्निष्कण्डनिश्चलामलपदं कर्मक्षयायाधुना, ध्येयं ध्यानविचक्षणैः स्फुटतरं हृत्पद्मसन्तोदरे ॥ ७० ॥ (शार्दूल०)
 अज्ञानाधृतचेतसो मम महाव्यामूढतां मोहतां, कृत्वा धर्मधनं हतं यदनिशं वाराणसीधूर्त्तवत् ।
 युक्तं तद्विहितं त्ययेदमपि ते युक्तं भवेद्धि प्रतं, मां पुण्यासगुरुप्रसादमधुना सन्त्यज्य निर्गच्छ रे ! ॥ ७१ ॥ (शार्दूल०)
 तन्नो नागपतेर्भुजङ्गवनितभोगोपचारैः परं-स्तन्नो श्रीसविलाससद्गमशतैः सारैर्मुदरैः किल ।
 तन्नो यज्ञधरस्य देव्यनितक्रीडारसैर्निर्भरैर्यत्सौख्यं नत वीतकाममनसां तत्स्वार्थतो योगिनाम् ॥ ७२ ॥ (शार्दूल०)
 मध्यक्षामतया योपि-त्तपःक्षामतया यतिः । मुखक्षामतया चाश्वो, राजते न तु भूपणैः ॥ ७३ ॥ (अनुष्टुप्छन्दम्)
 तन्व्या श्रोत्रसायनेन यवसा सप्रेमसम्भाषितः, सर्पकोपविपाकषटलरुचा संवीक्षितश्चक्षुषा ।
 सद्योगान्न तिलाग्रमात्रमपि यः सङ्गोभितुं शक्यते, रागद्वेषविवर्जितो विजयते कोऽप्येव योगीश्वरः ॥ ७४ ॥ (शार्दूल०)
 आतात्रायतलोचनातुरमिदं न्यकारवाङ्निन्दितं, बद्धभ्रूकुटिभालभीममधरप्रस्पन्ददुर्दर्शनम् ।
 व्यालोलालकसकुलं कृशतनोः कोपेऽपि कान्तं मुखं, पश्यन्ति स्मरविह्वलीकृतहृदो ह्रीः ! कामिनां मूढता ॥ ७५ ॥ (शा०)
 कौशल्यं प्रविलीयते विकलता सर्वाङ्गमाश्लिष्यते, ज्ञानश्रीः प्रलयं प्रयाति कुमतिः प्रागल्भ्यमभ्यस्यति ।
 धर्मोऽपि प्रपलायते कलयति स्थेमानमंहः परं, यस्माच्छोकवशात्कथं स विदुषां ससेवितुं युज्यते ? ॥ ७६ ॥ (शार्दूल०)

क? कफ्रात्तं मुखं नार्थाः, क? पीयूषनिधिः शशी । आमनन्ति तयोरैवयं, कामिनो मन्दबुद्धयः ॥७७॥ (अनुष्टुप्पद्युत्तम्)
पाशे कुरङ्गनिवहो [त्रि] न (!) पतत्यविद्वान्, दाहात्मातामकलयञ्चलभः प्रदीपे ।

जानद्वहं पुनरमून् कारिकर्णलोलन्, भोगस्त्यजामि न तथापि क एष मोहः? ॥ ७८ ॥ (वसन्ततिलका)
ज्ञानमेव पदं मित्रं, काम एव परः परः । अहिंसैव परो धर्मो, योषिदेव परा जरा ॥ ७९ ॥ (अनुष्टुप्पद्युत्तम्)

धिक्कन्दर्प ! जगन्नर्पीविजयिनो दोःस्थामविस्फूर्जितं, विद्वान्कः किल तावकीनमधुना व्यालोकतामाननम् ।
दृष्ट्वा यौवनमित्रमन्नपभवान्सर्पज्जाराधसी-यक्रान्तःपतितं विमुञ्चति न यः कोदण्डकेलिक्रमम् ॥ ८० ॥ (शार्दूल०)
तुष्पाधारितरङ्गभङ्गविलसत्कौटिल्यवलीरुह-स्तिर्यक्प्रक्षितवाक्प्रपञ्चकवरीपाशश्रुयः पल्लवाः ।

यस्या मान्ति न तुच्छके हृदि ततः स्थानं बहिः कुर्वते, कस्ताथश्चलचक्षुषः कुक्षलधीः संसेवितुं वाञ्छति ? ॥८१॥ (शा०)
रे रे मोह ! हताश ! तावकमिदं धिक्पौरुषेणोज्झितं, विस्मयं भवसागरे किल भवान्संयम्य मां क्षिप्तवान् ।
सम्प्रत्यासुरुरुपदेयफलकः पारं प्रयातोऽश्म्यहं, शौण्डीर्यं तव विद्यते यदधुना दोषोऽस्तदा दर्शय ॥ ८२ ॥ (शार्दूल०)
रे कन्दर्प ! किमाततल्यमधुना धत्से ? धनुस्त्वं शुधा, किं भ्रूलास्यकलासु परमलदृशः प्रागल्भ्यमभ्यस्यथ ? ।
वैराग्याम्बुजिनीप्रबोधनपटुः प्रध्वस्तदोषाकरः, खेलत्येष विवेकचण्डकिरणः कस्तादृशामुत्सवः ? ॥ ८३ ॥ (शार्दूल०)

अन्यं प्रियालापपत्रं नयन्ते, किञ्चित्कटाक्षैरपरं स्पृशन्ति ।

अन्यं हृदा कञ्चन मन्त्रयन्ते, धिग्योषितां चञ्चलचित्तवृत्तिम् ॥ ८४ ॥ (इन्द्रवज्रा)

यात्रायै वचनक्रमं रचयतः पादौ परिभ्रान्तये, नेत्रे रोषकषायितानि चदनान्यालोकितुं स्वामिनाम् ।
धातथेन दयालुता तव हृदि स्थानं ववन्ध क्षणं, तत्किं हन्त !! परिश्रमोऽपि निकटीभूयं न सम्पन्नवान् ? ॥ ८५ ॥ (शा०)

रक्षाकृते धनलवस्य विमूढचेता, लोकः परं किमपि सन्तनुते प्रयत्नम् ।

तल्लक्षकोटिभिरनाप्यमपीदमायुः, कालो निकृन्तति न तन्ननु शङ्कतेऽपि ॥ ८६ ॥ (वसन्ततिलका)

वन्द्यो ! क्रोध ! विधेहि किञ्चिदपरं स्वस्याधियासास्पदं, स्नातर्मान ! भवानपि प्रचलतु त्वं देवि माये ! ब्रज ।

हंहो लोभसखे ! यथाऽभिलषितं गच्छ द्रुतं वश्यतां, नीतः शान्तरसस्य सम्प्रति लसद्वाचा गुरुणामहम् ॥ ८७ ॥ (शा०)

मनो न वैराग्यतरङ्गितं चे-द्दृथा तदा दानतपःप्रयासः ।

लावण्यमङ्गे यदि नाङ्गनानां, मुधा तदा विभ्रमवल्गितानि ॥ ८८ ॥ (रामा)

विश्वाः कलाः परिचिता यदि तास्ततः किं ? तसं तपो यदि तदुग्रतरं ततः किम् ? ।

क्रीत्तिः कलङ्कविकला यदि सा ततः कि-मन्तर्विवेककलिका यदि नोद्धलास ॥ ८९ ॥ (वसन्ततिलका)

स्फूर्जलोभकरालयक्रुहरो हुङ्कारगुञ्जारयः, कामक्रोधविलोललोचनयुगो मायानखश्रेणिभाक् ।

स्वैरं यत्र स वम्बमीति सततं मोहाह्वयः केसरी, तां संसारमहाऽष्टवीं प्रतिवसन्को नाम जन्तुः सुखी ? ॥ ९० ॥ (शा०)

१ पशुर्वसमेवभिन्नाया उपजातैरेकादशं मेदः, यत्र तृतीयं चरणमिन्द्रवज्रायाः द्वेपं चरणत्रिकं चोपेन्द्रवज्राया भवति ।

(उपजातिः)

(वसन्ततिलका)

(मन्दाक्रान्ता)

एकः स वैवस्वत एव देवः, शौण्डीर्यशाली च महाव्रती च ।
पशौ च गीर्वाणपतौ च यस्या-विभिन्नमुद्रस्य दृशः पतन्ति ॥ ९१ ॥

एतानि तानि मदनज्वलनेन्धनानि, दूरीकुरुष्व मयि वक्रविलोकितानि ।

कुन्मीलतिस्म ललिताङ्गयधुना स एव, मन्मानसे शुचिविवेककलाविलासः ॥ ९२ ॥

प्रत्यक्षो नरकः स एव दधुधार्पीठे परायत्तते-त्येवं पूकुरुते जनः प्रतिकलं सर्वोऽपि विद्वानिह ।

तन्नारीवशवर्त्तिनोऽपि विषयान्कण्डूतिकल्पानयं, रोमाञ्चाङ्कुरचर्चिताङ्गलतिकः किं वाम नैवोज्झति ? ॥ ९३ ॥ (शार्दूल०)

ता एवैताः कुवल्यदृशः सैष कालो वसन्त-स्ता एवान्तःशुचिवनमुखस्तो वरं ते वयस्याः ।

किन्तूद्भूतः स खलु हृदये तत्त्वदीपप्रकाशो, येनदानो हसति हृदयं यौवनोन्मादलीला ॥ ९४ ॥

को देवो ? कीततमा, कः सगुरु ? शुद्धमार्गसम्भाषी । किं परमं विज्ञानं !, स्वकीयगुणदोषविज्ञानम् ॥ ९५ ॥ (आर्यो)

यत्कारुण्यहिरण्यजं न न च यत्सन्मार्गताग्नोद्भवं, नो यत्सयमलोहजन्म न च यत्सतोषमृत्सामयम् ।

यद्योग्यं न तपोविधानदहनज्वालायलीतेजसा, सिद्धिं याति ? कथं नृधान्यनिकरस्तस्मिन् कुपात्रे श्रितः ॥ ९६ ॥ (शार्दूल०)

हे मोहाहतजीव ! हुं शृणु वचः श्रद्धाऽस्ति चेत्कथ्यता, प्राप्तं किञ्चन सत्फलं भवमहाऽटव्यां त्वया आभ्यता ।

भ्रातॄन्नेव तथाविधं किमपि तन्निर्वाणदं तर्हि किं, शून्यं पश्यसि ? पङ्कवन्ननु गतं नोपक्रमे तिष्ठति ॥ ९७ ॥ (शार्दूल०)

शौक्ल्ये हंसवकोटयोः सति समे यहद्वतावन्तर, काण्ड्ये कोकिलकाकयोः किल यथा भेदो मृदं भाषिते ।

धैत्ये हेमहरिद्रयोरपि यथा मूल्ये विभिन्नार्घता, मानुष्ये सदृशे तथाऽऽर्यखलयोर्दूरं विभेदो गुणैः ॥ ९८ ॥ (शार्दूल०)

त्यदृष्टिपातनिहताः खलु तेऽन्य एव, धैर्यव्रतं सुतनु ! ये परिमार्जयन्ति ।

अन्ये त्यमी शुचिविवेकपवित्रचित्ता-स्तार्त्तिकं विडम्बयसि ? मन्मथविभ्रमैः स्वम् ॥ ९९ ॥ (वसन्ततिलका)

सम्पत्स्यते ? मम कदाचन तद्दिनं किं, सद्भयानरूढमनसः सततं भवेयुः ।

आनन्दचिन्दुविशदानि सुधामयानि, यत्रोक्षितानि मयि मुक्तिमृगक्षणायाः ॥ १०० ॥

ललितं सत्यसंयुक्तं, सुव्यक्तं सततं मितम् । ये यदन्ति सदा तेषां, स्वयं सिद्धैव भारती ॥ १०१ ॥

सिक्तः श्रीजिनवल्लभस्य सुगुरोः शान्तोपदेशामृतैः, श्रीमन्नागपुरे चकार सदनं श्रीनेमिनाथस्य यः ।

श्रेष्ठी श्रीधनदेव इत्यभिधया ख्यातश्च तस्याङ्गजः, पद्मानन्दशतं व्यधत्त सुधियामानन्दसम्पत्तये ॥ १०२ ॥ (शार्दूल०)

सम्पूर्णमुखीमुखे न च न च श्वेतांशुविम्बोदये, श्रीखण्डद्रवलेपने न च न च द्राक्षारसास्वादाने ।

आनन्दः स सखे ! न च कचिदसौ किं भूरिभिर्भाषितैः ? पद्मानन्दशते श्रुते किल मया यः स्वादितः स्वेच्छया ॥ १०३ ॥

इति श्रीजिनवल्लभसूर्यपासकश्लेषिवरधनदेवाङ्गज-कविवर-श्रीपद्मानन्दप्रणीतं

वैराग्यरसनिभृतं वैराग्यशतमित्यपराभिधानं पद्मानन्दशतं समाप्तम् ।

नास्मा मोहनलालेति, विख्यातं जगतीतले । सुविहितक्रियासक्तं, जैवशासनमण्डनम् ॥ १ ॥

गणिर्दुस्साध्यरेपो हि, प्रशिष्यस्यापि शिष्यकः । भक्त्या सारति यं नित्यं, भद्रं ददातु सोऽन्यहम् ॥ २ ॥

इति श्रीपद्मानन्दकविप्रणीतं पद्मानन्दशतं समाप्तम् ।

श्रेष्ठि-देवचन्द लालमाई-जैन-पुस्तकोद्वारे—

स्तम्भनपार्थप्रतिभाप्रकटननवाङ्मयचिकरणप्रवणश्रीमदमयदेवसूरिपट्टभाकरसुविहितचक्रचूडामणिश्रीमज्जिनवल्लभसूरिवरप्रणीतं,
श्रीमज्जिनपतिसूरिपट्टप्रकाशनदिनकरश्रीमज्जिनेश्वरसूरिविनेयवरश्रीधर्मतिलकमुनिविरचितविवरणसमलङ्कृतम्.

उल्लासिक्कमेति प्रसिद्धाख्यं

लघ्वजितशान्तिस्तवनम् ।

(सञ्छायम्)

अजितशान्तिजिनौ शुवनत्रये, विजयशान्तिविधौ प्रथितौजसौ ।
समभिनम्य तयोः स्तवसङ्गतं, विवरण विदधे किमपि स्फुटम् ॥ १ ॥ -हुत*.

इह हि किलैकदा धर्णनातिक्रान्तानुपमभागधेयाः सुगृहीतनामधेया सकललोकसञ्ज्ञाध्यमहाध्यविमलगुणमणिश्रेणयः

* "हुतविलगितमाह नमो भरो ॥ ५० ॥" { नगण-भगण-भगण-भगण } पादे यतिरिति वृत्तराकर ।
{ III 511 511 515 }

सविप्रमुनिजनव्रातचूडामणयः स्वप्रज्ञाऽतिशयविशेषविनिर्दिष्टामरसूरयः श्रीअजितशान्त्योः स्तवनं चतुर्विधश्रीश्रमणसघश्रेयस्करं सप्तदशवृत्तप्रमाणं विशेषतः पाक्षिकादिपर्वणि पाठ्यं चिकीर्षवः प्रथममुत्प्रेक्षालङ्कारसारं शार्दूलच्छन्दसा वृत्तेन भगवस्तुतिप्रतिज्ञां चक्रिरे—

उल्लासिधमनकवनिर्गयपहावंडुच्छलेण्डगिणं, चंदारूपा दिंसंत इव पयलं निघाणमग्गावल्लिं ।

(उल्लासिकमनसनिर्गतप्रभादण्डच्छलेनाङ्गिना, चन्दारूपा दिशन्ताविव प्रकट निर्वाणमार्गावल्लिम् ।)

कुंदिंदुल्ललदंतकंतिमिस्सओ नीरंतनणंऽकुरु-क्केरे दोवि दुइल्लसोलसजिणे थोसामि खेमंकरे ॥१॥ -शार्दूल०†

(कुन्देन्दूलदलदन्तकान्तिमिपतो निर्यच्छानाङ्कुरो-त्करौ द्वावपि द्वितीयपोडशजिनौ खोप्यामि खेमङ्करो ॥ १ ॥)

विव०-स्तोप्यामि-कीर्तयिष्यामि । अहमित्यध्याहारः । कौ कर्मतापश्रौ ? द्वावपि । कौ द्वौ ? द्वितीयपोडशजिनौ अजितशान्तिनामानौ । कीदृशौ ? खेमङ्करी ? खेमं-श्रेयः कुरुतः खेमङ्करी, तौ । पुनः किंविशिष्टौ ? दिशन्ताविव-प्रतिपादयन्ताविव । ‘इव’शब्द उत्प्रेक्षायाम् । काम् ? निर्वाणमार्गावल्लिं-मोक्षपथश्रेणिम् । केवाम् ? अङ्गिनां-प्राणिनाम् । किंविधानाम् ? चन्दारूपा-नमस्कृतिकृताम् । कथम् ? प्रकटं-रुफुटं स्पष्टम् । केन ? उल्लासिकमनस्वनिर्गतप्रभादण्डच्छलेन ।

* “कल्पना काचिदौचित्या-धनार्थस्य सतोऽन्यथा । द्योतितेवादिमि शब्दै-स्त्येका सा स्मृता यथा ॥ ९० ॥” इति वामनटाकङ्करे ।

† “सूर्योर्ध्वैर्मसज्जतं सगुलं शार्दूलविन्दीहितम् ॥ ९१ ॥” { माण-सगण-जगण-सगण-वगण-सगण-गुल } द्वादशभिः सप्तभिश्च यतिरिति वृत्तरत्नाकर ।

ऋमाणां-अंहीणां नरा-नखराः, तेभ्यो निर्गता याः प्रभाः-कान्तयः, तेषां दण्डाः-सम्मिलितरुचिप्रपञ्चाः । उल्लासिन-ऊर्ध्व-मुखं गच्छन्तो ये ऋमनखनिर्गतप्रभादण्डाः, तेषां छलं-व्याजः, तेन । यः किल य मार्गं दर्शयति स तदभिमुखं दण्डादिकं व्यापार्य दर्शयति, ततो भगवतोरपि ऊर्ध्वोष्ठस्यदनखकिरणदण्डौ प्रणमतः प्रति मुक्तिमार्गं ऊर्ध्वं वर्तमानं दर्शयन्ताविवो-ल्लेक्ष्यते । तथा पुनः कीदृशौ ?, निर्यज्ज्ञानाङ्कुरोत्करो, ज्ञानस्याङ्कुरा ज्ञानाङ्कुराः, तेषां उत्तरः-समूहः, निर्यन्-निर्गच्छन्, ज्ञानाङ्कुरोत्करो यकाभ्यां तौ निर्यज्ज्ञानाङ्कुरोत्करो । कस्मात् ?, कुन्देन्दूज्ज्वलदन्तकान्तिमिपतः । कुन्दं-माध्यं पुष्पं, इन्दु-श्चन्द्रः, तयोरिवोज्ज्वलाः-शुभ्रा ये दन्ता-रदास्तेषां कान्तिः-ग्रभा, तस्या मिपं-व्याजः, तस्मात् । एतेन भगवतोर्ज्ञानक्षेत्रस्य मुक्तं स्यात् ॥ १ ॥

भगवत्स्तुतिप्रतिज्ञां [प्रतिज्ञाय] खल्य राभसिक्यविलसितं दर्शयितुं भगवत्स्तुतावसामर्थ्यमाह—

चरमजलहिनीरं जो मिणिज्जंजलीहिं, खयसमयसमीरं जो जिणिज्जा गईए ।

(परमजलधिनीर गो मितुयादुल्लिभिः, क्षयसमयसमीर यो जयेद्गत्या ।)

सयलनहयलं वा लंघए जो पएहिं, अजियमहव संतिं सो समत्थो थुणें ॥ २ ॥ —मालिनी^१

(सकलनमस्तल वा लङ्घयेदः पदैः, अजितमथवा शान्ति ॥ २ ॥)

१ "माये भव मायम्" इत्यमरवृत्तः । २ "ननमयययुतेय मालिनी भोगिलोकै ॥८३॥" { नगण -नगण -मगण -यगण -यगण } अष्टभिस्सप्तभिश्च
यतिरिति वृत्तराकारे तृतीयेऽध्याये ।

विव०-‘स समर्थः’ स शक्तः । किं कर्तुम् ? स्तोतुं-उत्कीर्तयितुम् । कम् ? अजितं-द्वितीयतीर्थकरम् । अथवेति समुच्चये । शान्तिं च-योडशं जिनम् । यः किम् ? यो मिनुयात्-एतावदेतदिति प्रमाणं कुर्यात् । किम् ? चरमजलधि तीर-स्वयम्भूरमणसमुद्रजलम् । कैः ? अञ्जलिभिः-प्रसृतिभिः, इतरसरोवरादिजलमप्यञ्जलिभिर्मितुं न शक्यते, किं पुनः समुद्रस्य ? तत्रापि स्वयम्भूरमणसमुद्रस्य ? पर तदपि यो मिनुयात् । तथा यो जयेत्-पराभवेत् । कम् ? क्षयसमयसमीर-प्रलयकालयातम् । कया ? गत्या-पादचङ्क्रमणेन । अन्योऽपि वातो गत्या जेतुं न शक्यते, क पुनः क्षयसमयसमीरः ? पर तमपि यः स्वगत्या पृथौ पातयित्वा पुरो याति । तथा [वा-अथवा] यो लङ्घयेत्-आ[अति]क्रमितुं समर्थः स्यात् । किम् ? सकलनभस्तल-सर्वाकाशमण्डलम्, न पुनरेकदेशतः । [काभ्यां ? पादाभ्यां] । समुद्रादिकमपि लङ्घयितुं न शक्यते, अस्ता नभस्तलम्, तत्रापि सकलम्, परं तदपि यो लङ्घयेत्, स समर्थः । ‘स्तोतुम्’ इति पदं त्रिष्वपि पञ्चद्वेषु प्रत्येकं योजनीयम् । अयमभिप्रायः-चरमजलधितीरमानं क्षयसमयसमीरखयनं सकलनभस्तलङ्घनं च पटुरपि न कोऽपि कर्तुं समर्थः, एवं निरुपमहिमासमुद्रयोर्मगवतोगुणोत्कीर्तनमपीत्यर्थः ॥ २ ॥

यदि नाम एवं उक्तयुक्त्या भगवद्गुणोत्कीर्तने कस्यापि प्रागल्भ्यं नावलोक्यते, तर्हि किमिति तव तावत्तत्रोद्यमः ? कथं च तत्प्रमाणपदवीमारोक्ष्यतीत्याशङ्क्याह-

तद्वि ह्य बहुमाणुल्लासिभक्तिभरेणं, गुणकणमवि कित्तेहमि चिंतामणिब ।
(तथापि सलु बहुमानोऽसिमकिमरेण, गुणकणमपि कीर्तयिष्यामि चिन्तामणिमिव ।)

अलमहव अचिन्ताणंतसामत्थओ सिं, फलिहइ लहु सवं वंछियं णिच्छियं मे ॥ ३ ॥ —मालिनी
(अलमथवा अचिन्तानन्तसामर्थ्यादनयो, फलिष्यति लघु सर्वं वाञ्छित निश्चित मे ॥ ३ ॥)

विय०—यद्यन्येवमस्ति तथापि (हुरिति निश्चयेन) कीर्तयिष्यामि—स्तोत्रे । कम् ? गुणकणमपि—गुणलेशमपि ।
अर्थादजितशान्त्योरिति गम्यते । यद्यपि भगवद्गुण एकोऽपि सामर्थ्येन वर्णयितुं न शक्यते, तथापि गुणस्य लेशमप्यहं
उत्कीर्तयिष्यामि । केन ? बहुमानोहासिभक्तिभरेण । बहुमानेन—आन्तरप्रीतिविशेषेणोहासिनी—प्रवर्धमाना चासौ भक्तिः—
शिरोनमनाञ्जलिद्वन्धादिरूपा च, तस्या भरः—प्राग्भारस्तेन । ननु गुणलेशस्तत्त्वेन किं सेत्स्यति ? इत्यत्राह—चिन्तामणिमिव—
चिन्तामणिसदृशं, यथा स्वल्पोऽपि चिन्तामणिः स्तुतः सर्वं समीहितं पूरयति, तथा भगवद्गुणलेशोऽपीत्यर्थः । अथवा
अलं—सूतं । एतन्मम मारब्धं सेत्स्यति न वेति विचारेणेति गम्यते । कुतः ? इत्याह—फलिष्यति—सम्पत्स्यते । किम् ?
वाञ्छितं—समीहितम् । कस्य ? मे—मम । कीदृशम् ? सर्व—समस्तम् । आस्तां स्तवकरणमात्रं, अन्यदपि सेत्स्यतीत्यर्थः ।
कथम् ? लघु—शीघ्रम् । पुनः कथम् ? निश्चितं—निस्संशयम् । कस्मात् ? अचिन्त्यानन्तसामर्थ्यतः । अचिन्त्यं—
चिन्तयितुमशक्यं, अनन्तं—अपर्यवसानं, तच्च तत्सामर्थ्यं च—प्रभावश्च, तस्मात् । कयोः ? ‘सिं’ इत्यनयोरजितशान्त्योः ।
“वेदं—तदेतदोः उस्तमूभ्यां से—सिमौ” (८-३-८१ है०) इत्यनेन इदमः आमा सह सिमादेश इति ॥ ३ ॥

भगवन्माहात्म्यात् समस्तं वाञ्छितं सेत्स्यत्येवेति समर्थयितुं भगवन्नाममात्रस्यापि प्रभावातिशयं दर्शयन् भगवन्तौ
प्रति प्रणाममाह—

सपलजयहियाणं नाममित्तेण जाणं, बिहडइ लहु दुट्टाणिट्टदोघट्टय(थ)ट्टम् ।

(सकलजगद्धितयोर्नाममात्रेण ययोः, विघटते लघु दुष्टानिष्टदोषट्टय(थ)ट्टः ।)

नमिरसुरकिरीदुग्धिदपायारविंदे, सययमजियसंती ते जिणिंदेऽभिवंदे ॥ ४ ॥ - मालिनी

(नम्रसुरकिरीदोदृष्टपादारविन्दौ, सततमजितशान्ती तौ जिनेन्द्राभिवन्दे ॥ ४ ॥)

विघ०-[सततं-निरन्तरं] अभिवन्दे-सर्वादरेण सुवे । कौ ?, कौ-जिनेन्द्रौ । किनामानौ ?, अजितशान्ती !
किविधौ ?, नम्रसुरकिरीदोदृष्टपादारविन्दौ । नन्वा-नमनशीला ये सुरा वैमानिकादयस्तेषां किरीटानि-मुकुटानि, तैरुद्धृष्टे-
व्रत्तेजिते पादारविन्दे-चरणकमले ययोस्ती । तावभिवन्दे, ययोः सकलजगद्धितयोर्नाममात्रेण, गृहीतेनेति शेषः । किं ?,
विघटते-विद्वयति । कः ?, दुष्टानिष्टदोषट्टय(थ)ट्टः । दुष्टानि-दुःखजनकानि च तानि अनिष्टानि च प्रियविप्रयोगादीनि,
तान्येय दोषट्टा-हस्तिनस्तेषां घ(घ)ट्टः-समूहः । अत्र प्राकृतत्वात् नपुंसकत्वम् । कथम् ?, लघु-शीघ्रं । सर्वत्र प्राकृतत्वात्
द्वियचनेऽपि बहुवचनम् । एवमत्रेतनेऽप्यपि वृत्तेषु ज्ञेयम् ॥ ४ ॥

सम्प्रत्यनयोरेव भगवतोः पदभक्तिप्रभावं दर्शयति—

पसरइ वरकित्ती चहुण देहदित्ती, विलसइ भुवि मित्ती जायए सुप्पवित्ती ।

(प्रसरति परकीर्तिः वर्धते देहदीप्तिः, विलसति भुवि मैत्री जायते सुप्रवृत्तिः ।)

फुरद् परमतिक्ती होद् संसारछिक्ती, जिणजुयपयभक्ती ही अचिंतोरुसक्ती ॥ ५ ॥ - मालिनी
(स्फुरति परमवृत्तिः भवति संसारछिक्ती, जिनयुगपदभक्तिर्ही अचिंत्योरुशक्तिः ॥ ५ ॥)

धिय०-यतंते । काऽसौ ? जिनयुगपदभक्तिः । जिनयोः-अजितश्रान्त्योः, युगं-युगं, तस्य पदाः-चरणास्तेषु
भक्तिः-आन्तरा प्रीतिः प्रवर्तितशिरोनमनादिरूपा । कीदृशी ? अचिंत्योरुशक्तिः । अचिंत्या-चिन्तयितुमशक्या उर्वी-
गरिष्ठा शक्तिः-सामर्थ्यं प्रभायो यस्याः सा तथोक्ता । 'ही' इति शब्द आश्चर्ये । तथा च माघः-"ही विचित्रो विपाकः"
इति । कथं विज्ञायते ? इत्यत्राह-प्रसरति-विस्तारं गच्छति वरकीर्तिः-प्रधानं यशः, जिनपदयुगभक्ति इति गम्यम् ।
एवमेव । तथा वर्धते देहदीप्तिः-उज्जृम्भते शरीरकान्तिः । तथा विलसति भुवि मैत्री-विस्फूर्जति क्षितौ प्रीतिः । तथा
जायते-सम्पद्यते शोभना सफलत्वेन प्रवृत्तिः-व्यापारः सुप्रवृत्तिः । तथा स्फुरति परमवृत्तिः-उल्लसति परमसन्तोषः ।
भवति संसारछिक्तीः-सम्पद्यते भवविच्छेद इति ॥ ५ ॥

अथ देवाङ्गनानां भगवद्विषये नृत्यपूजाप्रतिपादनद्वारेण स्तुतिमाह-

ललियपयपयारं भूरिदिगंहारं, फुडघणरसभावोदारसिंगारसारं ।

(ललितपदप्रचार मूरिदिग्याङ्गहार, सुटघनरसभावोदारश्चङ्गारसारम् ।)

अणिमिसरमणी जहंसणच्छेयभीया, इव पणमणमंदा कासि नदोवहारं ॥ ६ ॥ - मालिनी

(अनिमिपरमण्यो यद्दर्शनच्छेदभीता, इव प्रणमनमन्दा अकार्पुर्णोपहारम् ॥ ६ ॥)

विव०-अत्राग्रेतनवृत्तस्य 'युणह अजियसंती ते' इति तच्छब्दप्रधानं धाक्यं सम्बध्यते । ततश्च तावजितशान्ती
स्तुत-वर्णयंत । 'जहंसणच्छेयभीया इव पणमणमंदा कासि नटोवहार'मिति सम्बन्धः । अकार्षुः-विदधुः । काः ?
अनिमिपरमण्यः । प्राकृतत्वादत्र विभक्तिलोपः । अनिमिषाः-देवाः, तेषां रमण्यः-स्त्रियः । कम् ? नृत्योपहारम् । नृत्येन-
नर्तनेन उपहारः-पूजा, तम् । कीदृश्यः ? प्रणमने-न्यङ्गमस्तकरणे मन्दाः-अलसाः । किल नर्तक्यः प्रायः
सम्मुखमवलोकयन्त्य एव नृत्यं कुर्वन्तीति स्वभावः । ततः कविनोत्प्रेक्ष्यते-न स्वभावतो, यद्दर्शनच्छेदभीता इव ।
ययोरजितशान्त्योर्दर्शनं-अवलोकनं भवशतेष्वपि दुष्प्रापं, तस्य छेदः-अन्तरायस्ततो मीता इव-चकिता इव, भूयोऽपि
दुर्लभं भगवद्दर्शनं इति तदन्तरायं प्रणामकालभाविनमव्यसहन्त्य इत्यर्थः । कीदृशं नृत्योपहारम् ? ललितपदप्रचारं ।
ललिताः-रमणीयाः पदप्रचाराः-स्वचरणन्यासा यत्र, तम् । पुनः किंविधम् ? भूरिदिव्याङ्गहारं । भूरयः-प्रभृता
दिव्याः-परमोत्कर्षशालिनो अङ्गद्वाराः-अङ्गविक्षेपा यत्र, तम् । भूयोऽपि कीदृक् ? स्फुटधनरसभावोदारशृङ्गारसारम् ।
स्फुट-व्यक्तः, धनः-सान्द्रो योऽसौ रसः-शृङ्गारो भावो-रतिस्ताभ्यां उदारो योऽसौ शृङ्गारो-विभूषाप्रकारस्तेन सारं-
प्रधानम् । भावशृङ्गारसाभ्यां वन्धुरमित्यर्थः ॥ ६ ॥

सम्प्रति भगवतोर्वणवर्णनापूर्वकं स्तुतिमाह—

युणह अजियसंती ते कयासेससंती, कणयरयसिंगा छज्जण जाण सुत्ती ।
(स्तुत अब्रितशान्ती वो छ्वाञ्जेपशान्ती, कनकरजःपिशङ्गा राजते ययोर्मूर्ध्निः ।)

सरभसपरिरंभारंभिनिपाणलच्छी-यणथणधुसिणंरुप्पंकपिगीकयव ॥ ७ ॥ —मालिनी

(सरभसपरिरंभारंभिनिपाणलच्छी-यणथणधुसिणंरुप्पंकपिगीकयव ॥ ७ ॥)

व्याख्या—सुत-सुत भो भव्याः !, कौ कर्मतापनौ ?, तौ अजितशान्ती । कीदृशौ ?, कृताशेषशान्ती । कृता-विहिता
अंशाना-मग्नपूर्णा जगन्त्रये शान्तिः—शिनं यस्माभ्यां तौ । ययोः किं ?, 'छज्जणं' इति राजते "राजेरग्य-छज्ज-सह-रीर-रेहा"
[८-४-१०० ६०] इति 'सजि' धातोश्छज्जादेशः । काऽसौ ?, मूर्तिः—तनुः । कीदृशी ?, कनकरजःपिशाङ्गा । कनकस्य
रजः—नूर्णं, तद्वत् पिशाङ्गा-पीता, भगवतोः सुवर्णं—मूर्तिरेयः स्वभावाः, परं कविनोत्प्रेक्षयते—न स्वभायतः, किं तर्हि ?,
सरभसपरिरंभारंभिनिपाणलच्छीघनस्तनधुवृणाद्धोत्पद्भिर्दीकृतेव । सरभसं—सौदसुव्यं यथा भवति, एवं परिरंभ-
माडिङ्गनं, तं आरभते—करोतीत्येवंशीला सरभसपरिरंभारंभिणी, सा चासौ निर्याणलक्ष्मीश्च—मुक्तिनायिका च, तस्या
यनो—यीनां च तौ स्तनौ च, तयोर्योऽसौ धुवृणाद्धः—कुङ्कुमविभूषा, तस्योत्कृष्टः पङ्को—द्रवः, तेन पिङ्गीकृतेव—पिञ्जरितेव ।
किञ्च नायिकाः ससमाः शृङ्गारिण्यो नययीनो निजस्तनकलशयोः कुङ्कुमेन मण्डनं कुर्वन्ति । ततो यदा गाढानुरागेण
प्रियतमस्याडिङ्गनं कुर्वते तदा तत् स्तनमण्डनेन तस्याङ्गं पिञ्जरितं भवति, भगवतोरपि मुकेर्बधूत्वेन निरूपिताया आलिङ्गनं
गम्भायैवमुत्प्रेक्षयतेति भावः ॥ ७ ॥

सम्प्रति प्रमाणमुपलब्धस्याद्वादोपदेयकत्वाद्द्वारेण भगवतोः स्तुतिमाह—

बहुविहनयभगं वत्थु णिचं अणिच्चं, सदसदणमिलप्पालप्पमेगं अणेगं ।

(बहुविधनयभगं वत्थु नित्यमनित्यं, सदसदनमिलाप्यामिलाप्यमेकमनेकम् ।)

इय कुनयविरुद्धं सुप्पसिद्धं च जेतिसिं, वयणभवयणिजं ते जिणे संभरामि ॥ ८ ॥ —मालिनी

(एवं कुनयविरुद्धं सुप्पसिद्धं च ययो-र्वचनमवचनीयं तो जिने संभरामि ॥ ८ ॥)

व्याख्या—तौ-अजितशान्ती संभरामि-ध्यायामि । कीदृशौ?, जिनौ-रग्गादिदोषजयिनौ, आम्हाविति यावत् । आसिंहिं दोषक्षयमुच्यते, सा विद्यते ययोस्तावाप्तौ । आसत्त्वं च प्रमाणोपपन्नार्थवादित्वेनानुमीयते इति भगवतोर्वचनविशुद्धिमाह-
'जेटिसिं' ययोर्वचनं स्याद्वादसन्नञ्जमर्थतो द्वादशाङ्गरूपं "अत्थं भासइ अरिहा, सुत्तं गुणंति गणहरा निउणं" इति यचनादस्तीति गम्यते । कीदृशम्?, 'इयं'-एवंप्रकारवस्तुप्रतिपादकम् । तमेव वस्तुप्रकारमाह-वस्तु वर्तते । किं-रूपम्?, अनन्तधर्मात्मकं वस्तु स्वमतधर्मविशिष्टं नयन्ति-गोचरयन्ति संवेदनमारोपयन्तीति नयाः, वस्त्वेकदेशपरामर्शो इत्यर्थः । तथा चोक्तम्-"एकदेशविशिष्टोऽर्थो, नयस्य विषयो भूतः" इति [न्यायावतारः श्लो० १९] । ते अनन्तधर्माध्यासित-
स्याद्वस्तुतत्त्वाणां अनन्तता, तथापि सर्वत्र प्रसिद्धत्वात् सप्त भेदा वर्ण्यन्ते । अन्येषां तेष्वेवान्तर्भावत्वात् । ते चामी-नैगम-
सङ्ग्रह-व्यवहार-कञ्जुसूत्र-शब्द-सममिरुद्ध-यभूताख्याः सप्त नयाः । तेषां च मध्ये नैगमाद्याश्चत्वारोऽप्यर्थनयाः, अर्थमेव प्राधान्येन शब्दोपसर्जनमिच्छन्ति । शब्दाद्यास्तु त्रयः शब्दनयाः, शब्दप्राधान्येनार्थमिच्छन्ति ।

* अर्थं मायन्तेऽर्हन्तः, सूत्रं प्राप्नन्ति गणधरा निपुणम् ।

(१) तत्र नेगमंरंदं गन्तव्यं, नपथा-निगम्यन्ते-त्रिविधं परिच्छिद्यन्ते निगमा-घटादयोऽर्यास्तेषु भवो नेगमः । अपरा सामान्यरितोपागमकस्य गन्तुनो न पृथेन प्रकारेण गमः-परिच्छेदो नेकगमः । अयं हि सत्तालक्षणं महासामान्य-प्रसन्नारगामान्यानि च द्रव्यतत्त्वगुणलक्षणादीनि तथाऽन्यविशेषानसाधारणरूपलक्षणान् अयान्तरविशेषांश्च परमा-प्यागितपदादीन् शुद्धार्थान् गच्छति । अयं च नेगमः सामान्यविशेषात्मकस्तुसमाश्रयणेऽपि न सम्यग्दृष्टिः, भेदेनैव सामान्यरितोपागमकस्य, तन्मताश्रितनेयाधिकरेशोपि स्यात् ॥ १ ॥

(२) प्रपुना गदुदाहृतं ददर्शते-तत्र सगृह्णाति समस्तविशेषप्रतिषेधद्वारेण सामान्यरूपतया सकलं यस्त्विति सद्ब्रह्मः । अपादि-प्रमत्तुगानुत्पत्तिनिरेकम्यभारमेव मत्तारूपं यस्तु, सत्ताव्यतिरिक्तस्य तस्यस्तुतं, तदविषयणस्येवेति । स च सद्ब्रह्मः सामान्यरितोपागमकस्य गन्तुनः सामान्यांशस्यैवाश्रयणान्निमग्यादृष्टिः, तन्मताश्रिततादयवत् ॥ २ ॥

(३) स्वपदारनयस्य तु म्यरूपमिदं-स्यनष्टियते लीकिकरनेनाभिप्रायेणेति व्यवहारः । अयं तु मन्यते, यथा-लोकप्राहमेव यस्तु, न तु यथा नुष्कनार्हिकैः स्वाभिप्रायलक्षणानुगतमुच्यते तथाभूतं, आगोपालाद्गनादिप्रसिद्धत्वाद्ब्रह्मरूपस्येति । प्रमत्तुगानुत्पत्तिनिरेकम्यभारमस्तत्र नम्युपगमान्निमग्यादृष्टिः, तथाविधरस्यापुरुषवत् ॥ ३ ॥

(४) साग्नं सगुदुदाभिप्रायः कस्यते-तत्र सगु-प्रगुणं अतीतानागतवस्तुपरित्यागेन वर्तमानक्षणवर्तिवस्तुनो रूपं गृह्यति-निष्टश्चिंतं गमयतीति सगुगूढः । अस्याभिप्रायः-अतीतस्य विनष्टत्वात् अनागतस्यालब्धलाभत्वात् खरवि-गानारिम्योऽपिदिप्रमाणतया नार्थक्रियानिर्वर्तनसमयम् । अर्थक्रियाक्षमं वस्तु, तदभावात् तयोर्वस्तुत्वमिति सगुगूढः ।

अयमपि सामान्यविशेषोभयत्मकस्य वस्तुनः सामान्यांशपरित्यागेन विशेषांशस्यैव समाश्रयणात् शौद्धोदनिवन्तः सम्बन्ध-
दृष्टिः, कारणभूतद्रव्यानभ्युपगमेन तदाश्रितस्य विशेषस्यैवाभावात् ॥ ४ ॥

तदिदमर्थस्वरूपनिरूपणप्रवणानां नयानां मतमुपवर्णितम् । अधुना शब्दद्वारकाणां मतमुपवर्ण्यते—

(५) इदं साधारणमात्रं त्रयाणामभिप्रायाकृतं, यदुत-शब्द एवार्थः, न ततो भिन्नोऽर्थः । तथा चानुमानम्-यस्मिन्
प्रतीयमाने यन्निग्रमेन प्रतीयते तत्ततो न भिद्यते, यथा शब्दस्वरूपं शब्दात्, प्रतीयते च शब्दे प्रतीयमाने नियमेनार्थः,
तस्मान्न ततो भिन्नः । सम्प्रत्ये[कै]कमतं कथ्यते-तत्र शब्दते-आह्वयतेऽनेनाभिप्रायेणार्थ इति शब्दः । अयमभि(मन्यते)
गम्यते-रुढितो यावन्तो ध्वनयः कस्मिंश्चिदर्थे प्रवर्तन्ते, यथेन्द्रशक्रपुरन्दरादयः, अमी(ते)षां एकोऽर्थो वाच्यः इति ।
अयं चार्थशब्दपर्यायोभयरूपस्य वस्तुनः शब्दपर्यायस्यैव समाश्रयणान्निमग्न्यादृष्टिः ॥ ५ ॥

(६) साम्प्रतं समभिरूढ उच्यते-पर्यायाणां नानार्थतया समभिरोहणात् समभिरूढः । नह्ययं घटादिपर्यायाणामेकार्थ-
तामिच्छति । तथाहि—घटनाद् घटः । कुटनात् कुटः । कौ भातीति कुम्भः । न हि घटनमेव कुटनमिति, शब्दप्रवृत्ति-
निमित्तस्य न परस्यानुगतिसि । तदयमपि मिथ्यादृष्टिः, पर्यायामिहितधर्मवद्वस्तुनोऽज्ञाश्रयणात्, गृहीतप्रत्येकावयवान्ध-
वृत्तिज्ञानयत् ॥ ६ ॥

(७) एवम्भूताभिप्रायस्त्वेवं-यदैव शब्दप्रवृत्तिमिति चेष्टादिकं तस्मिन् घटादौ वस्तुनि भवेत्, तदैवासौ युवतिमस्तका-
रूढ उदकाद्याहरणक्रियाप्रवृत्तौ घटो भवति, न निर्व्यापारः, शब्दव्युत्पत्तिनिमित्तशून्यत्वात्, पटादिवत् । इत्येवम्प्रकारस्य

भूत-अर्थस्य ममाश्रयणादेरभूतनयो भवति, तदयमप्यनन्तधर्माध्यासितस्य वस्तुनोऽनाश्रयणान्मिथ्यादृष्टिः, रत्नावल्य-
यने पद्मरागादौ कृतरत्नायलीव्यपदेशपुरुषयत् ॥ ७ ॥

तदेषं गर्वेऽपि नयाः प्रत्येकं साधारणाः सन्तो मिथ्यादृष्टयोऽन्योन्यं सव्यपेक्षास्तु सम्यक्त्वं भजन्ते, तदुक्तम् (?) ॥

ततश्च ययुषिधा-नानामरारा नयभङ्गा-अभिमायविशेषविकल्पा यत्र तद् बहुविधनयभङ्गं, सर्वनयविषयधर्मात्मकमित्यर्थः ।
तथा नित्यं द्रव्यात्मरक्तया, अनित्यं पर्यायात्मकतया । तथा सत्-स्वकीयद्रव्यक्षेत्रकालस्वभावापेक्षया भावात्मकं, असत्-
परद्रव्यक्षेत्रकालस्वभावापेक्षया तन्मात्रात्मकम् । तथा अनभिलाष्यं-वचनागोचरधर्मात्मकत्वेनावकव्यम्, अभिलाष्यं-
पगनगोचरधर्मस्वभावात्वेन यच्छब्दम् । तथा एकं-सामान्यात्मकं, अनेकं-विशेषात्मकं । एवं परस्परविरुद्धधर्मात्मकमस्तु-
प्रतिपादकमित्यर्थः । एवंविधं च सत् कीदृशं जिनवचनम् ?, कुनयाः-सदात्मकमेव वस्तु इति साहचर्याः, असदात्मकमेवेति
मात्रमिहाः, नित्यमेवैकमेवेति साहचर्याः, अनित्यमेवानेकमेवेति च वीद्वाः, अभिलाष्यमेवेति वैयाकरणाः, अनभि-
लाष्यमेवेति च वीद्वाः, 'प्रतिक्षणं नश्वरमितरव्यावृत्तं च यस्तु, तच्च न शब्दगोचरः, शब्दस्य स्थिरसामान्यरूपार्थ-
विषयरात' इति हि वीद्भराद्धान्तः, अनन्तधर्मात्मके वस्तुनि एकमेव धर्मः, सदात्मकमेव वस्तित्वत्यादि सावधारणमभि-
गम्यमाना मिथ्यादृष्टित्वेन कुतस्ता मतविशेषास्तेषां विरुद्धं-असमञ्जसतया प्रतिभासमानं । ननु नित्यमनित्यपरिहारेण
व्यवस्थितं; अनित्यमपि नित्यपरिहारेण, भावाभावयोः परस्पराभावात्मकत्वात्, एवं च सदादिष्वपि वाच्यम्, तत
एकत्र विरुद्धधर्मात्मकत्वप्रतिपादकं भगवद्वचनं कथं मिथ्यादृष्ट्यामेव विरुद्धतया प्रतिभासत इत्युच्यते ?, इत्याशङ्क्याह-

‘सुप्सिद्धं च’-प्रमाणोपपन्नम् । तथाहि-अयमात्मा आत्मत्वापरिच्युतेर्नित्यः, देवत्वादिपर्यायविनाशाच्चानित्यः । यदि चायं सर्वथाऽपि नित्य एव स्यात् ? तर्हि न देवत्वादिपर्यायविनाशः स्यात् । अथ सर्वथाऽप्यनित्य एव स्यात् ? तर्हि देवत्वादिपर्यायस्वेवात्मत्वस्यापि विनाशाद्देवत्वपर्यायत्वागेन मनुष्यपर्याये सति आत्मव्यपदेशो न स्यात् । तथाऽयमात्मा स्वद्रव्य-क्षेत्रकालस्वभावात्मकत्वेन सन् परद्रव्यक्षेत्रकालस्वभावात्मकत्वेनासन् । यदि चाऽयं सर्वथा सन् स्यात् ? [तदा] घटाद्यात्मकत्वस्यापि प्राप्त्या जडोऽपि स्यात्, यदि च सर्वथाऽप्यसन् स्यात् तदा स्वद्रव्याद्यात्मकत्वेनापि न भावरूपः प्रतिभासेत । तथाऽयमात्माऽऽत्मत्वादिधर्मात्मकतयाऽभिलाष्यः, घटाद्यादिधर्मात्मकतया त्वनभिलाष्यः । यदि च सर्वथाऽप्यभिलाष्यः स्यात् ? तदा घटाद्यात्मकोऽप्युच्येत । किञ्च-केचिद्धर्माः सन्तोष्यनभिधेयाः । तथाहि—

“इदुक्षीरगुडादीनां, माधुर्यस्यान्तरं महत् । तथाऽपि न तदाख्यातुं, सरस्वत्याऽपि पार्यते ॥ १ ॥”

परयानुभयसिद्धा वरुणशक्या अपि सन्त्यनन्ता धर्मा इति सिद्धम् । तथाच—

“पूष्णगणिज्ञा भावा, अणंतभागो च अणभिलप्पाणं । पणवपिज्जाणं पुण, अणंतभागो सुयनिवद्धो ॥ १४१ ॥”

विशेषावश्यकमाष्यम् ।

इति सिद्धान्तवचोऽतीवोपपन्नं-सम्पन्नम् । तथा यदि सर्वथाऽप्यनभिलाष्योऽयमात्मा स्यात् ? तदा आत्मशब्दादहंप्रत्यय-गोचरस्य चिद्रूपस्य पदार्थविशेषस्य प्रतीतिर्न स्यात् । किञ्च-“शब्दो नार्थप्रतिपादक” इति ये प्रलयन्ति ते “अहं मौनी”ति

१ प्रशस्तीया भावा, अनन्तभागसु (एव) मनभिलाष्यताम् । मन्त्रापीयानां पुनरन्तभागः शुचिर्मदः ॥ १ ॥

प्रतिपादकयत् स्वव्याघातकप्रतिज्ञाप्रतिपादनपरा न सहदां वार्त्तनीयाः । तथाऽयमात्मा सामान्यरूपेण द्रव्यत्वादिना एकः, द्रव्यक्षेत्ररूढस्यभागादिना सर्वत्रव्यापृतेन रूपेणानेकः । यदि चैकरूप एव सर्वथा स्यात् ? तदैकः सुखी अन्यो दुःखी पुरुः स्यपिति अन्यो जागर्ति इत्यादिमेदो न प्रतिभासेत । अथ नानारूप एव सर्वथा स्यात् ? तवाऽयमा(त्माऽयमा)त्मेत्येकरूपेऽयमात्तो न स्यात् । तदनर्थेय गत्या सर्वेऽपि पदार्था न्याख्येयाः । तदुक्तम्—

“आदीपमान्पोमसमस्पर्मां, स्याद्वाद्बुद्राऽनतिभेदिवस्तु । तन्नित्यमेवैकमनित्यमन्य—दिति स्वदाज्ञाद्विपतां प्रलप्याः॥५॥”

[अन्ययोगव्यवच्छेदद्वान्निरुपिका]

परं च प्रतिभासमुद्गरप्रतिहतं स्याद्वादे विरोधोद्भावनं नोत्पातुमपि शक्नोतीत्यर्थः । अतएव ‘अवयगिज्जं’ अवचनीयं,

विरोधाभावादशक्यदोषोद्भावनमित्यर्थः ॥ ८ ॥

इदानीं भगवतोर्ध्यानप्रभावाविर्भावद्वारेण स्तुतिमाह—

पसरइ तियलोए ताव मोहंघयांरं, भमइ जयमसन्नं ताव मिच्छत्तछन्नं ।

(प्रसरति त्रेलोक्ये तावन्मोहान्धकारं, भ्रमति जगदसन्नं तावन्मिच्छात्वच्छन्नम् ।)

फुरइ फुडफलंताणंताणानं सुपूरो, पयडमजियसंतीक्षाणसूरो न जाव ॥ ९ ॥ —मालिनी

(सुरति सुटफलदन्तक्षानांशुपूरः, प्रकटमजितशान्तिध्यानसूरो न यावत् ॥ ९ ॥)

व्याख्या-प्रसरति-व्याप्तिं करोति । किं तत् ? मोहान्धकारं, मोहः-पुत्रमित्रकलत्रादिषु स्नेहरूपमोहनीयकर्म निवास
एवान्धकारं मोहान्धकारम् । कः ? त्रैलोक्ये-जगत्रये, कथं ? तावत् । तथा भ्रमति-विपरीतं प्रवर्तते । किं तत् ? जगत्-
भुवनम् । कीदृक् ? असंज्ञे-धर्माधर्मादिविशिष्टविज्ञानविकलम् । कीदृशं सत् ? मिथ्यात्वच्छन्नं, मिथ्यात्वेन-सम्यक्त्वा-
भावेन छद्मम्-आच्छादितम् । कथं ? तावत् । यावत् किं ? यावन्न स्फुरति-यावन्नोदेति । कोऽसौ ? अजितशान्तिध्यानसूरः,
अजितशान्त्योर्ध्यानं-शुक्लध्यानरूपं, तदेव सूरः-आदित्यः । कथं ? प्रकटं-कर्मरजःपटलानावृतम् । कीदृशः ? स्फुटफल-
दनन्तानन्तज्ञानांशुपूरः, अनन्तं च तत् ज्ञानं-कैवल्यं च, तदेवांशुपूरः-किरणसमूहः । स्फुटं-(प्रगटं) व्यक्तं, फलश्रुतसन्
अनन्तज्ञानमेवांशुपूरो यस्य स तथोक्तः । यथा-यावदेवादित्यो नोदेति तावदेवान्धकारं जगति प्रसरति; तावदेव च निद्रा-
विलुप्तचित्तन्यं जगद् भवति । तस्मिंस्तुदिते नान्धकारं नापि निद्रयाऽचित्तन्यम्, एवं तावदेव जगति मोहः प्रसरति; तावदेव
च जगत् मिथ्यात्वेन निद्रारूपेण चैतन्यविकलं भवति; यावद् भगवतोः शुक्लध्यानं अनन्तज्ञानोत्पादकं नोदयमाप्सादयति,
यदा तु भगवतोः शुक्लध्यानात् त्रैलोक्यप्रकाशकं कैवल्यज्ञानमुत्पद्यते तदा भगवतोर्देशनया मोहो मिथ्यात्वं च समूल-
मुन्मूल्यते इति भावः ॥ ९ ॥

सम्प्रति भगवतोर्गणनामाहृत्यमाह—

अरिहरिस्त्रिपुण्ड्रं चोराहिवाही-समरडमरमारीरुद्रबुधोवसग्गा ।
(अरिहरिहरिबृजोष्णान्बुचोराधिव्याधि-समरडमरमारिरौद्रबुधोपसर्गाः ।)

पटयमजियसंतीकित्तणे झत्ति जंती, निविडतरतमोहा भवतरालुंखियथ ॥ १० ॥ — मालिनी

(द्रष्टव्यं अविशयान्विरीर्त्तने श्रुतिरिति यान्ति, निविडतरतमओपाः भास्करालुद्विवा इव ॥ १० ॥)

व्याख्या—श्रीअजितदान्तिवर्णने सति श्रुतिरिति—शीघ्रं यान्ति—गच्छन्ति । कम् ? प्रलयं—क्षयम् । के ? अरिकरिहरितृष्णो-
न्मानुषीराधिव्याधिगमरटमरमारिरीन्द्रधुद्रोपसर्गाः । अरयः—शत्रवः, करिणो—हस्तिनः, हरयः—सिंहाः, तृष्णा—पिपासा,
तृष्याः—आतपः, अम्यु—जलं, चोराः—चोरकाः, आधयो—अनोजनितपीडाविशेषाः, व्याधयो—ज्वरभगन्दरादयः, समरः—सङ्ग्रामः,
दमरो—राजकृतोपद्रवः, मारिः—कुपितभूतपिशाचादिकृतप्राणक्षयः, रौद्रधुद्रोपसर्गाः—भयानकरूराशयव्यन्तरादिविहितोप-
द्रवाः । एतेषामितरेतरद्वन्द्वममासः । अत्रोपमानमाह—क इव प्रलयं यान्ति ? निविडतरमओपा इव—अतिगाढान्धकार-
प्रकटा इव । अत्रोपमानमपचन इव शब्दो विशेषणपदाम्बे न्यस्तोऽप्यत्र विशेष्यपदपुरो योज्यते । कीदृशाः ? ‘भवत्वरालुं-
खियथे’ति । भारकरेण—आदित्येन आलुक्षिताः—स्पृष्टाः । ‘स्पृष्टाः—कास-फंस-फरिस-छिव-छिलाहा-ऽऽलुंखा-ऽऽलिहाः’
[८-४-१८२ हे०] इत्यनेन स्पृष्टोरालुक्षादेश इति ॥ १० ॥

अथ भगवतो रूपस्यप्यानद्वारेण स्तुतिमाह—

निचियदुरियदाकवित्तझाणगिगजाला-परिगयमिव गोरं चित्तियं जाण ख्वं ।

(निचिदुदुरितदारुरीमप्यानामिन्वाला—परिगवमिव गौरं चिन्तितं ययोः रूपम् ।)

कणयनिहसरेहकंतिचोरं करिञ्जा, चिरथिरमिह लञ्छि गाढसंयंभियव ॥ ११ ॥ —मालिनी

(कनकनिकपरेखाकान्तिचोरं कुर्यात्, चिरथिरमिह लक्ष्मी गाढसंस्तम्भितामिव ॥ ११ ॥)

ध्याख्या-ययोः श्रीअजितशान्त्योः रूपं कर्तुंचिन्तितं-ध्यातं सत् [इह जगति] कुर्यात् । काम् ? लक्ष्मीम् । कीदृशीम् ? चिरस्थिरां । चिरं-चिरकालं स्थिरां-निश्चलाम् । कामिव ? गाढसंस्तम्भितामिव । गाढं-अत्यर्थं संस्तम्भिता-सम्यग्रनियन्त्रिता, तामिव । यथा गाढं नाराचादिना पाञ्चालिका चिरं स्थिरा भवति, एवं यद्रूपध्यानाल्लक्ष्मीरित्यर्थः । कीदृशं रूपम् ? गौरं-अवदातम् । कियन्मानेन गौरमित्याह-कनकनिकपरेखाकान्तिचोरं । कनकस्य-स्वर्णस्य निकपः-कणपट्टस्तत्र रेखा कनकनिकपरेखा, तस्याः कान्तिर्द्युतिस्तां चोरयति-अनुकरोति यत् तत्तथा । अत्र गौरत्वे उत्प्रेक्षामाह-निश्चितदुरितदारुदीप्तध्यानाग्निरालापरिगतमिव । दुरितानि-दुष्कृतानि, तान्येव दारुणि-इन्धनानि दुरितदारुणि, ध्यानमेवाग्निः-यद्विपर्ययान्निः, निश्चितानि-अनेकभवद्गतेषु सञ्चितानि-उपाजितानि यानि दुरितदारुणि, तैरुदीप्ताः-उज्ज्वलितो योऽसौ ध्यानाग्निस्तस्य ग्यान्ना-कीला, तथा परिगतं-व्याप्तम् । 'इव'शब्दोऽत्रोत्प्रेक्षावचनः ॥ ११ ॥

अप पुनर्भगवत्तत्स्यैव ध्यानस्य फलविशेषद्वारेण स्तुतिमाह—

अदविनिवडिपाणं पटियपुत्तासियाणं, जलहिलहरिहीरंताण गुत्तिट्टियाणं ।

(अदविनिषट्ठिणानां पार्थिवोन्नतितानां, जलधिलहरिहीरिद्रियगगणानां गुप्तिस्थितानाम् ।)

जल्लिगजलणजालाल्लिगियाणं च क्षाणं, जणयइ लहु संति संतिनाहाजियाणं ॥ १२ ॥ - मालिनी
(नञ्तिगयटनजालाल्लिगितानां च ध्यानं, जनयति लघु शान्तिनाथाजितयोः ॥ १२ ॥)

म्यास्या-शान्तिनाथानितयोर्ध्यानं-संस्मरणं कर्तुं [चिन्तिम्, लघु-शीघ्रम्] । जनयति-करोति । काम् ? शान्ति-
सिक्कम् । फेयम् ? अर्थाद् ध्यानकर्तव्यम् । कीदृशानाम् ? अदविनिपतितानाम् । अटव्यां-अरण्ये; सार्धविच्छुट्टनादि-
वारणेन निपतितानां-मंसितानाम् । तथा पार्थिवोन्नसितानाम् । पार्थिवैः स्वदेशपरदेशोद्भवैर्नृपतिभिरुन्नसितानां-ता(भा)-
सितानाम् । तथा जलपिण्डहरिद्रियमाणानां, यानभङ्गादिनाऽन्तःपाते सति समुद्रधीचीभिरितस्ततः प्रेर्यमाणानाम् । तथा
गुप्तिस्थितानां, गुह्यो-कारागारे स्थितानां-प्रक्षिप्तानाम् । तथा ज्वलितज्वलनज्वालालिङ्गितानां, ज्वलितो-दीप्यमानश्वासो
ज्वलनो-दापानलादिलक्षणाश्च, तस्य ज्वालाः-क्षितास्ताभिः आलिङ्गिता-व्याघ्रास्तेषाम् । अत्र प्रथमं शान्तिनाथनाभोच्चारणं
वतोऽगितत्त्वानुमासकारणात् छन्दोभङ्गभयाद् वा ॥ १२ ॥

अथ साध्याग्यपरित्यागपूर्वकं धारिनाङ्गीकारं भगवतोर्वर्णयन् प्रार्थयामाह-

हरिकरिपरिक्षिप्तं पक्कपाइक्कपुनं, सयलपुहुविरज्जं छड्डिउं आणसज्जं ।
(हरिकरिपरिक्षिप्तं पक्कपाइक्कपुनं, सयलपुष्पविषीणज्जं छड्डित्वा आणसज्जम् ।)

तणमिय पडलगं जे जिणा मुत्तिमगं, चरणमणुपवन्ना हुंतु ते मे पसन्ना ॥ १३ ॥ -मालिनी
(एणमिय पडलगं यो जितौ मुत्तिमगं, चरणमनुप्रपन्नौ भवतस्तौ मे प्रसन्नौ ॥ १३ ॥)

व्याख्या-तौ-अवितशान्ती भवतां-स्याताम् । कीदृशौ भवताम् ? [इति] विशेषणे तात्पर्यम् । प्रसन्नौ-प्रसादपरौ ।
कृत्य ? मे-मम तौ प्रसादपरौ भवताम् । यौ जिनौ किंविशिष्टौ ? अनुप्रसन्नौ-अङ्गीकृतवन्तौ । किम् ? चरणं-चारित्र्यम् ।
भीदह ? मुक्तिमार्गः । मुक्तौ-मुक्तिपत्तने मार्ग इव-यन्था इव, मुक्तिमार्गं, चरणमेव हि मुक्तिगमने मार्गः, यदुच्यते-
“सम्यग्दर्शन-ज्ञान-चारित्र्याणि मोक्षमार्गः” । [त० १-१] किं कृत्या ? छर्दित्या-परित्यज्य । किम् ? सकलपृथ्वी-
राज्यम् । कीदृशम् ? हरिकरिपरिकीर्णम् । हरयः-कैक्काणवाहीकादिदेशोद्भवा जाल्यास्तुरङ्गमाः, करिणो-भद्रजातीयसप्ताङ्ग-
भूमतिष्ठितमवद्भजास्तैः परि-समन्तात् कीर्णं-व्यासम् । तथा पुनः किंविशिष्टम् ? पक्षपादातिपूर्णं । पक्षाः-रिपुनिग्रहसमर्थाः
पदावयः-पक्षयस्तैः पूर्णं-युक्तम् । कदाचिद्राज्यमपि पराभवपात्रं-विहम्बना(कारकं)पात्रं ब्रह्मदत्तचक्रिण इव भवति, तदा
परित्यागोचितं भवतीत्याशङ्क्याह-आज्ञायां-आदेशो सज्जं-प्रगुणं च तत्, सकलसामन्तैः सुरेन्द्रैरपि योजितकरकमलैः
दासनं क्षिरसि धार्यते इति भावः । किमिव त्यक्तं राज्यं ? तृणमिव । किंविषयम् ? पटलम् । यथा पटलम्-वस्त्राञ्चला-
यडन्वितृणमाच्छेद्य त्यज्यते तथा तादृशमपि राज्यं छर्दितमिति भावः ॥ १३ ॥

सम्प्रति रमणीया(मर)रमणीयन्दनीयत्वप्रतिपादनद्वारेण स्तुतिमाह—

उणससिवयणाहिं फुल्लनीलुप्पलाहिं, यणभरनमिरीहिं सुद्धिगिज्जोदरीहिं ।

(क्षणञ्चदिवदन्ताभिः पुद्गेनेत्रोत्पलभिः, खनमरनम्राभिर्मुष्टिग्राह्योदरीभिः ।)

नलियमुपलयाहिं पीणसोणित्यलीहिं, सय सुररमणीहिं वंविद्या जेसि पाया ॥ १४ ॥ — मालिनी
(उल्लिखगुण्यभिः पीनमोणिसलीभिः, सदा सुररमणीभिः वन्दिताः ययोः पादाः ॥ १४ ॥)

म्याह्या-“तुंनु ते मे पसन्ता” इति पूर्ववृत्तस्यं तच्छब्दवाक्यं अत्रापि सम्प्रध्यते । ययोः श्रीअजितशान्त्योः पादाः-क्रमाः
गन्दिता-प्रणताः । काभिः १, सुररमणीभिः । सुरा-भवनपतिव्यन्तरज्योतिष्कनैमानिकास्तेषां रमण्यः-कामिन्यस्ताभिः ।
कथम् १, गदा । कीदृशीभिः १, क्षणशशिवर्दनाभिः । क्षणः-पूर्णमारूपं परं, तस्य शशी-चन्द्रः, तद्वत् वर्दनं-मुखं यासां
तास्तथोपास्ताभिः । तथा फुल्लनैरोत्पलाभिः । नेत्राण्येवोत्पलानि-इन्दीवरानि नेत्रोत्पलानि, फुल्लानि-निर्तिमेपत्वेन सदा
विरुस्यराणि नेत्रोत्पलानि-लोचनकमलानि यासां तास्तथोका[स्ता]भिः । तथा स्तनभरनद्याभिः । स्तनयोः-कुचयोर्भरः-
प्राग्भारो, गुरुत्वं, तेन नद्या-नताम्र्यः, ताभिः । ‘नमिसीहिं’ति “शीलाद्यर्थस्येरः” [८-२-१४५ है०] अनेन शीलाद्यर्थस्य
इर(१)प्रत्ययस्य इरादेदाः । तथा मुष्टिमाद्योदरीभिः । मुष्टिना ग्राह्यमुदरं यासां तास्तथोकास्ताभिः । लक्षणयुक्ता हि स्त्रियः कुर्यो-
दरा एव भवन्ति । तथा ललितभुजलताभिः । ललिते-मनोहरे भुजलते-बाहुलते, बाहुवह्यौ यासां तास्तथोकास्ताभिः । तथा
पीनघोणिसलीभिः । पीना-उपचिता श्रोणिसली-कटितटी यासां तास्तथोकास्ताभिः । लता-स्थलीशब्दौ शोभावचनौ ॥ १४ ॥

साम्प्रतं परमपुरुषार्थहेतुसंयमानुष्ठानविभूतरोगापहारं भगवतः सकाशात् प्रार्थयति—
अरिसकिडिमकुट्टगंठिकासाइसार-क्वलयजरघणलूजासाससोसोदराणि ।

(जराः किटिभक्षुद्रमन्यिकासातिसार-क्षयग्वरघणलूलाश्वासशोषोदराणि ।)

नहमुददसणच्छीकुच्छिकनाइरोगे, मह जिणजुयपाया सप्पसाया हंतु ॥ १५ ॥ — मालिनी
(नलमुखदसनाक्षिकुक्षिकर्णादिरोगान्, मम जिन्युगपादाः सप्पसादाः हरन्तु ॥ १५ ॥)

व्याख्या-जिनयुगपादाः । जिनयोः-अजितशान्त्योर्युगं-युग्मं, तस्य पादाः-क्रमाः । किंविशिष्टाः-प्रसत्ति-
युक्ताः, मे-मम हरन्तु-अपनयन्तु । कानि ?, अर्शः-किटिभ-कुष्ठ-ग्रन्थि-कासा-डतिसार-श्चर-व्रण-लूता-श्यास-शोषो-दराणि ।
अशस्ति-गुदादुराः, किटिभो-अद्वाचरणसन्धिभावी रोगविशेषः, कुष्ठं-स्वमिक्कारविशेषः, ग्रन्थिर्वातरक्तोद्भवो मांसोपचयः,
कासातिसारौ प्रसिद्धौ, क्षयो-धात्वपचयः, श्वरः-तापः, व्रणः-गण्डः अष्टाविंशतिभेदभिन्नः, लूता-द्वात्रिंशद्भेदभिन्ना दुष्ट-
स्फोटिकाः, श्यासः-श्यासातिरेकः, शोषः-कण्ठोष्ठताल्व्यादिशोषः, उदरं-उदररोगः, जलोदरकठोदरादिः । अत्रेतेतरद्वन्द्व-
समासः । तथा नल-मुख-दशना-क्षि कुक्षि-कर्णादिरोगान् । नखाः-पुनर्भवः, मुखं-वदनं, दशना-दन्ताः, अक्षि-चक्षुः,
कुक्षिः-जठरं, कर्णौ-श्रुती । नखाश्च मुखं च दशनाश्च अक्षि च कुक्षिश्च कर्णौ च नलमुखदशनाक्षिकुक्षिकर्णा इति समाहार-
द्वन्द्वः । तत् आदिष्येयां कण्ठादीनां ते कर्णादयस्तेषां रोगा-आमयास्तान् ॥ १५ ॥

इदं सर्वश्रेयस्करं सर्वविघ्नहरं स्तवनं प्रति भव्यान् प्रवर्तयितुमाह—

इय गुरुबुद्धतासे पक्खिए चाउमासे, जिणवरदुग्गयुत्तं वच्छरे वा पवित्तं ।
(इति गुरुदुःसत्रासे पाक्षिके चातुर्मसि, जिणवरयुगस्रोत्रं वत्सरे वा पवित्रम् ।)

सप्पसादा
जिनयुग-
पादा ममा-
र्शादिरोगा-
व्रणहर-
न्त्विति
प्रार्थना

॥ ६१ ॥

पठद् सुणद् सज्ज्ञापद् द्वापद् चित्ते, कुणह मुणह विग्यं जेण घाएह सिग्यं ॥ १६ ॥ - मालिनी
(पठन् शृणुव स्वाध्यायत ध्यायत चित्ते, कुरुत जानीत विग्नं येन घातयत शीघ्रम् ॥ १६ ॥)

व्याख्या-भो भव्याः ! यूयं इति-उक्तप्रकारेणैदं जिनवरद्विकस्तोत्रं । जिनवरयोः-अजितशान्त्योर्द्विकं-युग्मं, 'तस्य
नोत्र-स्मरणम् । कीदृशम् ? , पवित्रं-प्रधानम् । किम् ? , पठत-अधीष्टं पट्टिकादौ लिखित्वा, तथा शृणुत-आकर्णयत
यूनतोऽपंतश्च कथ्यमानं, स्याद्यायत-गुणयत विकथात्यागेन, ध्यायत-स्मरत पदपदार्थादिचिन्तनेन, चित्ते-मनसि
गुरुत-गिप्त आतंरोद्रपरिहारेण, कदाचिदपि चित्तान्मा मुञ्चतेत्यर्थः । 'मुणहे'ति "ज्ञो जाणमुणो" [८-४-७ है०]
इत्यनेन शापातोर्मुणादेशः, तेन युगार्थतो जानीतेत्यर्थः । पठनादेः प्रस्तावविशेषमाह-पक्षे भवं पाक्षिकं पर्व, तस्मिन् ।
तथा यत्तु मासेषु भनं चातुर्मासं पर्व, तस्मिन्, तथा वत्सरे-पर्युपणापर्वणि । वा शब्दः समुच्चये । कीदृशो पाक्षिके चातुर्मासे
मंगरमरे वा पर्वणि ? , गुरुदुःखत्रासे । गुरुदुःखानि-भवान्तरोपचितदुष्कर्मप्रभाण्यसातानि, तानि त्रासयति-भापयते,
परमनिर्जराहेतुनेन नाशयतीति भावः, गुरुदुःखत्रासं, तस्मिन् । एतत्पठनादौ हेतुमाह-येन-स्तोत्रपठनादिना कारणेन
घातयत-पिनाशयत । किं तत् कर्मतापदम् ? , विग्नं-धर्मान्तरायम् । कथम् ? , शीघ्रं-इदिति, पठनानन्तरमेवेत्यर्थः ॥ १६ ॥

अथ स्तोत्रं समर्पयन् स्तोत्रं प्रति भगवन्तौ श्रेयस्करणविघ्नापहारौ प्रार्थयति-

इय विजयाजियसचुत्त ! सिरिअजियजिनेसर !, तह अइराविससेणतणय ! पंचमचक्कीसर ! ।

(इति विजयाजितशमुग्र ! श्रीअजितविनेश्वर !, तथा अचिराद्विश्वसेनवनय ! पञ्चमचक्कीश्वर ! ।)

तित्यंकर ! सोलसम संतिजिण ! वल्लह ! संतह, कुरु मंगलमवहरसु दुरियमखिलं पि थुणंतह ॥१७॥ - द्विपदी
(तीर्थद्वार ! पोडगम शान्तिजिन ! वल्लभ ! सतां, कुरु मङ्गलमपहरसु दुरितमखिलमपि सुवताम् ॥ १७ ॥)

व्याख्या-हे श्रीअजितजिनेश्वर ! विजयाजितशत्रुपुत्र ! तथा शान्तिजिन ! अचिराविश्वसेनतनय ! पञ्चमचक्राश्वर !, तीर्थद्वार ! पोडशा[म], वल्लभ !-अभीष्ट !। केयाम् ? सतां-साधूनाम् । एतानि सर्वाणि सम्बोधनपदानि । एवंविधत्त्वं भगवन् ! कुरु-विधेहि । किम् ? मङ्गलं-श्रेयः । तथा-अपहरस्व-अपनय । किं तत् ? दुरितं-दुष्कृतम् । किंविशिष्टम् ? अखिल-मपि-समस्तमपि । केयाम् ?, सुवतां-स्तवनं पठताम् । कथम् ? इति-पूर्वोक्तप्रकारेण । अत्र 'जिनवल्लभे'ति अनेन कविना भङ्गान्तरेण स्वनाम सूचितं वर्तते । पुरा हि श्रीजितशत्रुमहाराजविजयादेव्यो सारिद्युतेन क्रीडतः । देवी च सर्वदा हारयति ! यदा च भगवान् श्रीअजितस्वामी मूर्तो विजय इव वैशाखशुक्लत्रयोदश्यां निशीथसमये श्रीविजयविमानतः श्रीविजयादेव्याः कुशाववातरत् ततः प्रभृत्येव विजयादेवी कदापि न हारयति स्म । ततो मातापितृभ्यां प्रभोरजितेति नाम कृतम् । तथा श्रीविश्वसेनमहाराजमण्डले सम्यक्प्रयुक्तविधिमण्डल इव योगिमण्डलैः विफलितमहामान्त्रिकतान्त्रिकाद्यु-

१ मुद्रितप्रतिक्रमणमुक्तिकाद्यु "संघुय" (संस्तुत) इति । २ "मम" इति च पाठान्तरम् । ३ कृतेऽप्यापासे नाशक्षिपे कथं कुत्राप्येतस्या द्विपथाः, केवलं यद्विहृदिदृष्टिः अत्रादिहोऽयं नामभिर्देवाः । किञ्च-दृष्टत्वात् सादृश्यमस्ति 'जय तिहुयणे'त्यादिसंबन्धेन, यद्यपि तत्र 'रोलावृत्त'मित्युक्ति-
मिदमहमभ्यासवृत्तिना रामचंद्रदीनानाथशास्त्रिणा 'जय तिहुयण' संबल गौंरानुवादे, परं न सक्षाद्यतीति कथं कथं तत्र, "एकादशमधिविरति" इति कथं गोस्त्रिणा 'जय तिहुयण' कृतेऽपि च चतुर्दशमधिविरतिरप्यस्ति ।

पापं गृह्णीतमरुडजनताकायं कृतान्तमायमशियं महारक्ष इत्येत्यतमभूत् । तच्च भाद्रपदकृष्णसप्तमीनिशीथसमये श्रीसर्वाय-
सिद्धिमहायिमानतोऽतिथिऋजनतोपकारायेव श्रीविश्वसेनराजप्रणयिन्याः श्रीमचिरादेव्याः कुक्षिशुचिपुटमचिन्त्यधाम्नि
भगवत्पतीर्णमात्रेण तया प्रपलायितं यथाऽनुभूतमिवासीत् । ततोऽस्य प्रभावात् सर्वत्र शान्तिरभूदिति मातृपितृभ्यां
भगवतः शान्तीत्यभिधा चक्रे । अतो यद्यपि भगवन्तः सर्वेऽपि विजयहेतवः श्रेयोहेतवश्च तथापि विशेषतो विजयः
शान्तिश्चैताभ्यामेव चक्रे, इत्येतयोरेव योगपथेन पाशिकादिपर्वणि स्तोत्रमभिधीयते । न चैतदनागमिकम्, यतः श्रीमहा-
वीरेश्वर्यश्रीनन्दिपेगमहर्षिणाऽपि विशेषतः पाशिकादिपर्वणि पाठ्यं श्रीअजितशान्त्योः स्तवनं कृतमस्ति, इति तदनु-
क्रममनुवर्तमानः श्रीजिनपद्मभर्तुरिरपि तथैव चकार । अत्र प्रथमं वृत्तं शार्दूलच्छन्दसा, ततो वृत्तपञ्चदशकं मालिनी-
छन्दसा, अन्तिमं वृत्तं द्विपदीछन्दसा विरचितमस्तीति भावः ॥

इति श्रीधर्मतिलकमुनिविरचिता श्रीउद्भासिकमस्तोत्रवृत्तिः समाप्ता ॥

[वृत्तिकृतप्रशस्तिः]

दाशरुत्तापरजोजडत्वशमिका सच्छायतादायिका, धूताचारुचरित्रमुख्यकणैः प्राप्ता च काञ्चिच्छ्रियम् ।
येषां कीर्तिपटीजगन्प्रयजनैः समप्राप्य नक्तं दिवं, व्यापार्येत भजेत नो मलिनतां शीर्येत वा न क्वचित् ॥ १ ॥

उपलभ्यते ऋषिप्रीमनेमिभिनशिष्य इत्यसि, यथा-“श्रीनेमियवनाद्यात्रा-ऽऽगतः सर्वरुजापहम् । नन्दिपेगणेशोऽत्रा-जितशान्ति-
त्वाय द्ययात् ॥ १ ॥” इति विविपतीयं कल्पान्तर्गते तनुजयकरे, पूर्वमेव शत्रुजयमहाकल्पेऽसि ।

तेषां युगप्रवरसूरिजिनेश्वराणां, शिष्यः स धर्मातिलको मुनिरादधाति ।
व्याख्यामिमामजितशान्तिजिनस्तवस्य, स्वार्थं परोपकृत्यै च कृताभिसन्धिः ॥ २ ॥ — युग्मम् ।

विचक्षणैर्ग्रन्थसुवर्णमुद्रिका, विचित्रविच्छित्तिभृ(वृ)ता विनिर्मिता ।

यदीयनेत्रोत्तमरत्नयोगतः, श्रियं लभन्ते क्षितिमण्डले पराम् ॥ ३ ॥

तैः श्रीलक्ष्मीतिलको पाध्यायैः परोपकृतिदक्षैः । विद्वद्भिर्वृत्तिरियं, समशोधितरा प्रयत्नेन ॥ ४ ॥ युग्मम् ।

नयनं करशिखीन्दु(१३२२), विक्रमवर्षे तपस्यसितपद्माम् ।

वृत्तिः समर्थिताऽस्या, मानं च सर्विशक्तिस्त्रिशती ॥ ५ ॥

संवत् १५८७ वर्षे । ग्रंथाग्रं ॥ ३२० ॥

संवत् १३२२ वर्षे फाल्गुनसुदि ६ कृता वृत्तिरियं वाचनाचार्यश्रीधर्मतिलकगणिभिः । समाप्तमिति । शुभं भवतु ।

१ 'त्यापयस्यः फाल्गुनिक' इत्यमर । २ विक्रमपुराणधर्मविनकुपाचन्द्रसूरिसत्त्वचिकोपस्थाया प्रतिदृष्टे ग्रान्तवर्षेय युधिष्ठाते ।

श्रेष्ठि देवचन्द्र लालभाई-जैन-पुस्तकोद्धार-ग्रन्थाङ्के-

पूचंपुरीयचेत्यवामपरित्यागपुरस्सर नवाङ्गवृत्तिविधायकश्रीमदभयदेवसूरेरुपसम्पन्नोपसम्पच्छिष्य-

कविचक्रशशश्रीमज्जिनवल्लभसूरिपुरन्दरगुम्फितम्

धर्मशिक्षाप्रकरणम् ।

नत्वा भेरिगताङ्गकोऽहमभयं नष्टाभिमानं कुपं, विशं वंद्धितशोणिमक्रमनखं धण्यं सतामिष्टदम् ।
विद्यापेकपिभुं × जिनेन्द्रमसरुद्धं न्याऽस्यं पादं" भवे, वेद्यं ज्ञानवतां विमशविशदं धर्म्यं पदं प्रस्तुवे ॥ १ ॥ चक्रम् ।
भो भो भव्या ! भवाढ्या निरवधिपिधुरे यम्भमद्भिर्भवद्भिर्दृष्टान्तैश्चोद्धकाद्यैश्चभिरसुलभं प्रापि कुच्छान्नरत्नम् ।
तद्येत्दोत्रादिसामग्र्यपि समधिगता दुर्लभैवेति सम्यग्, मत्वा माहाकुलीनाः कुलत कुशलतां धर्मकर्मस्वजस्रम् ॥ २ ॥
त चरणम् । † ससारम् । * विनेन्द्रस्य ।

× भिरर्जितमेतेषां द्वेत्पसरेण 'विनयपुत्रभगणियचनमिद'मिति वाक्येन चक्रवन्धे स्वाभिधान ग्रन्थकर्ता ।

‡ धर्मगम्बन्धन स्यात्तम् ।

तत्त्व-भक्तिश्चैत्येषु सक्तिस्तपसि गुणिजने रक्तिर्ये विरक्तिः, प्रीतिस्तत्त्वे प्रतीतिः शुभगुरुषु भवाद्भीतिरुद्धात्मनीतिः ।
क्षान्तिर्दान्तिः स्वयान्तिर्गु[सु]खेहतिरखलावन्तिरभ्यान्तिरौघे, जीप्सां दित्सां विधित्सां श्रुत-धन-विनयेष्वसुधीः पुस्तके च ॥ ३ ॥

[१]-व्यपोहति विपद्भरं हरति रोगमस्यत्ययं, करोति रस्तिमेधय-त्यनुलकीर्त्ति[तः] श्रीगुणान् ।

तनोति सुरसम्पदं वितरति क्रमानुष्कृतां, जिनेन्द्रबहुमानतः फलति चैत्यभक्तिर्न किम् ? ॥ ४ ॥

तद्वगेहे प्रवृत्तस्तनयभिलपति मुदा कामधेनुः प्रवेष्टुं, चिन्तारत्नं तदीयं श्रयति कर्मभिप्रैति तं कल्पशास्त्री ।

स्वः श्रीस्तत्सङ्गमाय स्पृहयति यतते कीर्त्तिकान्ता तमासुं, तं क्षिप्रं मोक्षलक्ष्मीरभिसरति रतिर्यस्य चैत्यार्चनदौ ॥ ५ ॥ १ ॥

[२]-चक्रे तीर्थकरैः स्वयं निजगदे तैरेव तीर्थश्वरैः, श्रीहेतुर्भवहारि दारितरूजं सन्निर्हराकारणम् ।

सद्यो विग्रहरं हृषीकदमनं माङ्गस्यामिष्टार्थकृद्, देवाकर्षणकारि दुष्टदहनं त्रैलोक्यलक्ष्मीप्रदम् ॥ ६ ॥

इत्यादिप्रयितप्रभावमयनी-विल्यातसङ्ख्याविदां, मुख्यैः ख्यापितमाशु शाश्वतमुख-श्रीकृष्णपाणिग्रहम् ।

आशंसादिविमुक्तमुक्तविधिना श्रद्धाविशुद्धाशयैः, शक्तिव्यक्तिसुभक्तिभिरभि-ध्येयं विधेयं तपः ॥ ७ ॥ २ ॥ शुभम् ।

[३]-ज्ञानादित्रयबाहुनो गुणिजन-स्तत्सङ्गमात्सम्भवेत्, स्नेहस्तेषु स तत्त्वतो गुणिगुणैः-कार्म्याद्गुणेष्वेव यत् ।
तस्मात्सर्वगसद्गुणानुमननं तस्माच्च सदर्शनं, यस्मात्सर्वशुभं गुणिव्यतिकरः कार्यः सदायैस्ततः ॥ ८ ॥

* उद्वा-माया आत्मनीतिरुद्वात्मनीति, “उद्द्यो हस्तपुटे चक्षो, स्लाघायां देहजानिले” इति हेमावतपरमसरवृत्तो ।

अष्टादशा-
धिकार-
नामानि
भक्तिश्चैत्येषु
सक्तिस्तपसि
गुणिजने
रक्तिश्चैत्य-
धिकाराः

॥ ६४ ॥

त आतथन्द्रिकाभिः स च किल मृगतृष्णाजलेरेव तृप्तः, खान्जैर्मालां स धत्ते शिरसि स शशशृङ्गीयचापं विभक्तिं ।
माग्रात्येप स्पर्शीयः स्यलतलसिकता-लैलहेतोर्य उज्ज्वल, सङ्गं ज्ञानक्रियाव-द्रुणिभिरपि परं धर्ममिच्छेच्छिवाय ॥९॥३॥

[४]-नयभेदच्छेदेद-व्यसनपरिभगा प्रीतिमीतिप्रमीति-कुशाविभ्यासहेतुं प्रशमदमदया-यह्वरीधूमकेतुम् ।
अर्थ निःशेषदोषा-नुरभरजननप्राप्येण्याम्बु घूत्वा, लूत्वा लोभप्ररोहं सुगतिपथरथं धत्त सन्तोषपोषम् ॥ १० ॥
निद्रामुद्रां विनैन स्फुटमपरमै-तन्यबीजं जनानां, लक्ष्मीतृष्णौघभावः प्रकटमपटलः सन्निपातोऽन्निदोषः ।
सिञ्च क्षीराब्धिनासि-न्यभजदियमपां सर्पणास्त्रीचगल्यं, कङ्कोलेभ्यश्चलत्यं स्मृतिमतिहरणं कालकूटच्छटाभ्यः ॥११॥४॥

[५]-नीवा भूरिभिदा अजीयविधयः पयैव पुण्याश्रयौ, भिन्नौ पद्मगुणसप्तधा प्रकृतयः पापे व्यशीतिः स्मृताः ।
भेदान् संरचयन्धयौः पृथगया-ऽऽहुः सप्तपञ्चाशतं, मोक्षो देशविनिर्जरेति च नव श्रद्धत तत्त्वानि भोः ॥ १२ ॥
सर्गशोकमिति प्रमाघटितमि त्यक्षोभ्यमन्यैरिति, न्यायस्थानमिति स्फुटकममिति त्याद्वादधीभागिति ।
युक्त्या युक्तमिति प्रतीतिपदमि-त्यक्षुण्णलक्ष्मेति सत्, सप्त द्वे नव चेत्यवेत्त बहुधा तत्त्वं विवक्षावशात् ॥ १३ ॥ ५ ॥

[६]-सम्यग्ज्ञानगरीयसां सुवचसां चारित्रवृन्दीयसां, तर्कन्यायपटीयसां शुचिगुण-प्रागभारवृन्दीयसाम् ।
विद्यामन्त्रमदीयसां सुमनसां भव्यप्रजमेयसां, धत्तोच्चैस्तपसां विकाशियशसां सम्यग्गुरूणां गिरः ॥ १४ ॥
मुक्तौ गन्तारि मोहहन्तारि सदा शास्त्रस्थितौ रन्तारि, ध्यानध्यातारि धर्मधातारि वर-न्याख्यातारि ज्ञातारि ।
विद्वद्भूतारि शीलधर्तारि तमः-स्त्रोमं तिरस्कृतरि, द्वेषच्छेत्तारि रागभेत्तारि गुरौ भक्ताः स्य वाग्मेत्तारि ॥ १५ ॥ ६ ॥

[७]-प्रोत्सर्पहृत्सर्पन्मृतिजननजरा-राक्षसे नोकपाये, क्रूरोरुन्ध्यापदौघे विपमतमकपा-येद्धदावाग्निदुर्गे ।
मोहान्धा भोगवृष्णा-ऽऽतुरतरलहृशो भूरि वस्त्रम्यमाणा-स्त्राणाय प्राणभालो भगवनगहने क्लेशमेवाश्रयन्ते ॥ १६ ॥
सुखी दुःखी रङ्गो नृपतिरथ निःस्वो धनपतिः, प्रमुदासा शत्रुः प्रियसुहृददुद्धिर्विशदधीः ।

भ्रमत्यभ्यावृत्त्या चतसृषु गतिन्वेवमसुमान्, हहा ! ! संसारेऽस्मिन् नट इव महामोहनिहतः ॥ १७ ॥ ७ ॥
[८]-सख्यं सासपदीनमुत्तमगुणा-भ्यासः परोपक्रिया, सत्कारो गुरुदेवताऽतिथियति-ज्वायत्यनुप्रेक्षणम् ।
स्वश्चापारिवर्जनं जनमनः-प्रेयस्त्वमधुद्रता, सप्रेमप्रथमाभिभाषणमिति प्रायेण नीतिः साम् ॥ १८ ॥

तथापस्यायथार्थस्फुटमितमधुरोदारसारोद्युता याक्ते वा, के(?)[चे]तश्च क्षोभलोभसयभयमदनद्रोहमोहप्रमुक्तम् ।
कार्यं देहं च गेहं व्रतनियमशमौचित्यगाम्भीर्यधैर्य-स्थैर्यौदार्यार्थचर्याविनयनयनयदा दाक्ष्यदाक्षिण्यलक्ष्या ॥ १९ ॥ ८ ॥
[९]-ग्रीत्या मीत्या च स्रवं सहति निलस[दा]मो(?)-ऽव्यश्रुतेऽचेष्टमेवं, कार्यं कुर्यात् क्षमी य-श्च तदिह कुपितः स्पष्टमेतज्जनेऽपि ।
तस्माद[त्यु]त्पुमराग-द्विपि निपति रिपौ सर्वशास्त्रोदितायां, सर्वाभीष्टार्थलाभप्रभवकृतिसदाऽर्थं चित्तं तद्यत् क्षमायाम् ॥ २० ॥
दशत्रिधयतिधर्मस्यादिमं क्षान्तिरङ्गं, विमलगुणमणीनां रोहिणाद्रिः क्षमैव ।
वदिति कुशलवलिप्रोहसल्लासलीला, कुसुमसमयमुच्चैर्धत्त रोपप्रमोषम् ॥ २१ ॥ ९ ॥

[१०]-विद्याकन्दसिदण्डः कुगतिस्वरुह-भोहसत्केतुदण्डः, प्रद्वेषश्लेषहेतुः सुगतिललधिनि-स्तारविस्तीर्णसितुः ।
शायं सत्सङ्गरज्या व्यसनकुलगृहं रागयागाग्र्ययज्ञा, हारिष्टं क्षिष्टतायाः करणयशगता तद्वमेज्जो यवच्यम् ॥ २२ ॥

मेरुद्रजामिन्नोरुत्तरटिपटाकुम्भकीलकुल्या, वेगव्यस्तक्कुद्युद्भटभटपटलीलूनचक्राम्बुजानि ।
 सुप्तेन्द्रायत्तन्यव्यतिकरविफलायस्तदाखाण्यमीक्ष्णं, भूयांसः प्रापुरत्र क्षयमिति करणैः कार्यमाणा रणानि ॥२३॥१०॥
 [११]-मानः सन्मानविघ्नः स्फुटमचिनयकृत्-क्रोधयोधः प्रवोध-ध्वंसी वैरानुबन्धी प्रणयविमथनी सव्यपाया च माया ।
 लोभः सत्तोभहेतु-व्यसन्नदातमहा-धामकामोऽपि वामो, व्यामोहायेति जित्वा-ऽन्तरमरिविसरं स्वस्य शान्तिं कुरुध्यम् ॥ २४ ॥
 कान्ता कान्ताऽपि तापं विरहदहनजं हन्त !! चित्ते विधत्ते, क्रीडा म्रीडा मुनीनां मनसि मनसिजो-दामलीलाऽपि हीला ।
 गात्रं पात्रं विचित्र-प्रकृतिकृतसमा-योगरोगप्रजानां, सोऽहं मोहं निहन्तुं तदपि कथमपि प्रेमरक्तो न शक्तः ॥२५॥११॥
 [१२]-अर्थे नि.सीन्नि पाथ.पुनजवजयिनि प्रेम्णि कान्ताकटाक्ष-प्रक्षेपस्थेन्नि धाम्नि क्षयपवनचले स्थान्नि विद्युद्विलोले ।
 जीयाती यातयेगा-हतक्रमलदल प्रान्तलघ्नोदविन्दु-व्यालोले देहभाजा-मिह भवविपिने सौख्यवाञ्छा वृथैव ॥ २६ ॥
 उद्धागक्रोधगृध्रे-ऽधिकपरपरयो-त्तालतृष्णाशृगाली-शालिन्युद्यन्मनोभू-ललितकिलकिला-रावरागोप्रभूते ।
 ईर्ष्याऽमर्षादिदंष्ट्रो-रुत्तकलहमुख-द्वेषेतालरौद्रे, हा ! ! ससारदमशाने भृशभयजनने न्यूपया* क्वास्तु भद्रम् ? ॥२७॥
 [१३]-चथुर्दिशु क्षिपन्ती क्षपयति झगिति प्रेक्षकाक्षीणि साक्षा-क्षीलालोलसाक्षी जगति वितनुते-ऽनङ्गसङ्गाङ्गभङ्गान् ।
 रोदस्वेदप्रभेदान् प्रथयति दवथु-स्तम्भसरम्भभर्मान्, वाला व्यालवलीव भ्रमयति भुवनं चेतसा चिन्तिताऽपि ॥२८॥

* "दशोक्तम्" इत्यमरापाश्यात् 'नि' उपसर्गपूर्वं 'उ' अव्ययेन सह 'वस' धातो रूपनिष्पत्तिः ।

कालुष्यं कवसद्यया-चपलता लीलाचलहोचनाद्, विम्बोष्ठाद्गुरुरागिता कुदिलित-स्रव-कृतो वक्रता ।

नाभीतोऽपि च नीचता कुचतटात् काठिन्यमन्वर्थतो, यामानां वत तुच्छता परिचयाल्लयावलग्रा ध्रुवम् ॥२९॥१३॥

[१४]-रागद्वयप्रमोदा-रतिरिति भयद्युग्-जन्मचिन्तो जुगुप्सा-मिथ्यात्वान्नान्हास्या-धिरिति मन्दे[न] नि-द्राविषादान्तरायाः ।

संसारार्तर्तर्त-न्यतिकरजनका देहिनां यस्य नैते, दोषा अष्टादशाऽऽः स इह तदुदिते क्वस्तु शङ्काऽवकाशः ? ॥३०॥

विद्वद्येयसि सद्गरीयसि परा-नन्दाश्रयस्थेयसि, स्फीतश्रेयसि नाशितैनसि सदा सम्यग्गुणज्यायसि ।

सगज्ञानौकसि धर्मवेधसि हुता-विद्यापिता[नै]नौ(?)घसि, कोऽनन्तौजसि तारतेजसि जिने सन्दे[गि]घ[दि] (?) धृन्वीयसि ॥

[१५]-उद्यद्दरिद्र्या[रहर्ग]रंह(?)मसितपरशुदुर्गदुर्गयुदार-द्वारस्फारापिधानं विषयविषयधरासप्तस्य[ः] स्वगेन्द्रः]श्वगेन्द्रः ।

कुब्जहर्गो[धयो]धप्रतिभटपटलीमोहरोहत्परोह-ग्रेक्ष्णक्षुरप्रप्रमदमदकरिकूरकुप्यन्मृगारिः ॥ ३२ ॥

सर्पत्कन्दर्पांशुप्रकरत्तरमरुदुत्तुद्रदंश-क्षमाभृदम्भोलिरु(?)[क्र]द्धिरनुपशमदयोद्वाहवर्षान्बुवाहः ।

मिथ्यारयाप्यतपरफुरदमृतरसः प्रोल्लसल्लोभयल्लि-च्छेदच्छेकासिपत्रं श्रुतमिह तदिति ज्ञाप्यमध्याप्यमाप्य ॥३३॥१५॥

[१६]-तेने तेन मुपांशुधामधवलं विश्वकृत्वकीयं यदो, दौर्भाग्यदुरभानि तेन ममृदे दारिद्र्यमुद्रा द्रुतम् ।

चक्रे केदामदकि[चक्रि]कमला तूर्णं स्वहस्तोदरे, पात्रत्राकृतमत्र येन विधिना स्वं स्वं नयोपाजितम् ॥ ३४ ॥

प्रोद्भासे गुणमल्लिभिः प्रन (?)[प्रस]सृते कीर्त्या त्रिलोकाद्गणे, सौख्यैरुचकृपे श्रिया प्रयवृषे बुद्ध्या जजृम्भे भृशम् ।

स्वर्लक्ष्म्या दददो सतर्पमभितो वीक्षाम्यभूवे शिव-त्रेयस्या विधिदानदानुरसकृत कैर्वा न लिल्ये ? शुभैः ॥३५॥१६॥

सुरतद्रङ्गस्य श्रीजिनदत्तचरित-ज्ञानभाण्डागारे लभ्यग्रन्थाः—

पद्मलिङ्गचरणम् (सटीक)	२-८-०	विधिमागप्रपा	१-०-०
सन्देहरोलावती (शुद्धचिदुवा)	२-०-०	धर्म० उत्सृजखण्डनम्	भेट
सरोपराष्टराळा (सङ्ख्या-प्रथमो विभाग)	२-८-०	चैराम्यरावकम् (मूल-छाया-शब्दार्थ-भाषावैलक्षित्यम्)	१-०-०
जयतिदुःखजालोत्रम् (सटीक)	०-४-०	साधुपञ्चप्रतिक्रमणसूत्रम् (हिन्दी-शब्दार्थयुक्तम्)	१-०-०
मार्गदर्शीपाठिकरत्नविह 'दुरियरसमीर' खोत्रम् (सटीक)	०-८-०	आवक " "	१-०-०
अष्टावसरखोत्रम् (सटीक)	०-८-०	पञ्चप्रतिक्रमणादि सूत्रम् (मूलभाषा, शास्त्री)	०-४-०
ईशानपिपी पद्मविमिका (जयसोमीया, सटीक)	१-०-०	राहुदेवसिप्रतिक्रमणसूत्रम् (")	१-८-०
पौपपरदर्शिका (जयसोमीया, सटीक)	१-०-०	श्रीजिनदत्तचरितम् (पूर्वादेम्)	१-८-०
श्रीराजचरितम् (स० खोत्रपद)	भेट	" " (उत्तरादेम्)	१-८-०
" " (मार्ग, विपयसन्निवत)	२-०-०	बृहद्भुवनावली	१-०-०
चैतन्यनन्दनखण्डम् (सटीक)	२-४-०	प्राकृतव्याकरणम्	भेट
कमरपुत्रम् (कपराळवापात्या)	१-८-०	प्रद्योतरमन्त्री (भाग १-२-३ हिन्दी)	"
सन्त्यचरितम् (मार्गवाक्यम्)		हृष्यहृष्यदुपणम् (भाग १-२ हिन्दी)	
सामाचारि-पाठकम्		कृपाविनोद	
गणसाहस्री			

सूचना—उपादनलभ्यानामपि ग्रन्थानां पोष्टव्ययन दातव्यमेव भविष्यति आहवेति ।

प्राप्तिस्थान—श्रीजिनदत्तचरित-ज्ञानभाण्डार-गोपीपुर-श्रीतन्त्रादी ज्याधय, सुरत

मोहमयिष्ये श्रीजिनदत्तसूरि-ज्ञानभाण्डागारे लभ्यग्रन्थाः—

द्वादशगुलकानि (सटीकानि)
पदस्यानप्रकरणम् (सटीकं)
भक्त्यामालोचनम् (सटीकं)
कल्याणमन्त्रालोकम् (सटीकं)
सामाचार्यनाटकम्

गाथासहस्री
विधिमार्गप्रपा
ध्रीपाठचरित्रम् (सोकबलम्)
(मार्कण्डेय, दिग्यनुवादयुतं)

भक्तिमार्गप्रपा
साधुपदमतिक्रमणसूत्रम् (हिन्दी-शब्दार्थयुक्तम्)
श्रावक " " (" ")

युगप्रथमतोजिनचन्द्रसूरि (हिन्दी)
प्रेतिहासिककाण्डसंग्रहः (प्राचीनतरास)

सूचना—उपायनलभ्यग्रन्थानामपि ग्रन्थानां पोष्टव्ययनं दातव्यमेव भविष्यति प्राह्वयेति ।

०-१०-०
०-१०-०

०-४-०

भेट

०-२-०

भेट

भेट

भेट

भेट

०-४-०

०-२-०

नवपदादितपविधिसंग्रहः

पंचप्रतिक्रमणादिसूत्रम् (मूलभाष्यं शास्त्री)
(" गुजराती)

पंचप्रतिक्रमणसूत्रम् (गुर्जरशब्दार्थभाष्यार्थयुक्तम्)
राहुदेवसी प्रतिक्रमणसूत्रम् (मूलं शास्त्री)
(" गुजराती)

दशसाहस्रकी पूजा (शास्त्री)

जिनदत्तसूरिजी जीवनचरित्र (गुजराती)

जिनकुशलजीवनप्रभा (गुजराती)

जिनचंद्रजीवनचंद्रिका (गुजराती)

सप्तसरणादिस्रोत्रसंग्रहः

अथ ग्रन्थमाला-वीकानेर प्रकाशितानि पुस्तकानि—

दादा धीजिनकुशलसूरि (हिन्दी)

मण्डिधारी धीजिनचन्द्रसूरि (हिन्दी)

प्राप्तिस्थलं—धीजिनदत्तसूरि-ज्ञानभाण्डार-गृहवासीरक्षानी-जैन-मन्दिर, पायधुनी, मुंबई-३

इति सटीकचैराग्यशतकादिग्रन्थपञ्चकं समाप्तम् ।

इति श्रेष्ठि-देवचन्द्र-लालमार्ई-जैन-पुस्तकोद्वारे-ग्रन्थाद्दः ९१